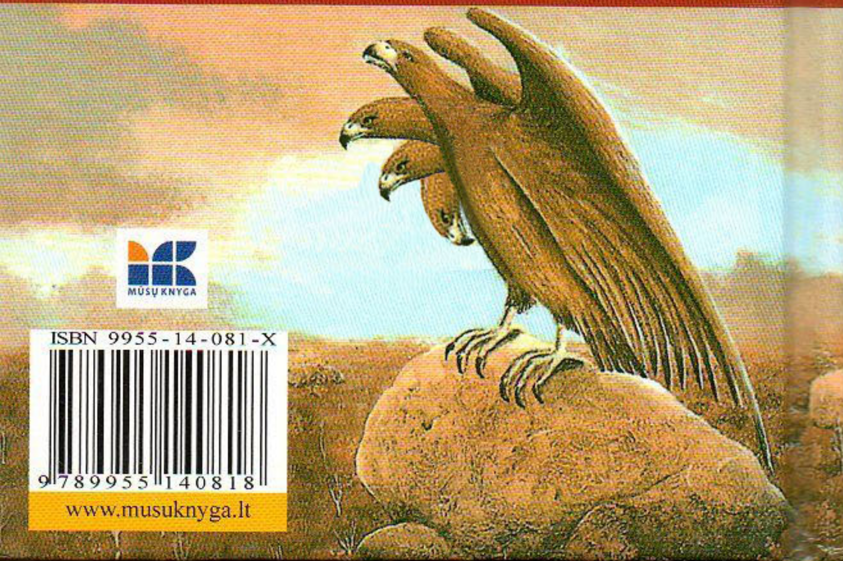

Pakeliaukite Odisėjo, Heraklio, Protemėjo pėdomis…
Perskaitę mitinius pasakojimus, mūsų kultūros ištakas,
sužinosite daug įdomių dalykų iš herojų gyvenimo.
Knygoje populiariai ir įdomiai aprašyta
graikų ir romėnų civilizacija.

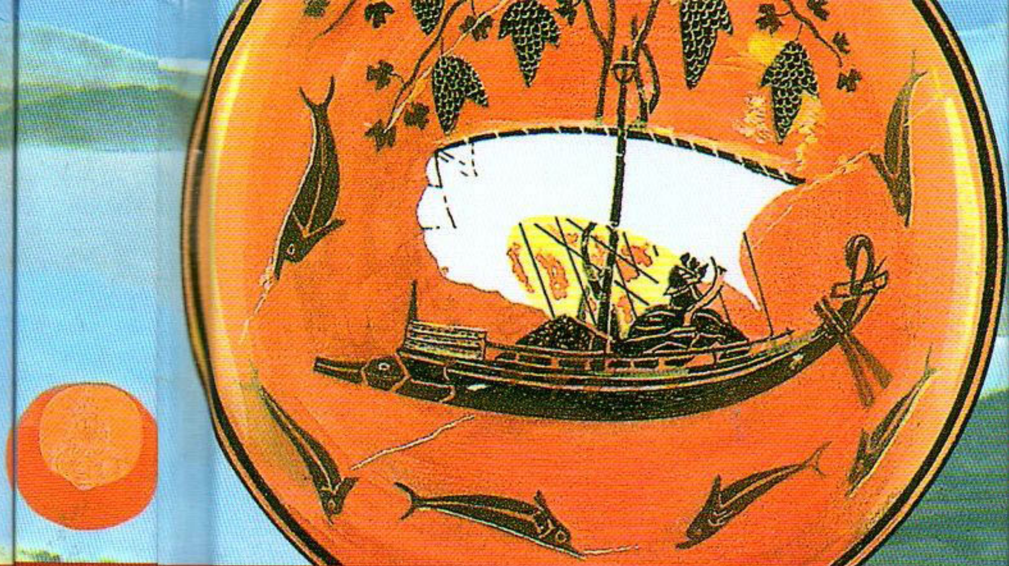
ISBN 9955-14-081-X

www.musuknyga.lt

GRAIKŲ IR ROMĖNŲ MITO-LOGIJA

GRAIKŲ IR ROMĖNŲ

MITOLOGIJA

P A U K Š Č I Ų

ŠAULYS

ERELIS

DELFINAS

GYVATĖ

LYRA

HERAKLIS

CEFĖJAS

SKORPIONAS

ŠIAURĖS VAINIKAS

DRIEŽAS

MAŽIEJI GRIŽULO RATAI

DIDIEJI GRIŽULO RATAI

MERGELĖ

LIŪTAS

TAURĖ

T A K A S

PEGASAS

KASIOPĖJA

ANDROMEDA

PERSĖJAS

SIETYNAS

VEŽĖJAS

TAURAS

KASTORAS

POLUKSAS

ORIONAS

VĖŽYS

DIDYSIS ŠUO

UDK 398(38)
Es-129

Iš prancūzų kalbos vertė Laima Račienė

Vilkpėdės 20, LT-03151, Vilnius,
tel. 2331005, faks. 2337736,
www.musuknyga.lt, info@musuknyga.lt
ISBN 9955-14-081-X

GRAIKŲ IR ROMĖNŲ MITOLOGIJA

Knyga jaunimui

Autorės Colette Estin ir Hélene Laporte

Iliustracijos Paul Bontemps, Christian Broutin, Frédéric Clément, Bernard Dagan, Jean-Philippe Duponq, Henri Galeron, Donald Grant, Daniel Hénon, Gilbert Houbre, Pierre de Hugo, Anne Longvinoff, Manne, Bruno Mallard, Brigitte Paris, Sylvaine Pérols, Francois Place, Bruno Poiré, Jean-Marie Poissenot, Jame's Prunier, Catherine Ripoll, Christian Riviere, Jean-Claude Sénée, Etienne Souppart, Dominique Thibault, Pierre-Marie Valat, Pierre Weitzel
Sudarytoja Jacqueline Vallon

Tai buvo valanda, kai pasirodė Saulės spindintis vežimas, su keturiais į jį pakinkytais ugningais žirgais. Vežime stovintis dievas juos ragino ranka. Keturi ugningi žirgai, atstatę savo auksines krūtines, stojo piestu tarp tamsos zonos ir saulės spindulių nutviekstos zonos. Iš trijų pirmųjų žirgų liepsnojančių šnervių krito rasos lašai, o ketvirtasis naktį barstė žvaigždes...

Ši knyga

....

Mitai sukurti tam, kad vaizduotė jiems įkvėptų gyvybę.

Alberas Kamiu

Ikaras, norėjęs pakilti iki saulės, miršta.

Kas tai yra mitas?

Danaidės už tai, kad nužudė savo vyrus, nubaustos – jos turi pripildyti vandens kiaurą statinę. Šis mitas primena drėkinimą, atėjusį iš Egipto, kaip penkiasdešimt Danajo dukterų, amžinai turėjusių nešti vandenį žemei drėkinti.

Logos – logiška ir protinga kalba; *muthos* (mitas) – vaizduotės sukurtas pasakojimas.

Mitas apie feniksą, pasakišką paukštį, atgimstantį iš savo pelenų, simbolizuoja dvasios nemirtingumą, amžinąjį gyvenimą, bet taip pat ir naujuosius metus.

Mitas yra vaizduotės sukurtas pasakojimas apie antgamtinius reiškinius ar būtybes. Jis turi simbolinę ir šventą prasmę. Per daugelį amžių šie pasakojimai buvo papildyti. Iš pradžių juos pasakodavo vieni kitiems. Vėliau žmonės, dažniausiai literatai, juos ėmė užrašinėti, kad nepamirštų.

Dažnai tas pats pasakojimas turi įvairiausių versijų priklausomai nuo vietos, laiko, kada jis buvo išgirstas ir nuo jį pateikiančio žmogaus. Tačiau šie variantai niekam netrukdo.

Mitai taip pat pateikia atsakymus į esminius klausimus: pasaulio, žmogaus ir netgi dievų, pagimdytų gamtos jėgų kaip pabaisos, kilmę.

Per savo ilgą istoriją graikai taip pat sukūrė mitų, susijusių su jų miestais. Mitai sudaro graikų kultūros pagrindą: juos visi žino, visi jais tiki, nes jie veikia raminamai, susidūrus su kokiais nors nežinomais pasaulio reiškiniais.

Graikų religija

Marmuriniai stabai, Kikladų salos (III tūkstantmetis pr. Kr.).
Čia pat: Apolonas (V a. pr. Kr.).

Terakota, rasta Kipro kaimo šventykloje (apie 500 m. pr. Kr.).

Terakotos stabas iš Tesalijos (neolitas).

Graikų religija neturi nei bendrosios hierarchizuotos organizacijos kaip katalikų Bažnyčia, nei privalomo, tiksliai apibrėžto tikėjimo, nei fundamentalios knygos kaip *Biblija* ar *Koranas*. Dvasininkai yra pareigūnai, atliekantys apeigas ir prižiūrintys, kad vyktų ceremonijos pagal tradiciją.

Keletą kartų graikai didino savo dievų skaičių. Jų samprata evoliucionavo. Apeigos, šventės keitėsi priklausomai nuo epochos ir vietovės, bet pagrindiniai dievai ir mitai, šventovės ir aukos bendros visiems.

Dievai yra visur, žino viską, praneša apie save ženklais ir atlieka daugybę *funkcijų*: jie yra labai galingi, atsakingi už realius reiškinius ir vadovauja žmonių veiksmams. Tačiau jie patys turi paklusti neaiškiam, keliančiam nerimą likimui.

Graikai prisirišę prie dievų, globojančių jų miestą ir gyvenamąją vietą. Tas pats dievas vienodai vaizduojamas ir jam suteikiamos tos pačios pareigos.

Dievai kišasi į žmogaus gyvenimą taip pat kaip ir į miesto gyvenimą. Su jais bendraujama, atliekant apeigas, meldžiantis, tikimasi išgirsti jų atsakymus per sapnus ar apsilankius pas orakulus.

Tegu kiekvienas garbina dievus pagal savo miesto ritualus.
Ksenofontas, *Atsiminimai apie Sokratą*

Evoliucionuojant filosofijai ir žengiant mokslui pažangos keliu, išsilavinę žmonės ima kaskart vis labiau abejoti dievais. Kai kurie šaiposi iš mitų, kiti sako, kad jie neįtikina, ir juose mažai logikos. Magija atlieka svarbų vaidmenį: bijoma burtų, prakeikimų, dvasių.

Dzeusas (apie 490 m. pr. Kr.).

MITŲ PRIELAIDOS

Aš galėčiau pagrįstai pasakyti apie seniai praėjusius amžius: tai buvo šalis stebuklų ir tragiškų legendų, joje gyveno poetai ir mitų kūrėjai, kurių kūriniuose nėra jokių įrodymų, jokio tikrumo.

Plutarchas

Žmogus yra visų vertingiausias.
Platonas, *Protagoras*

Būdamas vaikas, tampa gerai išauklėtas;
Jaunuolis,
Tavo paties valdovas;
Vidury gyvenimo, teisingas;
Senis, išmintingas žmogus;
Tau mirštant, nejaučia jokios širdgėlos.

Maksimas Delfietis

Graikija ir jos gyventojai

Trijera, V a. pr. Kr. graikų kovos laivas su trim eilėm irklų (pagal skulptūrą, rastą Delo saloje).

Priešistorės pabaigoje, tarp 3100 ir 2400 m. pr. Kr., įsibrovėliai, atkeliavę iš Anatolijos, įsikūrė Graikijoje ir kolonizavo Kikladų salas. Nuo tada vietiniai gyventojai pažino bronzą. Graikai užgrobėjus vadino *pelasgais*.

Apie 1950 m. pr. Kr. pasirodė nauja banga indoeuropiečių nuo Dunojaus. Kai kurie gyventojai atkeliavo per Mažąją Aziją – tai jonėnai. Šios tautos, iš kurių ajolai, įsikūrę Tesalijoje, sutapatinti su pirmaisiais graikais, apie VIII a. pr. Kr. buvo pavadintos *helenais*. Žodis *graikas* vėliau buvo atneštas romėnų.

Mikėnų civilizacija (nuo 1600 m. pr. Kr.) susijusi su kitais įsibrovėliais, Homero vadinamais *achajais*.

Apie 1220 m. pr. Kr. atėjo eilė kitų indoeuropiečių – dorėnų. Jų laikais paplito geležis ir susikūrė karių visuomenė. Dievus vyrus, Dzeusą ir Apoloną, pakeitė moteriškos giminės stabai.

Anot graikų mito, šios tautos buvo palikuonys pirmųjų žmonių – Piros ir Deukaliono.

Graikijos keliuose V a. pr. Kr.

Graikijoje arklys žinomas nuo II tūkstantmečio pradžios pr. Kr. (Kretos terakota).

Indoeuropiečiai yra tautos, turinčios bendrus dievus ir tą pačią kalbos sandarą.

Jūra

Viduržemio jūra, ne tokia sūri ir turtingesnė žuvų negu šiandien, teikė didžiąją maisto dalį.

Dešinėje: žuvų pardavėjas.

Graikai tikėjo, kad kai kurios salos plaukia jūra.

Pilka, tamsiai raudonos, oro spalvos... taip apie jūrą rašė poetas Homeras.

Karo laivas, 550 m. pr. Kr., nupieštas ant Etrūzijos vazos.

Graikijos raižytus krantus beveik iš visų pusių skalauja jūros. Susisiekimo sunkumai žeme ir beveik nebuvimas naudingųjų iškasenų labai greitai privertė graikus išmokti nugalėti audras ir piratus, kad galėtų sėkmingai prekiauti. VIII a. pr. Kr., po finikiečių, graikai ištyrė Viduržemio jūrą nuo vieno iki kito galo.

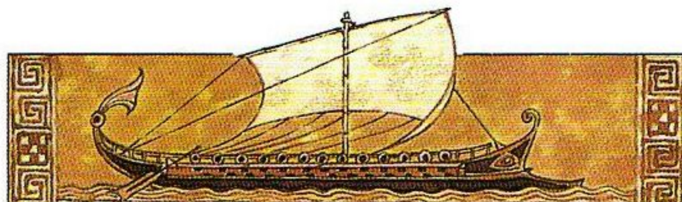

Žvejai ir jūrininkai daugiausia plaukiojo vasarą, kuri taip pat buvo ir mūšių sezonas. Neturėdami kompaso, graikai keliaudavo dieną, pasikliaudami saule. Nedidelės talpos laivai neturėjo gero vairo. Krovininiai laivai, sunkiai prikrauti ir labai lėti, dažnai skęsdavo; vienintelė trijera, išrasta VIII a. pr. Kr., buvo gana gerai valdoma ir greita.

Reikėdavo mažiausiai penkių dienų nuplaukti iš Kretos į Egiptą ir trijų keturių savaičių – iš Italijos į Aleksandriją.

Atsiskyrę nuo patyrusių ir drąsių locmanų, jūreiviai mėgdavo plaukioti palei salas: tarp Graikijos ir Mažosios Azijos jų yra apie du šimtus. Vienos jų išdžiūvusios ir beveik negyvenamos, kitos – derlingesnės ir turtingesnės (Nakso, Milo). Kai kuriose jų įsikūrė prekybiniai ir politiniai (Lesbo, Chijo, Samo) ar religiniai (Delo, Kiteros) centrai.

Dideliuose uostuose būrėsi laivų savininkai, prekybininkai, darbininkai, krovėjai ir jūrininkai. Be prekių, jie keisdavosi informacija, kelionių pasakojimais, mitais... Judrūs centrai buvo graikų civilizacijos susitikimo vietos.

Kovos laivas trijera, 40 m ilgumo, galėjęs sutalpinti 200 žmonių ir plaukti 18 km/h (10 mazgų) greičiu.

Skraidančiosios žuvys, nupieštos Kretoje XVIII a. pr. Kr.

Delfinas, Apolono simbolis, yra geras ženklas jūrininkams.

Kretos galera yra vienas seniausių Viduržemio jūros laivų.

Jis pavaizduotas ant molinės III tūkstantmečio pr. Kr. krosnies.

Kalnai ir miškai

Idos kalnas, aukščiausias Kretoje, yra šventas. Jo grotose gyveno Deivės Motinos kulto dievai. Legenda pasakoja, kad ten vaikystę praleidęs Dzeusas, žindomas ožkos Amaltėjos.

Nimfų visur pilna gamtoje.

Keliautojui kalnas yra vieta, kurioje daug įvairiausių spąstų.

Miškai užima apie 80 proc. Graikijos reljefo. Dėl tokio reljefo susisiekimas šalies viduje sunkus. Pėsčiomis, ant asilo ar mulo nugaros lėtai keliaujama. Visada galimi nemalonūs susitikimai su plėšikais. Graikai taip pat bijo šalčio ir sniego.

Miške auga ąžuolai, kaštonai, skroblai, aukštesni ir žemesni už platanus, ir pušys. Mediena naudojama laivų karkasams ir medžių anglims, iš žemės neišgaunama naudingųjų iškasenų. V a. pr. Kr. medieną reikėjo importuoti. Tada vietoj miškų augo krūmynai: mirtų, dviskilčių šeimos krūmai ir medeliai, viržiai, spygliuotieji šaltekšniai kvepino orą.

Ką galima sutikti šiose laukinėse vietovėse? Keliaujančius prekiautojus ir amatininkus, medkirčius, apie kuriuos beveik nieko nežinome, piemenis, prisidengusius avių kailiais, genančius iš ganyklos į ganyklą ožkų ir avių bandas, ir beveik visur klajojančias pusiau laukines kiaules; galiausiai daug įvairių socialinių klasių medžiotojų. Liūtai beveik visiškai išnyko VII a. pr. Kr., sportiškiausi ir geriausiai treniruoti medžiotojai medžiojo vilkus ir lokius.

Nuo II tūkstantmečio pr. Kr. pradžios, dauguma kalnų tapo šventais. Ten galima sutikti Paną, nimfas, Apoloną ar Artemidę. Taip pat daugumoje urvų, kaip pasakojama, gyvena dievai arba herojai. Plėšrieji paukščiai, sukantys lizdus uolose, perduoda dievų pavedimus. Arkadija išsaugojo labai seną kultą Dzeuso vilko, vilkolakio prisiminimo liudytoją.

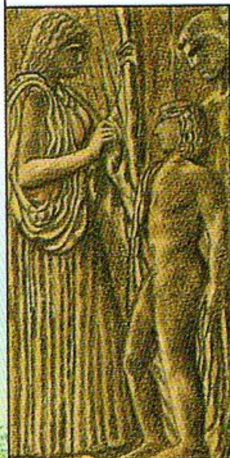
Šernų medžioklė. Fiziniai laimėjimai labai vertinami.

Didžiųjų kelių plėšikas. Kaip pasakoja legenda, Prokrustas turėjo dvi lovas. Jis versdavo mažo ūgio keliautojus išsitempti didelėje lovoje, o didelius – tilpti mažoje lovoje. Talpindamas į lovą, pirmųjų Prokrustas tempdavo rankas ir kojas, o antriesiems – jas nukirsdavo. Vieną dieną herojus Tesėjas privertė jį patį patirti tokį pat kankinimą.

Miškuose ir kalnuose gyvena satyrai, dievybės, simbolizuojančios gamtos jėgas.

Derlinga lyguma

Deivei Demetrai, jos dukterims Persefonei ir Triptolemai pavesta sėti javus visoje žemėje.

Alyvuogių, svarbiausio maisto šaltinio, skynimas. Aliejus taip pat būdavo naudojamas ir apšvietimui.

Žmonės daugiausia apgyveno pakrančių lygumas; bet drėkinamos žemės ruožai buvo tokie maži, kad graikai dažniausiai matydavo gamtovaizdžius, kur jūra, lyguma ir kalnas sudarydavo harmoningą visumą.

Atėnė ir Poseidonas barasi dėl Atėnų. Deivė laimėjo, pasiūlydama atėniečiams alyvmedį. V a. pr. Kr. dar buvo garbinama dvylika šio medžio kelmo atžalų.

Miesto ir kaimo gyventojai glaudžiai bendraudavo: miestiečiai eidavo į dirbamas žemes, kurias turėjo, o kaimiečiai nešdavo į miestą parduoti savo produktus.

Graikijoje yra labai nedaug dirbamos žemės. Garbinamas gėlas vanduo, retas ir gyvybiškai svarbus. Smulkus žemdirbys dirbdavo sunkiai, gyvendavo skurdžiai ir dažnai prasiskolindavo. Daugėjo didelių valdų.

Dievų buvimas buvo jaučiamas visuose gamtos elementuose ir žemės ūkio ritualų buvo labai daug. Jiems pradžią davė nimfos, neįprastos upės, kurias audra paversdavo stipriomis srovėmis, baisūs dievai. Būdavo statomos statulėlės dievams, meldžiamasi, apsivaloma, prieš pereinant vandens šaltinį. Kiekviena lauko riba vaizduodavo dievą Hermį.

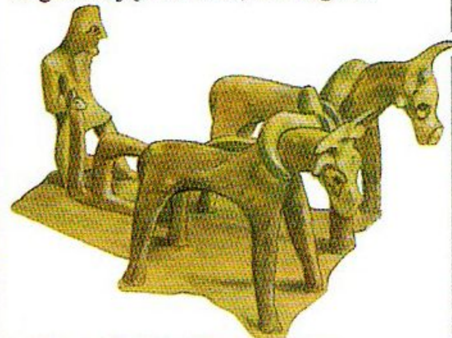
Gausus vynuogių derlius. Vynuogių skynimas susijęs su Dioniso kultu.

Javai, nors derliai būdavo menki, sudarydavo mitybos pagrindą.

Alyvmedžiai būdavo šventi. Jie dažniausiai priklausydavo valstybei: nebuvo galima jų nei kirsti, nei deginti.

Dirbk, Persėjau, dievų skirtus žmogui darbus, jeigu nenori vieną dieną su savo vaikais ir žmona eiti, su skaudama širdimi, elgetauti.

Hesiodas

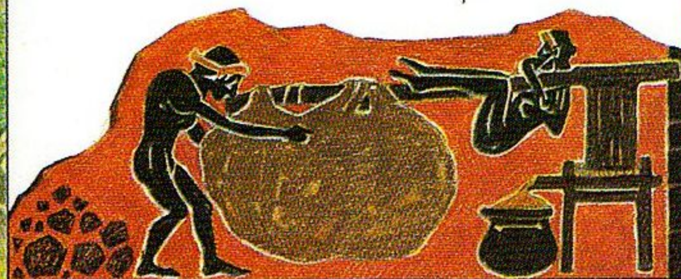

VII a. pr. Kr. Bojotijoje rasta terakota.

Kaimiečiai įdirbdavo išdžiūvusią klintinę žemę tik kauptuku ir mediniu arklu.

Medus sudarydavo nektaro ir ambrozijos, kuriais maitinosi dievai, pagrindą.

Alyvuogės būdavo spaudžiamos medžio gabalu, pritaisytu prie kito judamo medžio, ant kurio kabodavo akmenų maišas ir žmonės.

Avėdros, puošiančios II tūkstantmečio pr. Kr. karaliaus skeptrą (Kipras).

Gyvūnai

Iš plėšriųjų žvėrių Graikijoje liūtai išnyko apie X a. pr. Kr., bet V a. pr. Kr. dar joje gyveno meškos, vilkai ir šernai.

Arkliai atsirado Graikijoje apie 2000 m. pr. Kr. ir jų veislė buvo ypač pagerinta VII a. pr. Kr. Jais buvo labai rūpinamasi, turtingieji arkliais jodinėdavo, lenktyniaudavo ar dalyvaudavo kare. Legendoje pasakojama, kad pirmasis arklys Skipijas atsiradęs Tesalijoje Poseidono dėka.

Graikijos žemėje gyvena ir nedidelių gyvūnų – avių, kiaulių, bet jaučiai reti, išskyrus derlingose Bojotijos ganyklose. Šunys kaip draugai yra labai vertinami, o katės šiek tiek ignoruojamos.

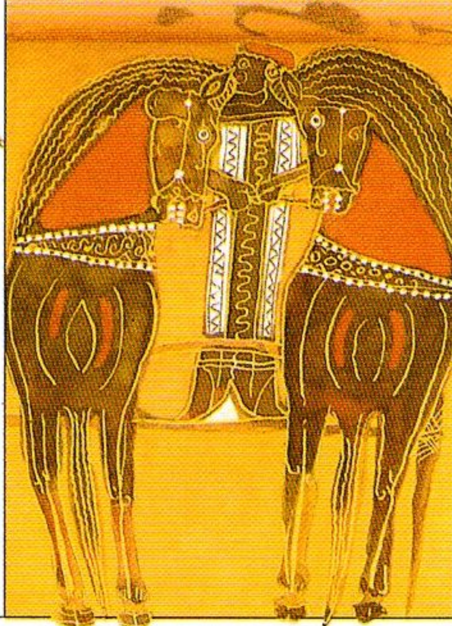
Senovėje Graikijoje kai kurie gyvūnai, be jokios abejonės, buvo garbinami kaip dievybės taip pat kaip Egipte. Išlikę tik pėdsakų tokių VIII a. pr. Kr. kultų. Arkadijoje, nuošalioje vietovėje, būdavo garbinama Demetra kumelės galva ir Dzeusas vilkas.

Daug gyvūnų apgaubti didele religine pagarba.

Kai kurie jų yra dievų simboliai ar įvairiose vietovėse jiems priskiriami: avys – Helijui, Saulei; arkliai ir povai – Herai, vėžliai – Panui. Plėšrieji paukščiai perduoda dievų pavedimus. Varnų ir nykštukų balsai praneša ateitį.

Tarp kitko, gyvūnų aukojimas dievams, turintiems savo mėgstamą rūšį, yra labai malonus. Jauni Pidnos piemenys gaudydavo meškiukus, juos maitindavo avių pienu ir aukodavo Afroditei.

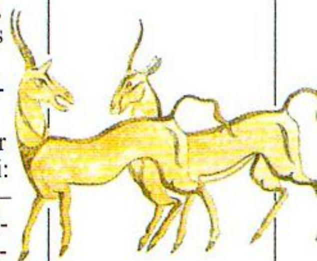
Auksinė ožka (Pompėja).

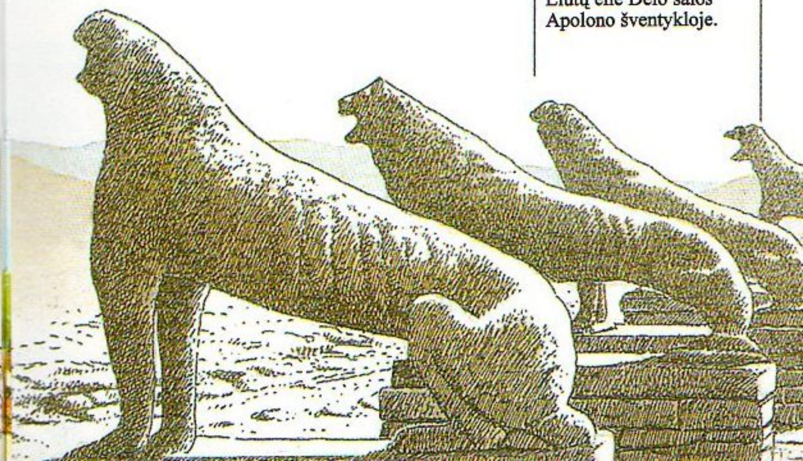
Pakinkyti arkliai ant 550 m. pr. Kr. hidrijos.

Liūto medžioklė, aukso ir sidabro inkrustacija ant bronzinio durklo, rasto Mikėnų kape, ašmenų.

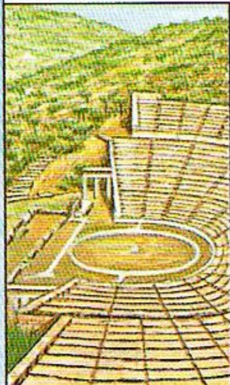

Antilopės, pieštos II tūkstantmetyje pr. Kr. (Santarino sala, Kikladų salos). Gyvūnai būdavo dažnas puošybos motyvas.

Liūtų eilė Delo salos Apolono šventykloje.

Civilizacija po atviru dangumi

Kaip dauguma viešųjų pastatų, teatrai buvo po atviru dangumi. Epidaure buvo 14000 vietų.

Nuo šaltosios Makedonijos iki karštų Kretos krantų, reljefas tarsi suskirstytas pertvaromis ir vėjas iš Adrijos ir Egėjo jūros sukuria kontrastingą klimatą, bet apskritai Graikijos klimatas yra nei per šiltas, nei per šaltas, didesnė metų dalis būna saulėta. Tai matoma architektūroje: Graikijoje nėra daug rūmų. Viešieji pastatai paprastai būdavo nedengti, nebent to būtinai reikėdavo (viešosios pirtys termos ir bibliotekos). Politinių ir teisinių susirinkimų vietos, taip pat šventyklos, teatrai, kur vykdavo akustikos stebuklai, paprastai būdavo po atviru dangumi.

Palestra – sporto aikštė. Kiekviename mieste jų būdavo daug, jose gyventojai pradėdavo lankytis labai jauni. Čia taip pat vykdavo ir gyvulių kovos.

Graikijos gamta palanki įvairioms dirbtuvėlėms įsikurti po atviru dangumi.

Graikams reikėdavo tik lengvų drabužių, jie tenkindavosi skurdžiu gyvenimu ir kukliais patogumais. Turtingiausieji atėniečiai turėdavo labai mažai baldų.

Už tai graikų visuomeninis gyvenimas buvo labai išplėtotas. Žmonės diskutuodavo krautuvėlėse, agorose (aikštėse), po portikais. Eidavo į susirinkimus, dalyvaudavo teismuose. Kalbėdavo apie viską ir apie nieką, politikuodavo ir netgi filosofuodavo. Kadangi tuo metu nebuvo laikraščių, visa informacija būdavo perduodama iš lūpų į lūpas. Filosofas Sokratas nieko nerašė. Šnekučiuodamasis ir diskutuodamas su prekiautojais Atėnų gatvėse, jis pakeitė žmonijos mąstymą.

Iškalbingumas yra tikras menas, būdingas ypač Atėnams. Didieji oratoriai žinomi visoje Graikijoje. Demokratinėje visuomenėje kiekvienas turėjo mokėti kalbėti, kad galėtų apginti savo mintis ar apsiginti teisme. Iš tikrųjų dažniausiai profesionalas, logografas, parengdavo klientui kalbas.

Ne visi graikai mėgsta daug kalbėti. Pavyzdžiui, spartiečiai garsūs gebėjimu išsakyti mintis keliais žodžiais: tai vadinama *lakonizmu*, nuo Lakonijos vietovės pavadinimo.

Žinomo pasaulio ribos

Sidabrinė Abderų moneta, vaizduojanti grifoną, Aischilo vadintą Dzeuso šunimi. Grifonai, liūtai su erelio galvomis, saugojo hiperborėjų šalies auksą.

Tolimiausioje šiaurėje, už šiaurės vėjo šalies, buvo mitinė Borėja, kur gyveno hiperborėjai. Ten kartais svečiuodavosi Apolonas. Toje šalyje visą laiką būna diena, viešpatauja švelnumas ir amžinoji palaima. Jos gyventojai džiaugiasi ilgu gyvenimu, apsvaigę nuo muzikos, šokių ir puotų.

IV a. pr. Kr. Graikijai nežinomybė prasidėjo prie pat jos ribų. Visiškai arti buvę kalnų masyvai graikams buvo paslaptingi. Jie skaičiavo atstumą netiksliai, ėjimo ar plaukimo dienomis. Tik reti mokslininkai jonėnai turėjo žemėlapius, bet dar labai netikslius. Istorikai ir geografai tiksliai neįsivaizdavo Peloponeso ribų.

Keliautojai aplankydavo kelias šventyklas ar garsius graikų miestus, įsikūrusius aplink Delfus ir Delo saloje. Jūrininkai ir pirkliai naudojosi jau nutiestais prekybiniais kelias, bet nekeliaudavo už faktorijų, išsimėčiusių pakrantėse, ribų: mažai jų buvo išplaukę į Atlanto vandenyną. Karinių kampanijų dėka graikai pažino Siciliją ir Persiją.

Graikai sutiko šiaurėje skitus, turtingus klajoklius, iš kurių jie pirkdavo medieną, gintarą ir auksą; pietuose – egiptiečius, nubus ir Libijos klajoklius. Tolimesnių kraštų tautose dievai svečiuodavosi tik retkarčiais.

Dar toliau, gilaus ir begalinio vandenyno, supančio pasaulį, pakrančių žemėse, labiau į vakarus, gyveno kiklopai, lestrigonai ir lotofagai. Pietuose gyveno etiopai (graikų kalba „Sudegusieji“) ir tarp jų pigmėjai, pietų link – indėnai.

Šiaurėje buvo įsikūrę kimerijai (kimbai) ir šiek tiek toliau – arimaspai, gyvenę netoliese hiperborėjų. Vandenyne, netoli nuo Hesperidžių sodo (p. 162) plūduriuoja Palaimintųjų salos, kuriose po mirties gyvena pavyzdingai gyvenę mirusieji.

Tačiau visur, nuo šiaurės iki pietų, buvo randama aukso, vario ir alavo, metalų, žavėjusių graikus. Vieninteliai geografai kategoriškai neigė, kad vandenynas, iš kurio prasideda upės, apvalus: jiems tolimos žemės buvo negyvenamos.

Gibraltaro ir Ceutos uolos yra Heraklio stulpai, pastatyti herojaus, kai jis parvarė Euristėjui iš Geriono jaučius (Heraklio dešimtasis žygdarbis). Už šios ribos susijungia diena ir naktis. Ten leidžiasi kiekvieną vakarą saulė *tarsi išgirdusi švilptelėjimą ją užgesinančios jūros.*

Strabonas

Čia graikai įkurdino rojaus, derlingas ir nei per šiltas, nei per šaltas, vietoves.

Pigmėjai gyvena Egipto pietuose. Jų priešai yra gandrai nuo to laiko, kai vienas jų Heros paverstas gandru daug kartų bandė pagrobti savo sūnų, likusį pas pigmėjus. Gandrai ir toliau nedavė ramybės pigmėjams.

Graikijos ir Romos istorija

O amžiai žili pasakytų mums daug apie mūsų... likimą.

Euripidas, *Medėja*

3200–2000 m. pr. Kr. Kikladų salos.
3100 m. pr. Kr. Šumerų dantiraštis.

3000–2000 m. pr. Kr. Megalitai Bretanėje, Skandinavijoje, D.Britanijoje (Stonhendžas)…

2750 m. pr. Kr. Indo slėnio civilizacija.

2600–2550 m. pr. Kr. Gizos piramidė.
2100 m. pr. Kr. Ozyrio kultas Egipte.

2000 m. pr. Kr. Kretos civilizacijos pradžia.

1800 m. pr. Kr. Abraomas.
1750 m. pr. Kr. Hamurabis įkūrė Babilonijos imperiją.

1600 m. pr. Kr. Mikėnai. Arijų įsiveržimas į Indiją.

1500–1400 m. pr. Kr. Bronzos amžius Šiaurės Europoje.

1450 m. pr. Kr. Vedos.
1450–1180 m. pr. Kr. Hetitų apogėjus.

1375 m. pr. Kr. Sugriauti Knoso rūmai (Kretoje).
1370 m. pr. Kr. Saulės kultas Egipte (viendievystė).

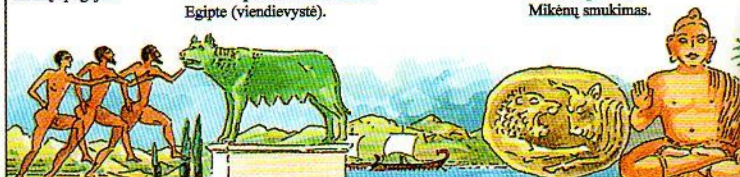
1350 m. pr. Kr. Mozė.

1270–1183 m. pr. Kr. Trojos karas.
1250 m. pr. Kr. Mikėnų smukimas.

1150 m. pr. Kr. Viduržemio jūros geležies civilizacija.
1000–850 m. pr. Kr. Etruskai Italijoje.

969–959 m. pr. Kr. Saliamono šventyklos statyba.

850–750 m. pr. Kr. Homeras (Iliada ir Odisėja).
800–700 m. pr. Kr. Raštas Graikijoje.

776 m. pr. Kr. Pirmosios olimpinės žaidynės Graikijoje.

753 m. pr. Kr. Legendinis Romos įkūrimas.

750 m. pr. Kr. Pirmosios graikų kolonijos Viduržemio jūroje.
650–600 m. pr. Kr. Monetos sukūrimas (Lidija ir Graikija).

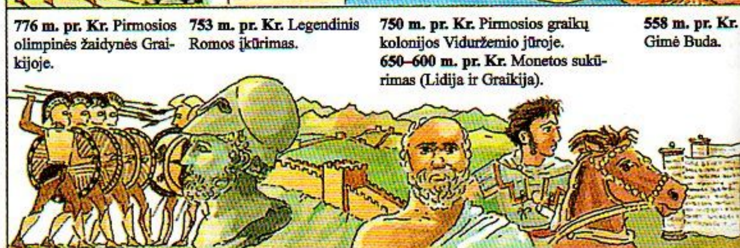
558 m. pr. Kr. Gimė Buda.

551 m. pr. Kr. Gimė Konfucijus.

509 m. pr. Kr. Romos respublika.
507 m. pr. Kr. Atėnų demokratijos pradžia.

490 m. pr. Kr. Graikų pergalė Maratone.

479–338 m. pr. Kr. Graikų klasikinės kultūros aukso amžius.

431–404 m. pr. Kr. Peloponeso karas tarp Spartos ir Atėnų. Spartos pergalė.

429 m. pr. Kr. Mirė Periklis.
400 m. pr. Kr. Kinų siena.

399 m. pr. Kr. Mirė Sokratas.
347 m. pr. Kr. Mirė Platonas.

336–323 m. pr. Kr. Aleksandras Didysis. Jo imperija nuo Egipto iki Indijos.

290 m. pr. Kr. Aleksandrijos biblioteka.

264 m. pr. Kr. I persų karas.
145 m. pr. Kr. Graikija tampa Romos provincija.
59–49 m. pr. Kr. Cezaris Galijoje.

27 m. pr. Kr. Augustas – Romos imperatorius.
4 m. pr. Kr. Gimė Jėzus iš Nazareto.

64 m. Romos gaisras (Neronas). Persekiojami krikščionys.
79 m. Išsiveržė Vezuvijus.

212 m. Visi pavaldiniai – Romos piliečiai.

Kreta ir Mikėnai

III tūkstantmečio pr. Kr. marmurinio stabo galva iš Kikladų salų.

XIX a. atkurti Knoso rūmai.

Minojo civilizacija

VI tūkstantmetyje pr. Kr. Kretą užėmė neaiškios kilmės tauta. Apie 2000 m. pr. Kr. joje išsivystė klestinti, puiki civilizacija, kaip patvirtina neturėję jokių gynybinių įtvirtinimų didingų, išgražintų rūmų griuvėsiai. Jų labai turtinga puošyba išraiškinga ir kupina gyvenimo džiaugsmo. Apie 1700 m. pr. Kr. Knosas tapo valdžios centru. Rasta daugybė dokumentų, kurių linijinis A raštas dar neiššifruotas.

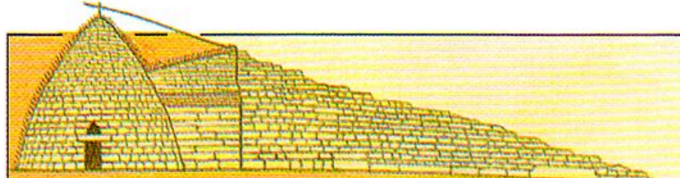
Kretos kultūra, vadinama Minojo, pagal legendinio Kretos karaliaus Minojo vardą, kurio vardas galbūt yra dinastijos pavadinimas, kaip faraonas ar Cezaris, reiškiantys *palaimintasis*.

Štai ką Tukididas, V m. pr. Kr. istorikas, apie tai rašo:

Auksinis žiedas spaudas, rastas Knoso kape.

Minojas yra seniausias personažas, žinomas tradicijos, turėjęs laivyną ir užkariavęs didžiąją dalį šiandieninės Graikijos jūros; jis užkariavo Kikladų salas ir daugumoje jų įkūrė savo kolonijas.

Mikėnų kapas su kupolu, vadinamas Agamemnono arba Atrėjo lobiu (XIII a. pr. Kr. pradžia).

Sala patyrė daug žemės drebėjimų ir buvo nusiaubta apie 1400 m. pr. Kr. pilietinių karų ir karų su užsienio šalimis, po to, praėjus dviem amžiams, ji vėl buvo iš dalies okupuota.

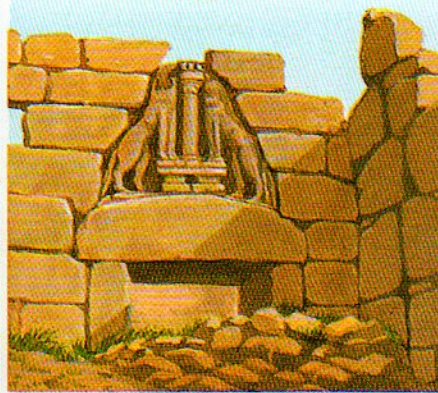
Žemyne

Apie 2000 m. pr. Kr. atkeliavę į Graikiją achajai įsikūrė aplink Mikėnus, Argą, Tirintą, Pilą. Naujieji ateiviai kalbėjo graikiškai ir sukūrė civilizaciją, pasiekusią savo apogėjų 1400–1200 m. pr. Kr. Jai buvo būdinga monumentalios tvirtovės, autonomiškos kunigaikščių, kurie, kartais susivieniję, rėmė Mikėnų valdovą, žemės. Jie užkariavo Kretą ir patraukė į Artimuosius Rytus ir Siciliją. Po daugelio amžių graikai šį laikotarpį laikė *herojų amžiumi*.

Mikėnų pilies sienos Liūtų vartai (XI–II a. pr. Kr.).

Linijinis raštas B molinėje lentelėje, naudotas kretiečių jų civilizacijos pabaigoje ir mikėniečių. 1953 metais jį iššifravo Michaelis Ventris.

Mikėnų pilies sienos Liūtų vartai (XI–II a. pr. Kr.).

Vyno spalvos jūros platybėse yra labai graži ir turtinga, bangų izoliuota žemė. Tai – Kreta.

Homeras

Auksinis kulonas, rastas viename Kretos kape, papuoštas dviem bitėmis (II tūkstantmečio pr. Kr. pradžia).

Kretos religijoje vyravo moteriškos giminės, dangaus ir žemės dievybės. Nuogos ar apsivilkusios, *deivės su gyvatėmis* ar *valtyje*, *laukinių žvėrių* ar *medžio valdovė*, aiškiai jos buvo dviejų tipų – vaisingumo deivė ir mergina karė. Galbūt jos buvo vienintelės deivės – Deivės Motinos – skirtingi pavidalai.

Tai buvo bendras bruožas daugelio Viduržemio jūros ir Azijos kultų, atitikusių moters vaidmenį Kretos visuomenėje, kur ji buvo laisva, linksma, varžėsi su vyrais netgi akrobatikos varžybose.

Deivių kultas susijęs su gyvate ir mėnuliu. Viena judėjo, skatino veikti, kitas – didėjo ir dilo, abu simbolizavo mirtį ir prisikėlimą.

Vyriškos giminės dievybės buvo antraeilės. Vėliau graikų perimtas dievo Poseidono vardas reiškė *deivės Žemės vyras*. Dažniausiai vaizduojamas vyriškosios giminės dievas jaučio, simbolizuojančio jėgą ir kūrybinę energiją, pavidalu. Vėlesniu laikotarpiu, atrodo, kad Minojas buvo laikomas dievu.

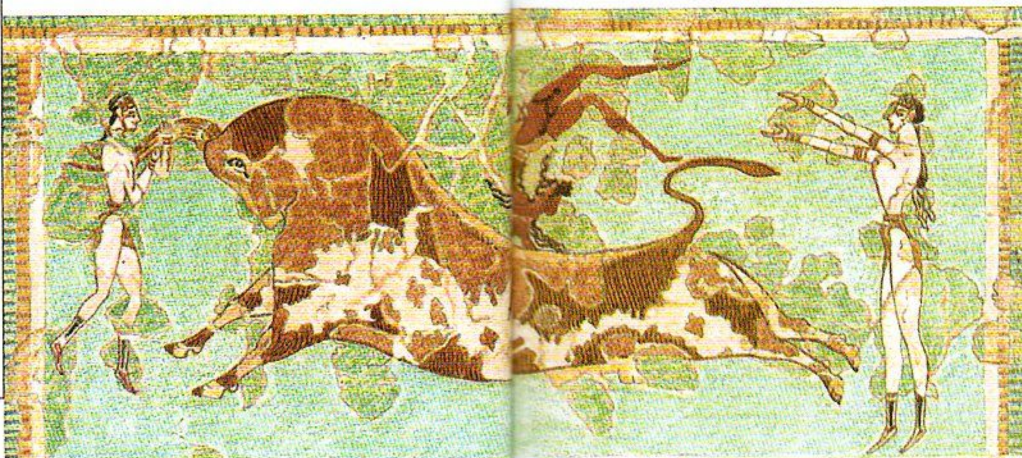
Daugelyje olų buvo garbinami požemio karalystės dievai.

Įsibrovėliai, atkeliavę iš šiaurės, sukūrė patriarchalinę visuomenę, kurioje vyrai buvo viršesni už moteris ir garbino vyriškosios giminės dievybes. Deivės moterys daugiau buvo susijusios su saule, kuri priešinosi tamsos pasauliui.

Minojo ir Mikėnų religijos susimaišė ir, prabėgus keliems amžiams, graikams liko apie tai tik neaiškus prisiminimas.

Eitynės persirengus gyvuliais (Mikėnų freska, XIV a. pr. Kr.).

Į ritualus būdavo įtraukti sportiniai žaidimai: boksas, bulių kovos (Knoso rūmų freska, 1600–1400 m. pr. Kr.).

Sarkofago frizas: aukojimas mirusiajam (apie 1400 m. pr. Kr.).

Deivė su gyvatėmis, Knosas, XVII a. pr. Kr.

Mažoji paryžietė (Knoso freska).

Tamsieji amžiai

XII – IX a. pr. Kr.

Auksinė pomirtinė kaukė, priskiriama Agamemnonui, rasta Mikėnuose (XVI a. pr. Kr.).

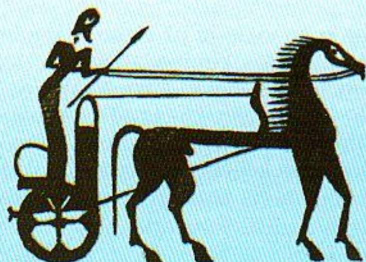
Kovos vežimas, nupieštas ant XIII a. pr. Kr. vazos, rastos Kipre. Toks jis vaizduojamas Mikėnų tradicijoje.

Tuo laikotarpiu atsiranda polis, miestas-valstybė. Žodis apibūdina miesto, kuriame dominuoja akropolis, arba miesto ir jį maitinančio kaimo, teritoriją; tai taip pat jo gyventojų bendruomenė politine, kultūrine ir religine prasme.

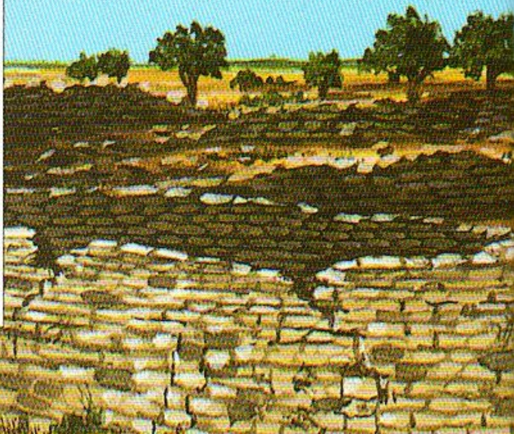
Trojos sienos, apačioje, statytos mažiausiai prieš tūkstantmetį iki Trojos karo.

Trojos karas

Šis įvykis davė impulsą sukurti dvi garsias epopėjas – *Iliadą* ir *Odisėją* (p. 88). Mažojoje Azijoje, Ilisarlike, buvo rasti aštuonių miestų, stovėjusių vienas ant kito 2700–1200 m. pr. Kr., griuvėsiai.

Vieni jų buvo sunaikinti žiauraus užpuolimo apie 1230 m. pr. Kr. Galbūt tai buvo vienas paskutiniųjų Mikėnų ekspansijos pasireiškimų ar achajų koalicijos surengtas žygis prieš garsų turtais miestą.

Trojiečiai gina savo sienas. Pagal IV a. pr. Kr. kapavietės frizą, rastą Turkijoje, pasakojantį *Iliados* ir *Odisėjos* epizodus.

Dorėnų įsiveržimas – geležies amžius

XI a. pr. Kr. į Graikiją iš Šiaurės atkeliavo piemenys, vedami, kaip pasakoja legenda, Heraklio palikuonių, Heraklidų. Geležies ir arklio naudojimas jiems garantavo karinę viršenybę prieš vietinę tautą, gyvenusią bronzos amžiuje. Buvo sugriautos achajų sostinės ir sunaikinta beveik visa žemdirbystė, panaikintas administravimas. Nebeliko rašto.

Gyventojai ėmė ieškoti prieglobsčio Arkadijoje, Atikoje, kurios dėl to labai suklestėjo, arba Jonijoje (Mažojoje Azijoje). Dalis gyventojų buvo pavergti. Dorėnai sukūrė naują visuomenę, sudarytą iš klanų pagal karo vado įtaką ir pasižyminčią lygybės dvasia.

Iš pradžių 1870–1890 metais Troją kasinėjo H. Šlymanas (H. Schliemann), buvęs pirklys, labai norėjęs įrodyti, kad Homeras sakė tiesą; po to 1893 metais V. Derfeldas (W. Dörpfeld) ir pagaliau 1932–1938 metais K. Bleigeno (C. Blegen) ekspedicija.

Achajų kariai.

Lygiai kaip gaisro ugnis kai ima liepsnoti galingai
Šlaituos sausųjų kalnų ir miškai neapmatomai pleška,
Pūsteli vėjas smarkiai – ir liepsnų kamuoliai šokinėja, –
Lygiai taip švaistės su ietim lyg demonas kokis Achilas,
Vaikė ir žudė visus, nuo kraujo žemė paraudo.

Homeras,
Iliada, XX, 490.

Kolonizacija

Kas atsisako išplaukti... baudžiamas mirtimi.
Ištrauka iš Kirėnės įkūrimo dekreto, IV a. pr. Kr.

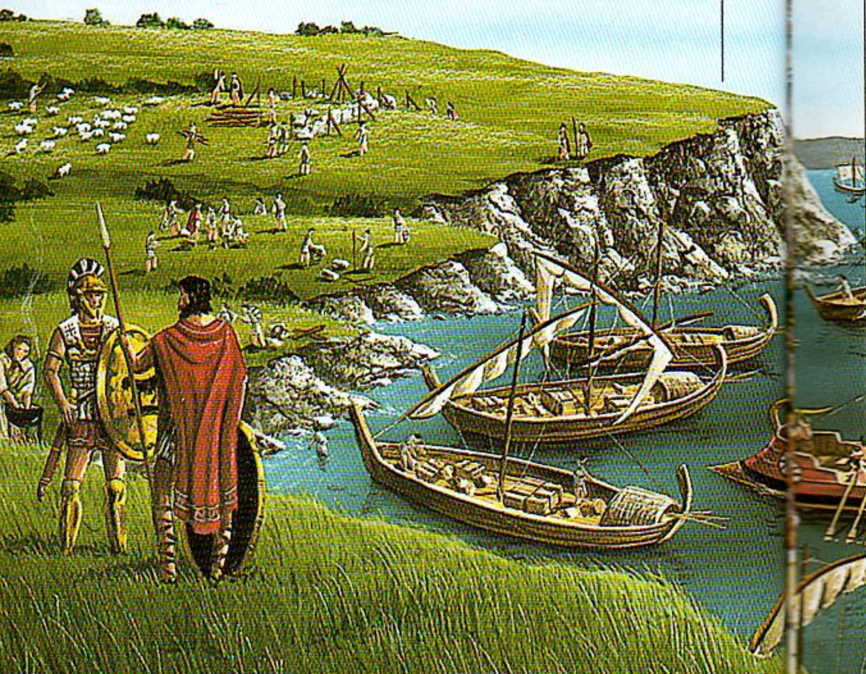
Akmuo, rastas Antibe, su užrašu: *Aš esu Terponas, Afroditės tarnas; tegu Kipridė (Afroditė) atsilygina tiems, kurie mane čia padėjo!*

Pirmosios kolonijos datuojamos nuo dorėnų, išvariusių jonėnus ir ajolų gentis į salas ir Mažosios Azijos link, įsiveržimo. IX a. pr. Kr. pabaigoje visas Egėjo jūros baseinas buvo graikų.

Tada imta kovoti su piratavimu ir stengtasi užimti strateginius punktus. Tačiau svarbiausias veiksnys vis dėlto buvo ekonomika: gyventojų daugėjo, o žemių mažėjo; norint pasiekti pietinės Rusijos javų laukus, Juodosios jūros pakrantėse buvo steigiamos faktorijos.

Prieš išvykstant užkariauti naujos vietovės, būdavo kreipiamasi į orakulą, kuris nurodydavo tikslią būsimosios kolonijos vietą. Oficialus ryšys su miestu-motina buvo daugiausia religinis. Tapusios savarankiškos, kolonijos kurdavo kitas kolonijas: Milete buvo įkurtos devyniasdešimt penkios kolonijos. VI a. pr. Kr. persai išvarė graikus iš Mažosios Azijos. Fokajiečiai iškeliavo į Korsiką ir įkūrė Marselį.

Taip susidarė *Didžioji Graikija*, įsikūrusi pakrančių kolonijose. Visose Viduržemio jūros šalyse paplito graikų kultūra, jų menas, kalba, papročiai ir mitai.

Kai Atikos teritorijos nebeužteko, Atėnai kūrė kolonijas Jonijoje.
Tukididas, 1,2

Žmogus gamtos prieglobstyje. Jonėnų gyvenimo džiaugsmo atspindys (550 m. pr. Kr. taurė).

Kolonijos turėjo savo monetas, kurios skyrėsi nuo metropolijų monetų. Fokajos (viršuje) ir Masalijos (dab. Marselis) monetos.

Atvirkščiai, kolonijos galėjo turėti įtakos ir pačiai Graikijai. Pavyzdžiui, Jonija. Nepaisant persų vyravimo, ten išliko turtinga civilizacija. Jonijoje žemė buvo derlingesnė negu Graikijoje, erdvė atviresnė, gyvenimas turtingesnis ir monumentalesni miestai. *Jonėnų šypsena*, priešpastatyta dorėnų griežtumui. Tai rodo statulos, poezijos ir muzikos gyvumas, švenčių linksmumas, malonumų pomėgis.

Fokajiečiai buvo pirmieji iš graikų, plaukusių tolimus atstumus. Jie pažino Adrijos jūrą, Tiraniją, Iberiją ir Tartesą.
Herodotas,
Istorija, I, 163

Kolonijos ir mainai

775–675 m. pr. Kr. graikai ieško turtingų žemių. Tai agrarinių kolonijų epocha. Nuo 675 m. iki 550 m. pr. Kr. jie plėtojo prekybą ir kūrė kolonijas, tapusias eksporto faktorijomis.

Kiekviena metropolija (kursyvu) nurodyta tuo pačiu simboliu kaip ir jos kolonijos. Kolonija galėjo savo ruožtu tapti metropolija (pvz., Marselis).

Hera *Hipija*, laikanti arklį (*hippos*). Statulėlė rasta VI a. pr. Kr. Poseidono šventykloje.

Agatėja (Agdas)
Ampurijas
Tarakas (Taragonas)
Masalija *Massalia* (Marselis)
Nikaja (Nica)
Antipolis (Antibas)
Kumai
Neapolis
Poseidonija (Pestas)
Tarentas
Naksas
Regiumas
Selinuntas
Agridžentas
Džela
Megara
Sirakūzai
Achaja
Megara
Eubėja
Miletas
Sparta
Tera (Santorinas)
Kreta
Rodo s
Istras
Olbija
Sinopas
Heraklija
Trapezontas
Bizantija
Cyzikas
Chalkedonas
Kirėnė
Naukratija

Auksas
Vynas
Aliejus
Mediena
Alavas
Keramika
Marmuras
Kvepalai
Javai
Medvilnė, linas
Papirusas
Prieskoniai
Arkliai
Vergai
Sidabras
Varis
Geležis
Gintaras

Afrikos kolonija Kirėnė turtinga prieskonių ir vaistažolių. V a. pr. Kr. taurė.

Kipras – pagrindinis vario tiekėjas. Ant kipriško pjedestalo vyras ant pečių laiko šio metalo bloką.

Archajinė Graikija

VIII – VII a. pr. Kr.

Viena pirmųjų Efeso graikų moneta, išlikusi ištikima bitei.

Sidabrinės Aiginos monetos – svorio sistemos (pagrįstos svoriu) pradininkės.

Libijoje ir Mažojoje Azijoje buvo nukaltos pirmosios monetos.

Visi miestai iš pradžių, atrodo, pažino monarchijas. Stambūs žemvaldžiai paimdavo valdžią dažniausiai be prievartos.

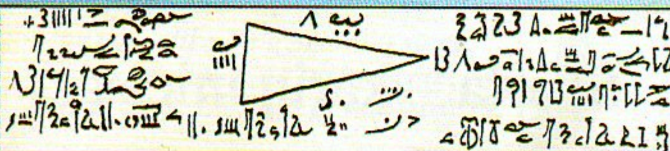
Jie noriai sakydavosi esantys dieviškos kilmės. Hesiodas juos vadino *nepadoriais*. Stambūs žemvaldžiai plėtojo prekybą. Išradus pinigus, palengvėjo mainai, kurie iki tol vyko keičiantis prekėmis. VII a. pr. Kr. labai padidėjo skirtumas tarp turtingųjų ir vargšų. Atsirado vidutinė klasė, praturtėjusi iš prekybos ir pramonės; ji norėjo dalyvauti valdyme ir reikalavo rašytų įstatymų.

Monetos kalimas: metalas padedamas tarp dviejų matricų, atsispaudžiančių ant jo nuo kūjo smūgio.

Norėdamas užsitarnauti atėniečių malonę, Peisistratas vaikščiojo miesto gatvėmis su moterimi, apsivilkusia kaip Atėnė.

Pitagoro teorema ant Egipto papiruso. Matematikos kūrėjas Pitagoras taip pat VI a. pr. Kr. įkūrė pitagorininkų sektą. Jis buvo laikomas įsikūnijusiu Apolonu.

Įstatymų kūrėjai

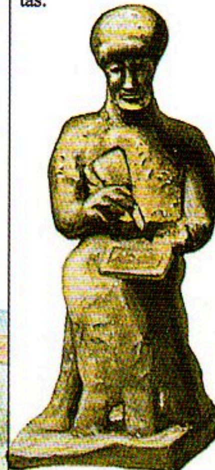
Įstatymų kūrėjų darbas truko ištisą šimtmetį. Išrinkti įvairių visuomeninių klasių ir turintys absoliučią valdžią, jie užtikrino liaudžiai (*dėmos*) triumfą prieš kilminguosius. Spartoje anksčiausiai už visus pradėjęs kurti įstatymus Likurgas buvo beveik mitinis veikėjas. 621 m. pr. Kr. Atėnuose Drakonas išleido legendinio griežtumo kodeksą (ir dabar dar minimi *drakoniški* įstatymai). Vėliau Solonas, pirklys, keliautojas, filosofas, poetas ir valstybės vyras, sušvelnino įstatymus.

Tiranai

Sunkumai padaryti tvarką ir išlaikyti pusiausvyrą mieste (arba *polyje*) paskatino tiranijos atsiradimą. Iš pradžių tiranas buvo paprasčiausiai *šeimininkas*, *tautos vadovas* ir netgi jos *gelbėtojas*. Jis naudojosi asmenine valdžia, bet taip pat turėjo užsitarnauti liaudies malonę. Žinomiausias buvo Peisistratas, 561–528 m. pr. Kr. tris kartus buvęs tiranu. Į miestą jis kvietė poetus ir menininkus, stengėsi užsitarnauti sau garbę statybomis ir tokiomis šventėmis kaip Panatėnajos.

Piniginiai vienetai:
obolas
drachma – 6 obolai
mina – 100 drachmų
talentas – 60 minų
stateras – 20 drachmų.

Tai buvo laikotarpis, kai Graikijoje pasirodė raštas.

Sparta – karių miestas

Spartos merginos segėjo trumpus sijonėlius. Jos taip pat buvo griežtai treniruojamos.

Derlingoje Eroto upės lygumoje įsikūrusi Sparta dar buvo vadinama Lakeidaimonu. Tai buvo sausumos miestas, išdidžiai savyje užsidariusi archajinė tvirtovė. Vieninteliai tikrieji arba *lygiateisiai* spartiatai buvo XII a. pr. Kr. užkariautojų dorėnų palikuonys. Valstybė jiems išdalijo valdyti žemės sklypus, kuriuos apdirbdavo vergai, *heilotai*, užkariautų tautų palikuonys. *Perioikai*, laisvi, bet neturėję politinių teisių, užsiiminėjo kitais darbais. *Lygiateisiai* buvo gimdomi ir auginami būti kariais. Nuo aštuonerių iki dvidešimties metų jie gaudavo iš esmės sportinį išsilavinimą ir turėdavo paklusti labai griežtai bendruomeninei disciplinai. Juos mokydavo įveikti skausmą ir išlikti gyvais nesvarbu kokiomis priemonėmis: gudrumu, vagyste, žmogžudyste... Iki trisdešimties metų kariai gyvendavo kareivinėse ir galėdavo susitikti su savo žmonomis tik slapčiomis. Vaikai buvo gimdomi valstybei.

Piricha, karo šokis, šokamas pritariant

fleitų muzikai, taip pat buvo ištvermės ugdymo treniruotė.

Miestas neliko be gynybinių sienų, jį supo žmonių, o ne plytų siena.
Plutarchas, *Likurgo gyvenimas*, 19, 12.

Visuomeninius reikalus tvarkė *Senių taryba*, sudaryta iš dvidešimt aštuonių narių – *oligarchija*, arba valstybės valdžia, priklausiusi nedidelei grupei žmonių. Taip pat Spartą valdė du karaliai, kurių vaidmuo buvo beveik toks pat – vadovauti kariuomenei.

Sparta turėjo nedaug kolonijų, bet VIII a. pr. Kr. ji užkariavo kaimyninę Meseniją, kurios gyventojai tapo vergais. Prekyba nebuvo labai plėtojama, atvykėliai būdavo blogai sutinkami, kartais netgi išvaromi.

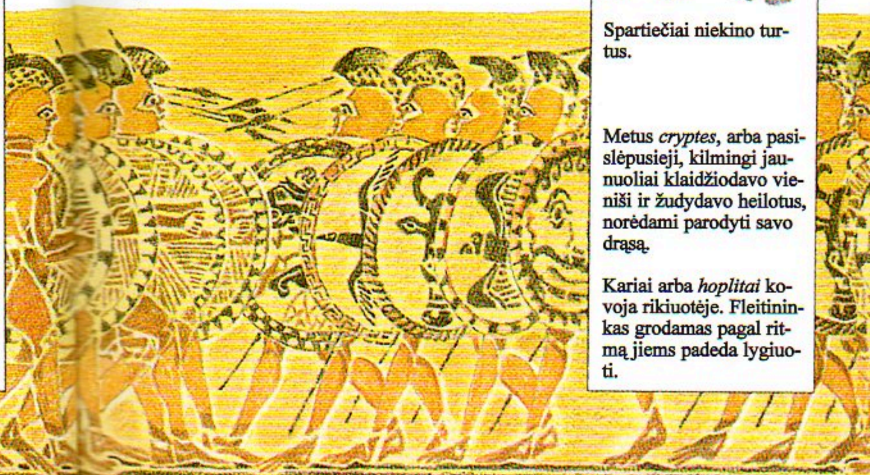
VII a. pr. Kr. Spartoje labai suklestėjo literatūra ir menas. Kitame amžiuje miestas priėmė konstituciją, priskirtą pusiau mitiniam veikėjui, Likurgui. Tada Sparta nustojo rūpintis menu, užsidarė savyje ir atsidėjo karinės galios stiprinimui.

Spartos karys (Bronzinė statulėlė).
Paaukotos Spartos deivei globėjai Artemidei švininės figūrėlės.

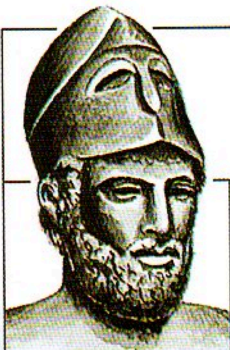
Spartiečiai niekino turtus.

Metus *cryptes*, arba pasislėpusieji, kilmingi jaunuoliai klaidžiodavo vieniši ir žudydavo heilotus, norėdami parodyti savo drąsą.

Kariai arba *hoplitai* kovoja rikiuotėje. Fleitininkas grodamas pagal ritmą jiems padeda lygiuoti.

Atėnai Periklio laikais

Pirmasis miesto pilietis Periklis suviliojo atėniečius savo paprastu ir aiškiu iškalbingumu.

459–432 m. pr. Kr. Atėnai gyveno išskirtinio klestėjimo laikotarpį. Periklis ėjo stratego (kariuomenės vado) pareigas. Jis sudarė sąlygas neturtingiems piliečiams patekti į senatą ir teismą, tapti *archontais* (aukščiausiais valdininkais).

Būdamas labai išsilavinęs, Periklis miestą padarė puikiu intelektualiniu centru, graikų pasaulio pavyzdžiu. Tuo metu Atėnuose gyveno poetai Sofoklis ir Euripidas, skulptorius Feidijas, istorikas Herodotas, filosofas Anaksagoras.

Periklis atstatė Akropolį, sugriautą per karus su persais. Buvo pastatyti, vadovaujant Feidijui, propilėjai, Partenonas ir iš aukso ir dramblio kaulo Atėnės Partenės statula. Norėdamas užtikrinti miestui ramybę, Periklis išplėtojo laivyną ir Pirėjo uostą, sustiprindamas Atėnų imperializmą.

Atėnų moneta su Atėnės atvaizdu, o atvirkščiojoje pusėje jos atributas – pelėda. Ji nukaldinta iš Laurijo kasyklos sidabro.

Kol valstybėse nekaraliaus filosofai arba vadinamieji dabartiniai karaliai netaps rimtais filosofais, tol nebus galo valstybių vargams.

Platonas, *Respublika*, 473

Atėniečiams uolos ir Akropolio sienos yra milžinų, vadovaujamų Atėnės, darbas.

Akropolis (300 m ilgumo, 150 m platumo ir 80 m aukščio) buvo sustiprintas XIV a. pr. Kr.

1. Propilėjai
2. Atėnės šventykla
3. Artemidės šventovė
4. Partenonas
5. Šventasis kelias
6. Erechtėjonas

Ant Pnikso kalvos oratorių tribūna iškyla virš amfiteatro, kur posėdžiaudavo tautos susirinkimas – *eklesija*.

Atėnų demokratija

Demokratija vainikuojanti liaudį (bareljefas, puošiantis įstatymo prieš tiraniją stelą, 337–335 m. pr. Kr.).

Mušamas vergas (piešinys ant 470 m. pr. Kr. vazos). Vergas skiriasi nuo laisvo žmogaus nuskustais plaukais.

V a. pr. Kr. viduryje Atėnuose buvo įvesta demokratija, arba *liaudies valdžia*. Iš tikrųjų šią valdžią turėjo savo rankose piliečiai, privilegijuota mažuma, sudaryta iš laisvų asmenų, kurių tėvai buvo atėniečiai.

Piliečių teisės ir pareigos

Kiekvienas pilietis turėjo teisę dalyvauti politiniuose ginčuose ir tautos susirinkimo (*eklesijos*) balsavimuose; siūlyti įstatymus ar prašyti juos peržiūrėti; būti išrinktas karvedžiu, traukti burtus ir tapti teisėju ar prisiekusiuoju; vieną mėnesį būti vyriausybės nuolatinės komisijos nariu (*pritanu*); užginčyti turto mokesčius; iškelti bylą ir taip priversti gerbti jo teises.

Kiekvienas pilietis turėjo mokėti mokesčius, tarnauti kariuomenėje ir dalyvauti kare (su savo ekipuote). Jis turėjo garbinti miesto dievus, dalyvauti politiniame gyvenime ir turėti vaikų. Jeigu pilietis nusikalsdavo įstatymams, jis netekdavo piliečio teisių, būdavo konfiskuotas jo turtas ir netgi grėsdavo tremtis; jeigu kaltinimas būdavo atmestas, jo autorių bausdavo.

Metekai ir vergai

Svetimšaliai, arba *metekai*, gyvenę Atėnuose, turėjo teisę ten dirbti ir prekiauti. Tačiau jie mokėjo papildomus mokesčius ir negalėjo dalyvauti politiniame gyvenime.

Vergai buvo juridiškai tik *vyriškosios ir moteriškosios giminės kūnai*, o ne žmonės. Dauguma jų buvo nupirkti karo belaisviai. 430 m. pr. Kr. iš 250 000 gyventojų Atėnuose buvo 45 000 piliečių ir 125 000 vergų.

Vargingiausias pilietis turėjo vieną arba du vergus, turtingiausias – penkiasdešimt. Šeimininkas turėjo teisę į vergo gyvybę ir mirtį.

Tačiau vergas, su kuriuo buvo blogai elgiamasi, turėjo prieglaudos teisę šventovėje. Atėnai buvo garsūs savo santykiniu švelnumu; ten buvo dažnas vergų paleidimas į laisvę. Sunkiausiai vergai dirbo Laurijo sidabro kasyklose, kur jie būdavo smarkiai išnaudojami.

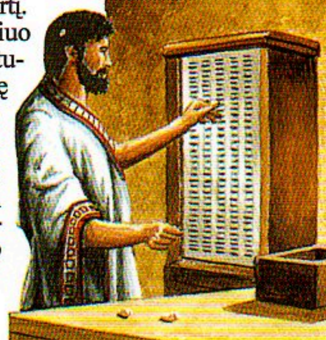
Prisiekusiųjų balsavimo biuletenis. Ašis pilna – nekaltas; ašis tuščiaviduré – kaltas.

Ostrakonas – molinė šukė, ant kurios užrašytas *ostrakizmas*, arba individo ištrėmimas dešimčiai metų.

Bronziniai žetonai, ant kurių užrašyti kandidatų vardai, naudoti traukiant burtus viešosioms pareigoms gauti. Balsuojantieji juos kišdavo į *klerotērijoną*.

Tautos vienybė

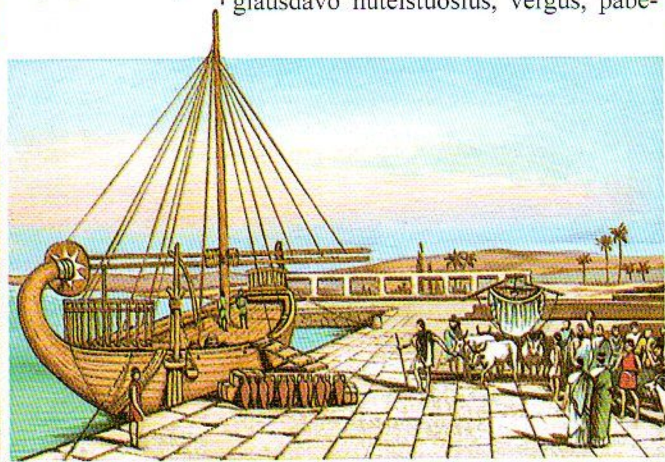
Moneta su Pilypo II Makedoniečio, valdžiusio visą Graikiją 338 m. pr. Kr., atvaizdu.

Aplink dideles šventoves formavosi kaimyninių miestų konfederacijos – *amfiktionijos*. Delo saloje pavasarį būdavo švenčiamos Apolono šventės, į kurias miestai siųsdavo delegacijas, arba *teorijas*.

Graikai suprato, kad jie kalbėjo ta pačia kalba, o ne taip kaip *barbarai* (*kalbėjusieji nesuprantama kalba*). Einant iš kaimo į kaimą, iš miesto į miestą buvo galima pastebėti, kad jie gyveno panašiu ritmu ir labai dažnai po atviru dangumi. Daug gyvenviečių buvo pastatyta prie kalvų su iškilusiu akropoliu arba *aukštutiniu miestu*, kuriame buvo slepiamasi puolimų metu, po to laikytu dievų buveine.

Dideli miestai turėjo svarbią prekybinę reikšmę. Meno kūriniai cirkuliavo po visą Graikiją.

Homeriškos poemos sudarė vaikų mokymo pagrindą. Visi graikai pirmenybę teikė žmogiškajam kūnui, fizinei kultūrai, grožiui, svetingumui. Jie tikėjo tais pačiais dievais. Šventyklos priglausdavo nuteistuosius, vergus, pabėgusius nuo šeimininkų blogo elgesio, kareivius, ištrūkusius iš nugalėtojų. Į didžiules šventoves susirinkdavo daug žmonių į žaidynes, taip pat jas lankydavo pavieniai ir būriais maldininkai.

Tas pats kraujas ir ta pati kalba, šventyklos ir aukos bendros, panašūs papročiai ir įpročiai.

Herodotas, *Istorija*

Nuo Maratono Atėnės monetos pelėda išskleidė savo sparnus.

Graikų hoplitas pribaigia persų karį (V a. pr. Kr. pradžios taurė).

490 m. pr. Kr. persai patyrė triuškinantį pralaimėjimą Maratone. 192 graikų aukos buvo palaidotos mūšio lauke pilkapyje, *kur ištisas naktis girdimas arklių žvengimas ir ginklų žvangesys, tarsi kautųsi kariai.*

Pausanijas

Istoriniai įvykiai sužadino graikų vienybės jausmą: Trojos karas ir vėliau karai su persais (490–479 m. pr. Kr.), kai jie įveikė galingą Persijos imperiją.

Olimpinės žaidynės

Disko metikas (romėnų padaryta V a. pr. Kr. graikų skulptoriaus Mirono bronzinės statulos kopija).

Antikos laikų graikai labai aukštino fizinius pratimus, padedančius harmoningai vystytis kūnui. Jie organizuodavo žaidynes, kurios būdavo gera proga susiburti daugeliui žmonių, kurie atstovaudavo visoms Graikijos sritims.

Tai buvo Delfų Pitinės žaidynės (žr. p. 84), Nemėjos žaidynės Peloponese (p. 160), Korinto sąsmaukos žaidynės Poseidono garbei, žaidynės, lydėjusios Olimpijos žaidynes, vykusias kas ketverius metus.

Deivė Viktorija su vainiku rankoje skrenda apvainikuoti nugalėtoją.

Olimpijos stadione buvo 40 000 vietų. Take – dvidešimt 192,24 m ilgumo, arba 600 Heraklio pėdų, juostų.

Aš įteikiu atletams nugalėtojams skaidraus nektaro, saldaus dvasios vaisiaus.

Pindaras, *Septintosios olimpinės*

Penki Olimpijos aukuro žiedai dar ir šiandien yra žaidynių simbolis.

Pastarosios žaidynės susijusios su Dzeuso ir herojaus Pelopo, legendinio jų įkūrėjo, kultu. Apie Dzeuso šventovės sieną statydavo palapines: ten įsikurdavo kažkas panašaus į muges, kur vykdavo koncertai, filosofų konferencijos, būdavo sakomos iškilmingos kalbos ar *panegirikos*, skaitomi literatūriniai veikalai…

Pasiuntiniai būdavo siunčiami į visus miestus paskelbti apie šventąsias paliaubas: per žaidynes būdavo nutraukiamos kovos, o nuteistųjų nežudydavo.

Nugalėtojai gaudavo alyvmedžio, šventojo medžio, pasodinto Heraklio, vainiką ir įgydavo šlovę.

Imtynininkai. Visos varžybos vykdavo dalyvaujant nuogiems atletams: iš graikų kalbos žodžio *gummos*, nuogas, kilęs žodis *gimnastika*. Važnyčiotojas buvo vienas retų apsirengusių atletų. Ne jam priklausė pergalė, o vežimo savininkui.

Didelė įvairovė

Dorėnai

Jonėnai

Atika

Graikai suvienyti su dorėnais.

Ajolai

Arkadai

Graikų dialektai

Sąjungos per Peloponeso karą

Neutralios valstybės

Sparta ir jos sąjungininkai

Atėnai ir jų sąjungininkai

Atėnų imperija

Graikija buvo žaizdras, kuriame susilydė įvairios kilmės tautos, todėl buvo pastebima mentaliteto, gyvenimo būdo, meno, religijos skirtumų. Yra daugybė vietinių kultų ir tradicijų ir įvairiausių mitų variantų. Nuo vieno iki kito miesto buvo skirtingi kalendoriai, matai ir monetos. Buvo daugybė dialektų, bet visi graikai susikalbėdavo.

Graikijoje buvo ir prieštaringų politinių režimų: viena vertus, archajinė monarchija Spartoje ir *oligarchijos, arba nedidelės žmonių grupės valdymas*, dorėnų gyvenamosiose vietose; kita vertus, demokratinės sistemos, ypač Atėnuose ir Jonijoje.

Prekybiniai ir politiniai miestų interesai, dažnai besivaržantys, baigėsi tuo, kad susidarė *lygos*, kurios iš tikrųjų buvo imperijos. Graikijoje ir Didžiojoje Graikijoje su kolonijomis (p. 36) vyko įnirtinga kova dėl dominavimo.

MAŽOJI AZIJA

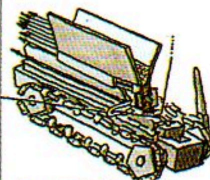
Egėjo jūra

Atėnai

Sparta

Olinto ir Tebų monetos.

Automatinė katapulta, pagaminta Rodo arsenale apie IV a. pr. Kr. Suktuvas varo grandines, uždėtas ant plokščių žiedų ir taip paleidžia vieną po kitos strėles.

Kaunasi du graikų kariai.

Vienybės jausmas, atsiradęs graikams pasiekus pergalę prieš persus, labai greitai silpo, kai kurių vietovių graikai netgi išdavė graikų interesus priešui. Tuo paaiškinamas Peloponeso karas: 431–404 m. pr. Kr. Sparta ir Atėnai stojo viena prieš kitą. Sparta laimėjo karinę pergalę, bet visa Graikija buvo pralaiminti, nusilpusi dėl nesutarimų. 371 m. pr. Kr. Tebai išplėšė hegemoniją iš Spartos, kuri laikėsi nuošaly nuo Atėnų ir Tebų kovos prieš Makedoniją. 338 m. pr. Kr. Pilypo II Makedoniečio pergalė atidavė Graikiją *barbarams* (p. 48).

Mirties genijus, Tanatas, neša kario sielą (V a. pr. Kr. vaza).

Amatai

Dailidė.

Nuo IV a. pr. Kr. rankų darbas buvo niekinamas.

Baldžius.

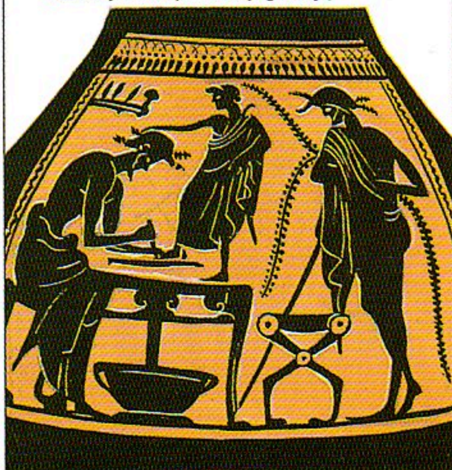
Kirpykloje (VI a. pr. Kr. pabaigos Bojotijos terakota).

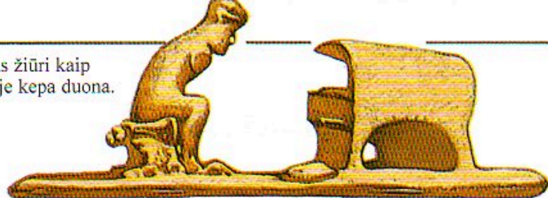
Kaimuose ir mažuose miestuose žmogus turėjo kelis amatus. Nuo VIII a. pr. Kr. dideliuose miestuose plėtojosi įvairūs amatai: Korinte, po to Atėnuose, vilnos, odos pramonė, pasirodžius metalui, atsirado daug naujų amatų; architektūra padėjo plėtoti ir tobulinti akmenskaldžio darbą, jūreivystė – medžio darbus.

Kartais pastebima didelė specializacija. Nuo V a. pr. Kr. Atėnuose jau nebekepama namuose duona. Atsirado cechų, kuriuose būdavo ir malami grūdai, ir kepama duona. Manufaktūrose (ginkladarystės, malūnų, muzikos instrumentų, baldų...) dirbo dešimtys vergų ir laisvųjų žmonių.

Batsiuvys sukerpa batus pagal koją.

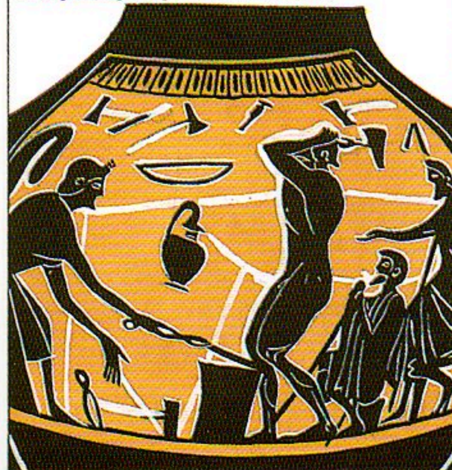
Kepėjas žiūri kaip krosnyje kepa duona.

Graikijoje smulkiąją vidaus prekybą plėtojo keliaujantys prekiautojai. Kaimiečiai eidavo parduoti savo produktų į agoras; smulkieji prekiautojai jodavo ant mulų pripildyti savo maišų. V a. pr. Kr. miestuose buvo galima sutikti pinigų keitėjų, kurie ant savo stalų sverdavo įvairias monetas. Vėliau pasirodė privatūs bankininkai. Klestėjo didžioji jūrinė prekyba.

Homeras jau minėjo gydytojus. Hipokrato laikais (460–apie 377) medicina tapo moksliškesnė, išlaikoma valstybės. Mokymas, atvirkščiai, buvo privatus.

VI a. pr. Kr. pabaigos kalviai ir žiopliai.

Šachtininkas dirba.

Graikai neturi žodžio, atitinkančio prancūzišką – darbas.

Skulptorius kala gatvėje Hermio skulptūrą.

Ginkladarys daro kariui šalmą.

Keramika

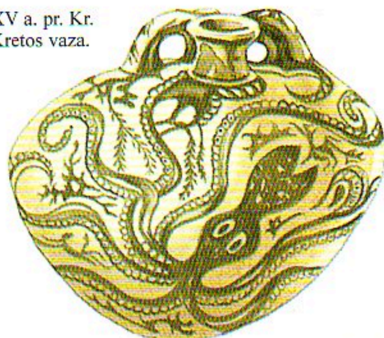
Vergai kasa molį. Iš jo išminkytą tešlą džiovins lauke.

Nuo ankstyviausių antikos laikų graikai gamino labai meniškus ir išskirtinai puošnius plataus vartojimo dirbinius iš terakotos. Molį naudojo lempoms, čerpėms, dažų ar brangenybių dėžutėms, kvepalų vazoms, indams ir beveik visiems virtuvės indams gaminti. Skirtingų formų vazų buvo įvairi paskirtis: *amforose* laikydavo ir gabendavo aliejų, vyną, grūdus; *krateryje* maišydavo vyną

Puodžiaus dirbtuvėje VI a. pr. Kr.: vaza padengta juodu laku, išryškinančiu figūras. Pridėtos detalės iš lako. Apačioje: vaza, paruošta degimui.

XV a. pr. Kr. Kretos vaza.

su vandeniu ir kitomis sudedamosiomis dalimis; ilgas vazas su ąsomis ir ilgu kaklu statydavo kapavietėse prie mirusiųjų; iš *pialų* pildavo vyną aukojimo metu…

X a. pr. Kr. pasirodė geometrinio stiliaus vazos paprastesniais motyvais. VII a. pr. Kr. paplito rytietiškas stilius, ypač Korinte, kur keramiką puošdavo augaliniais, gyvūniniais, hibridinių būtybių paukščio sparnais motyvais. VI a. pr. Kr. Atikos keramika buvo garsi išdegimo

kokybe, piešiniais, originaliais siužetais: kasdienio gyvenimo scenomis ir mitologiniais epizodais.

V a. pr. Kr. Atėnuose buvo keturi šimtai keramikų, susibūrusių Keramikų kvartale.

Gražiai išpiešta taurė, VI a. pr. Kr., Atėnai. Dionisas pavertė delfinais jį puolusius piratus.

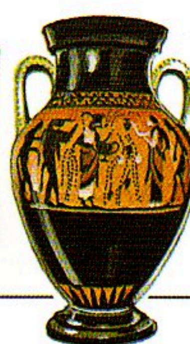
Apie 530 m. pr. Kr. technika pasikeitė: figūros piešiamos ant juodo lako. Apačioje: tos pačios vazos dvi pusės.

Kretos vaza (XVIII a. pr. Kr.).

Geometrinis stilius (VII a. pr. Kr.)

Dešimt skulptūrų klestėjimo amžių

Dama iš Osero, VII a. pr. Kr.

Moskoforas (VI a. pr. Kr.).

Kora, jaunos merginos statula (VI a. pr. Kr.).

Nuo IX a. pr. Kr. graikai darė skulptūras iš terakotos, bronzos ir dramblio kaulo, vėliau – iš akmens ir marmuro. Pirmosios statulos buvo iškaltos iš medžio, kojos ir rankos priklijuotos prie kūno, akys užmerktos. Pamažu šios statulos pasidarė nebe tokios sustingusios. Seniausi mus pasiekę kūriniai yra VII a. pr. Kr. Vėliau atsirado daug mokyklų. Statulos pradėtos dažyti.

Iš pradžių atrodė, kad tik dievai verti, kad būtų iškaltos jų skulptūros. Jiems suteikdavo žmogaus formas, bet jie būdavo kur kas didesni ir gražesni negu paprasti mirtingieji. Graikai sutapatino fizinį grožį su dvasiniu. V a. pr. Kr. idealus žmogus buvo *kalos kagathos* – gražus ir geras.

Panatėnajos eitynės, iškaltos Feidijo ant Partenono (V a. pr. Kr.)

Praksitelio „Užmušantis driežą Apolonas“, marmurinė kopija bronzinės, IV a. pr. Kr., skulptūros.

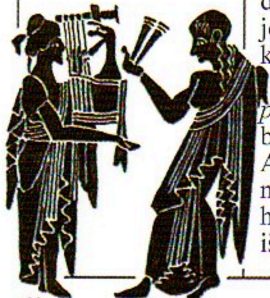
Muzika ir šokis

Skambintojas arfa. Kikladų salų rankos didumo marmuro skulptūra (III tūkstantmetis pr. Kr.). Apie 250 m. pr. Kr. graikai išrado *hidraulą*, dabartinių vargonų prototipą.

Grojėja dviguba fleita, V a. pr. Kr. bareljefas.

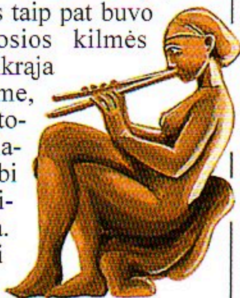
Apolonas, muzikos ir menų globėjas, akompanuoja lyra šokančioms mūzoms, savo palydovėms.

Muzika, kurios pavadinimas susijęs su žodžiu mūzos (mūzų menas), į Graikiją atėjo VII a. pr. Kr. iš Mažosios Azijos. Graikai buvo koncertų mėgėjai ir IV a. pr. Kr. jau buvo žymių virtuozų.

Vaikai gaudavo muzikinį išsilavinimą nuo pat mažumės. Muzika lydėdavo kasdienį gyvenimą, ji pritardavo poezijai.

Graikai nežinojo polifonijos (daugiabalsės muzikos) ir dainuodavo unisonu. Už tai graikai sukūrė kur kas rafinuotesnę sistemą negu mūsiškė, bet, deja, viskas dingo. Šokis taip pat buvo laikomas dieviškosios kilmės menu. Tai buvo, tikrąja šio žodžio prasme, kalba, kur judesių tobulumas nebuvo labai svarbus. Svarbi buvo emocijų ir gilių jausmų išraiška. Šokis buvo labai svarbus gyvenime. Šokdavo per puotas, vestuves ir laidotuves (laidotuvių daina buvo *trenas*). Tragedijos, komedijos ir satyrinės dramos turėjo savo šokius.

Daug šokių buvo religinio pobūdžio: *piricha*, kuriai ritmuodavo skydo garsai, buvo skirta Atėnei karei; Delo saloje Apolono garbei šokamas *géranos* pamėgdžiojo gervės skridimą ir priminė herojų Tesėją, nukovusį Minotaurą ir išeinantį iš labirinto; pasiutiški šokiai,

Tas, kuris gavo gerą išsilavinimą, turi mokėti dainuoti ir gražiai šokti.

Platonas, *Įstatymai*

palydimi mušamųjų instrumentų garsų, būdavo skirti Dionisui ir juos atlikdavo satyrai ir mainadės.

Spartiatai, griežtai nepripažinę kitų menų, labai vertino muziką, chorinį dainavimą ir šokį, bent prieš griežtą karinę reformą, įvestą VI a. pr. Kr. Jaunų merginų šokiai Artemidės ir Hiakinto šventėse pavasarį būdavo labai linksmi.

Terpsichora yra lyrinės poezijos ir šokio mūza. Dažnai ji laikyta sirenų motina (p. 182). Melpomenė yra dainų ir tragedijos mūza.

Panas (graikiškai Tout), Hermio sūnus ir vaisingumo dievas, išrado piemenų fleitą – siringę, arba Pano fleitą (Pompėjos freska).

Tanagros terakotos statulėlė, IV a. pr. Kr.

Šokis pagal lyros muziką Afroditės garbei, kurią primena balandė (Kretos terakota).

Tanagros terakotos statulėlė (II a. pr. Kr.). Moterys vilkėjo tunikas – *chitonus* arba *peplus*, apsisiausdavo mantija – himatijumi.

Vyrai vilkėjo trumpas tunikas ir trumpus himatijus – *chlamides*.

Kasdienis gyvenimas

Mityba

Priešingai turtingam valgiaraščiui, aprašytam Homero, kasdienė mityba buvo kukli ir vegetariška. Javai sudarė jos pagrindą (duona, košės, blynai, džiūvėsiai). Prie to dar pridėdavo alyvuogių, ožkos ar avies sūrio (nemelždavo nei karvių, nei kumelių), daržovių

Žuvininkas parduoda pirkėjui tuną.

(baltųjų runkelių, kopūstų, salotų, agurkų, ridikėlių, krienų) ir vaisių (figų, obuolių, riešutų, vynuogių); retai valgydavo žuvies, o mėsa būdavo labai geras valgis. Vargšai jos valgydavo tik aukojimų proga. Pigiausia buvo kiauliena.

Kartais valgiaraštį pagerindavo sumedžiotų žvėrių mėsa: lygumose medžiodavo kiškius ir kurapkas; kalnuose – elnius ir šernus. Visur dėdavo daug prieskonių. Medų vartojo vietoj cukraus, apie kurį tuo metu nežinota. Baigiantis valgiui, vyrai gerdavo aromatizuotą vandeniu skiestą vyną.

Vestuvinė eisena Atėnuose.

Valgius lydėdavo maldos ir vyno liejimas dievams, taip pat mokėjimas priimti svečius kaip dievus.

Gyvenamoji vieta

Žemdirbiai gyveno akmeninėse arba plaušaplyčių lūšnose šiaudiniais stogais, be langų. Labiausiai pasiturintys įsirengdavo prie pagrindinio kambario du miegamuosius. Mieste namai buvo labai įvairūs. Turtingiausieji turėjo apie dešimt kambarių, o nuo V a. pr. Kr. ir virtuvę. Kitame amžiuje pradėti statyti trijų keturių aukštų namai.

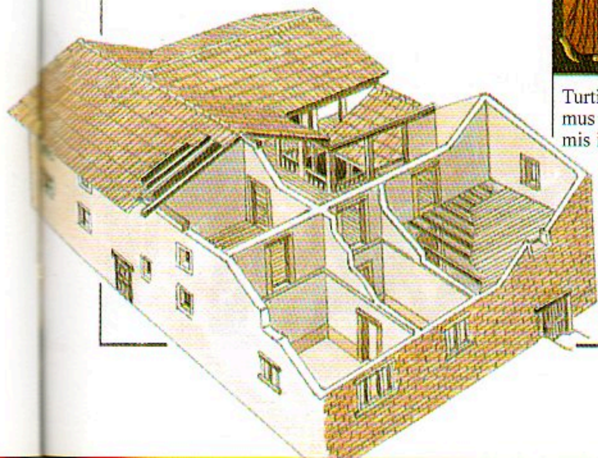
Graikai gyveno apgaubti Viduržemio jūros augalų kvapų. Jie trindavo kūnus kvapiaisiais aliejais, naudojo kvapus kulto reikalams (mirą, smilkalus), dėdavo ant galvų augalų (lauro, alyvmedžio) vainikus.

Drabužių dėžė. Baldas paprastas ir labai nedidelis.

Turtingieji savo valgymus linksmindavo dainomis ir šokiais.

Džiovintų plytų namas. Kambariai išdėstyti aplink centrinį kiemą. Žemutiniame aukšte kambariai ir moterų kambarys.

Šeima

Kapo akmenį puošianti motiniškos meilės scena.

Laidotuvės. Šeima mirusįjį lydi iki nekropolio (*mirusiųjų miesto*), kur jis būdavo palaidotas, kartais – sudegintas. Paskui palydą eidavo raudotojos ir grojėjai fleitomis. Mirusieji, palaidoti pagal visus ritualus, tapdavo globojančiais dievais, kuriuos paveldėdavo šeimos tėvas ir perduodavo savo vaikams. Iš čia kilo vaisingumo ritualų svarba.

Šeima buvo visuomenės pagrindas. Ją grindė religija. Ritualai lydėjo kiekvieną gyvenimo momentą.

Prieš vestuves mergina savo žaislus skirdavo Afroditei arba Artemidei. Laikydamiesi ritualo, sužadėtiniai išsimaudydavo. Vestuvinę eiseną vesdavo jaunuolis su miros vainiku, grodamas fleita; vaikas nešdavo krepšelį bandelių, kurias dalindavo svečiams.

Sužadėtuvės būdavo pasižadėjimas Herai, moiroms, arba lemčiai, ir Dzeusui. Vedybos žymėjo Hestijos, namų židinio deivės, kulto pradžią. Jai jaunoji pora uždegdavo naują ugnį namų židinyje, kuris pasidarydavo šeiminio gyvenimo religiniu centru. Šeimininkas turėdavo jį paliesti. Naujasis vergas atsisėsdavo greta židinio ir jam berdavo ant galvos džiovintas figas, riešutus ir grūdus, linkėdami gerovės. Kai gimdavo kūdikis, naujagimį bėgdami apnešdavo aplink židinį, po to ant jo užpildavo, kalbėdami maldas, apvalančiojo vandens.

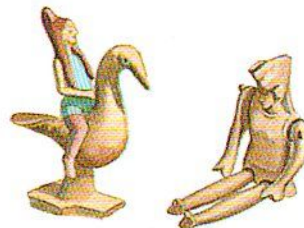

Mokykloje: dešinėje pedagogas – vergas, lydintis vaikus (pagal V a. pr. Kr. vazą).

Prie namų durų budėdavo Apolonas, Hermis arba Hekatė. Pastaroji apvalydavo šeimą po gimimo ar mirties ir saugodavo nuo kerų ir šmėklų. Name apsigyvendavo geroji dvasia ir jį globodavo Dzeusas.

Tėvas atlikdavo žynio vaidmenį. Po kiekvieno valgymo jis pildavo gryno vyno šeimos židinio dvasiai, sutapatintai su gyvate. Jis pagerbdavo protėvius. Tik tėvas galėdavo pasakyti, kad tai jo vaikai ir juos pristatyti savo kvartalo piliečiams. Taip pat tėvas galėdavo jų *atsisakyti*. Tada naujagimį palikdavo prie šventyklos, kad rytą jį kas nors paimtų.

Jeigu moteris būdavo nevaisinga arba svetimaudavo, būdavo galimos skyrybos. Atrodo, kad IV a. pr. Kr. daug atėniečių turėjo ne tik teisėtą žmoną, bet ir sugulovę.

II–III a. pr. Kr. vaikų žaislai.

Du vaikai boksuojasi (Santorino freska, vadinamosios kumštynės, II tūkstantmetis pr. Kr.).

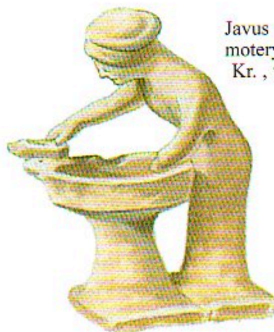
Moteris

Merginos semia vandenį iš fontano. Piešinys ant VI a. pr. Kr. pabaigos hidrijos (vandens indo).

Graikijoje moteris buvo tarsi visą laiką nepilnametė – ji neturėjo jokių teisių. Nuo penkiolikos metų tėvas galėjo ją ištekinti. Ji negalėjo turėti nieko savo. Dažniausiai moteris negaudavo jokio išsilavinimo ir užsiimdavo tik įvairiais darbais.

Moters namo dalis, *ginekėja*, būdavo atskirta nuo vyrų. Ji išeidavo retai ir visada ne viena, išskyrus per religines ir šeimos šventes. Už tai ji būdavo namų šeimininkė, atsakinga už visus namų darbus: maitinimą, konservavimą ir sūdymą, vilnos ir linų paruošimą, valymą ir išdirbimą kailių bei odų, audinių, drabužių bei antklodžių audimą, siuvinėjimą... ir, žinoma, neturėjo pamiršti dar rūpintis vaikais. Kaip šeimos motina ji būdavo apgaubta pagarbos ir turėjo moralinį autoritetą.

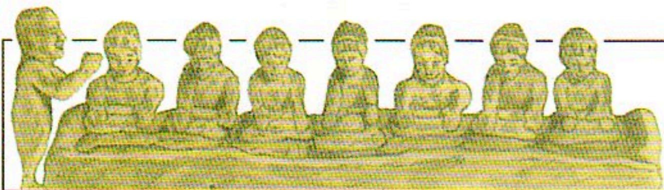
Javus maldavo moterys (V a. pr. Kr. , terakota).

Agora – miesto aikštė, kur vykdavo visuomeniniai renginiai.

Kukliai gyvenusiose šeimose moteris negyveno ginekėjoje. Daržovių, žuvų pardavėjos, galanterininkės... pardavinėdavo savo prekes agorose.

Spartiatų valdymas suteikė moteriai svarbią nepriklausomybę (p. 42). Atrodo, kad nuo IV a. pr. Kr., Spartai nugalėjus Atėnus, moterys tapo aktyvesnės visuomeniniame gyvenime.

Religinių kultų apeigas paprastai atlikdavo vyrai, bet taip pat būdavo ir moterų žynių. Dėl to kai kurios šventės, kaip *tesmoforijos*, būdavo skirtos moterims. Kitose šventėse joms buvo leidžiama dalyvauti: jos gausiai dalyvaudavo slaptuosiuose kultuose, misterijose ir Dioniso šventėse.

Duonos kepimas. Tešla minkoma pagal muzikos, kurią jauna mergina groja fleita, ritmą (VI a. pr. Kr., Bojotija, terakota).

Jauna moteris skaito.

Mažai žinoma apie moterų mokymąsi Graikijoje.

Moteris saugodavo namų raktus. Ji prižiūrėdavo viską, kas vykdavo namuose. Tai suteikdavo jai svarbų vaidmenį. Pasiturinčiose šeimose moteriai padėdavo vergai.

Namų šeimininkė (dešinėje) prižiūri visus audimo etapus: siūlų svėrimą, jų išvijimą, verpimą, audimą, audinio sulankstymą.

Miesto religija

Visose šventėse būdavo estafetės bėgimas su deglais.

Mitai lydėjo miestų įkūrimą. Paprastai jie būdavo priskiriami kulto herojams (p. 120). Jeigu olimpiečiai būdavo garbinami visur, kiekvienas miestas garbindavo dievybes, globojusias *polį*, arba miestą.

Greta religinio individualaus gyvenimo ir šeiminio kulto, miestas sudarydavo religinį įrėminimą. Miestietį įtraukdavo į daugelį grupių: šeimos, kilusios iš bendrų protėvių, sudarydavo giminę (*genos*), o daugelis giminių – fratriją.

Didžiosios panatėnajos vykdavo kas ketverius metus Atėnuose. Procesija neša į Atėnus *peplą* (ilgą drabužį be rankovių), išaustą per devynis mėnesius dviejų miesto merginų. Panatėnajos baigdavosi aukojimu jaučių, avių ir karvių tiek, kiek reikėdavo pamaitinti per šventę visą miestą. Priešais – vandens nešėjai ir raiteliai, pavaizduoti Partenono frize, iškaltame Feidijo.

Be Dzeuso, Atėnės ir Dioniso, kiekviena fratrija dar garbindavo savo dievą atskiroje šventykloje. Tais metais gimę vaikai į ją būdavo atnešami į apaturijas. Taip pat būdavo ceremonijų, susijusių su konfratrijomis, profesinėmis korporacijomis. Tai padėjo atsirasti politiniam kultui.

Kiekvienas laisvas žmogus dalyvaudavo viešųjų kultų apeigose, jeigu jis nebūdavo susitepęs krauju, nešvarus ar jam buvo draudžiama atlikti religines apeigas.

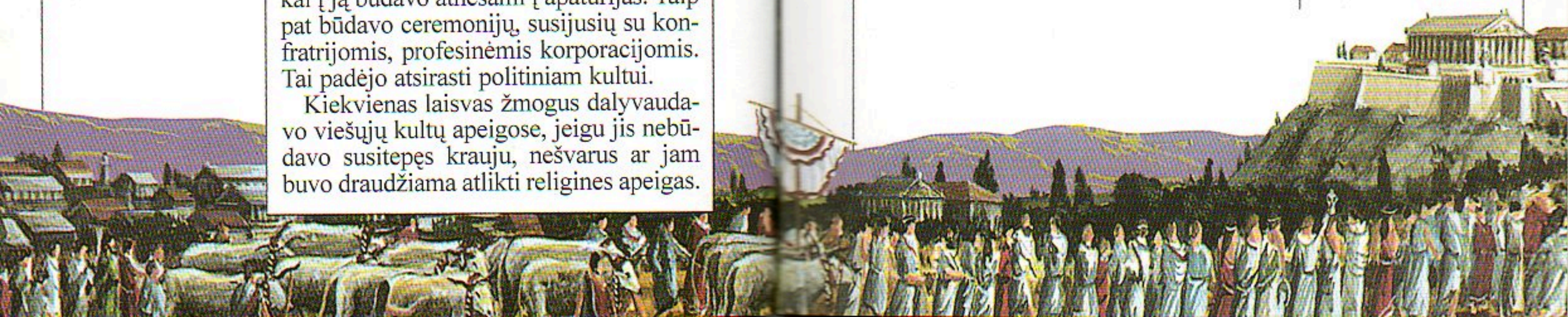
Šventinė eisena pasuka deivės Atėnės aukuro link.

Prie svarbiausios miesto veiklos prisidėjo maldos, dovanos ir aukos. Miesto centre būdavo simbolinis valdžios centras. Hestija būdavo garbinama kasdien. Atėnuose žemė, skirta *Bulimui*, badui, būdavo nedirbama, o *Buzigijui*, priešingai, sezono pradžioje būdavo pagal visas apeigas dirbama – reikėdavo desakralizuoti (panaikinti šventumą) žemę, kad būtų galima ją sukultūrinti.

Kiekvienas miestas turėjo švenčių kalendorių. Per jas būdavo rengiamos iškilmingos linksmybės ir visi jausdavo jų gerą poveikį. Miesto pareigūnai organizuodavo šventes, o turtingi miestiečiai jas finansuodavo. Šventes dažnai paįvairindavo eisenos, chorai, šokiai, konkursai; teatro pastatymai garbindavo Dionisą (p. 92). Kai kurių švenčių iškilmingumu norėta sužavėti užsieniečius.

Pilietinei religijai, kuri buvo svarbi Graikijos visuomeninio gyvenimo dalis, kartais trūkdavo polėkio ir įkarščio, pagyvinančio žmonių asmeninį gyvenimą.

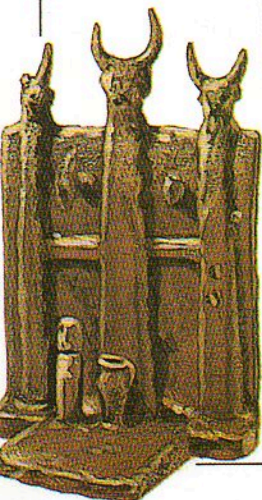

Ritualai

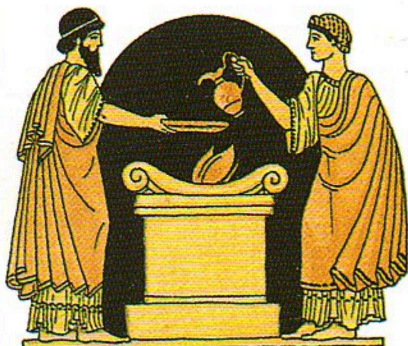

Prieš žaidynes Dzeusui aukodavo kiaulę. Po to atletai prisiekdavo, kad gerai treniravosi dešimt mėnesių.

Išliejamas vynas trims stabams su jaučio galva (terakota iš Kipro nekropolio, 2000 m. pr. Kr.).

Maldos.
Maldos būdavo kalbamos garsiai, stovint, viena ranka arba abi būdavo atsuktos į dangų, į dangiškąsias dievybes, arba į žemę – į požemio karalystės (*chtoninius*) dievus. Kartais per laidotuves žmonės klūpėdavo.

Dažniausiai dievams liejamas vynas: apeigas atliekantis žynys pildavo ant aukuro pieną, vyną arba medų.

Dovanos.
Tai būdavo vyno išliejimas dievams, galetų, pirmojo derliaus, plaukų, visokios naudos, kurios per daug (medžioklė, žvejyba, prekyba) dovanojimas. Labai neturtingi tikintieji dovanodavo molinius gyvulius.

Aukos.
Aukotojas, apsivilkęs baltai ir su lapų vainiku, apšlakstydavo šventu vandeniu aukurą, visada stovėjusį po atviru dangumi. Jis berdavo miežių ant aukos galvos, po to kelis plaukus nuo galvos įmesdavo į ugnį. Reikėjo žinoti, kokį gyvulį, kokio amžiaus, lyties, spalvos kiekvienas dievas labiausiai mėgo.

Dangaus dievybėms aukas aukodavo rytą, ant paaukštinto aukuro; pakeldavo aukos galvą, dažniausiai baltą; žynys ją sukapodavo į dalis: jis valgydavo pats, o likusią dalį padalindavo tikintiesiems, kurie taip įgydavo gyvulio gyvybinių galių.

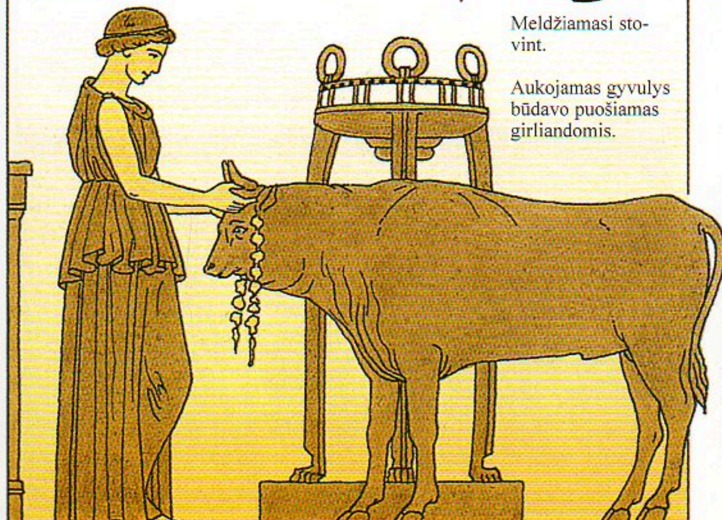
Požemio karalystės dievams būdavo aukojama su baime, leidžiantis saulei; juodą auką, nuleista galva nužudydavo ant žemo aukuro arba griovyje; jos kraują išliedavo ant žemės, o kūną sudegindavo.

Aukojimo scena. Piešta ant medžio, 500 m. pr. Kr.

Meldžiamasi stovint.

Aukojamas gyvulys būdavo puošiamas girliandomis.

Derlingumo ritualai

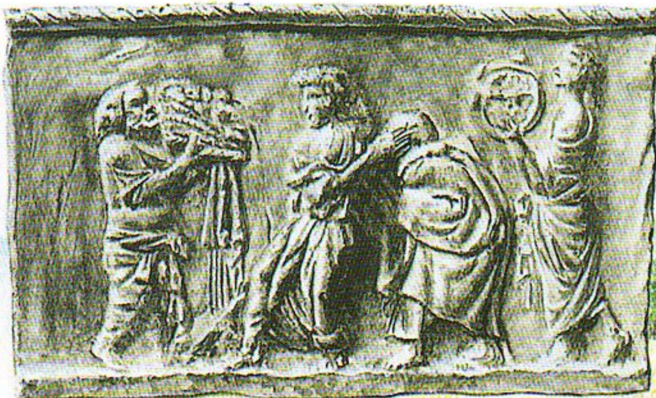

Tesmoforijų procesija Demetros garbei. Aukojamas jos mėgstamas gyvulys – kiaulė. Galvos atidengimo momentas Dioniso ritualo metu: bakchantė nuima šydą, dengiantį *misto* ar įšventinamo kandidato galvą, kad jis pamatytų šventus daiktus.

Rudenį ir pavasario pradžioje daug būdavo ritualų dievams, nuo kurių priklausė derlingumas ir vaisingumas.

Dažnai būdavo garbinami vyro ir moters lytiniai organai. Per Mažąsias dionisijas, švęstas kaime Dioniso garbei, linksma eisena vesdavo aukoti ožį, nešdavo vyno, vynuogienojų su vynuogių kekėmis figų ir didelį sudievintą falą.

Tesmoforijose, skirtose Demetrai, dalyvaudavo moterys; jos iškasdavo iš žemės žinduklius paršelius, užkastus prieš daugelį mėnesių, sumaišydavo jų mėsą su grūdais ir išbarstydavo laukuose; po to jos manipuliuodavo figūrėlėmis, vaizduojančiomis moteriškus lytinius organus, valgydavo granatų sėkleles, plakdavosi žaliomis šakelėmis.

Per Halojas (*halos* – derlingas laukas) moterys sodina terakotos falus ir juos laisto kaip javų daigus.

Demetra – derlingumo deivė.

Eleusino misterijos

Jos taip pat susijusios su Demetros ir Persefonės istorija. Šio kulto ritualai būdavo slapti ir juose galėdavo dalyvauti tik įšventintieji. Pavasarį *mažosios misterijos* būdavo skirtos apvalyti kandidatams į mistus, kuriuos įšventindavo rudenį. Tai būdavo gera proga eiti procesijai iš Atėnų į Eleusiną, kur atkeliaudavo vakare, pasišviesdami žibintais.

Grupė, laikoma Eleusino dieviškąja triada: Demetra, Persefonė ir jų draugas Jakchas. XIII a. pr. Kr. Mikėnų dramblio kaulo skulptūra.

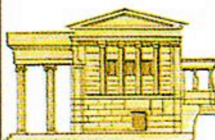

Apsvaigusi per dionisiją manaidė, arba bakchantė.

Šventykla

VIII a. pr. Kr. medinės šventyklos terakotos maketas.

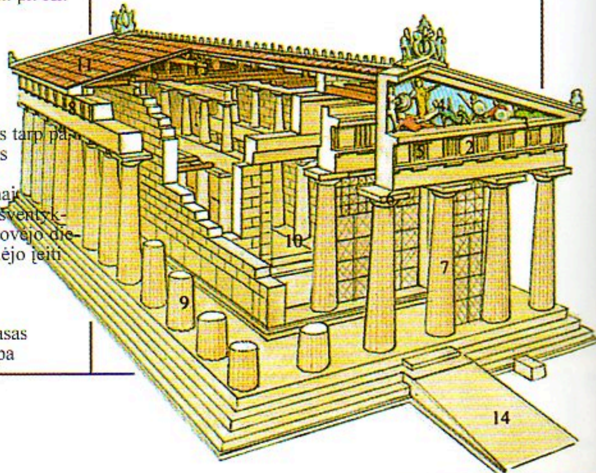

Erechtėjono, jonėnų šventyklos kariatidžių portikas, pastatytas 406 m. pr. Kr.

Graikai atlikdavo religines apeigas gryname ore, paprastose vietose, su aiškiai nustatytomis ribomis. Jie skirdavo dievams aptvertas teritorijas, ištisas žemės valdas uždrausdavo pasaulietiškam naudojimui. Šventyklas statydavo ne kulto reikalams, o kaip dovanas vieno ar daugelio miestų kokiai nors dievybei.

Iš pradžių graikai statė medines šventyklas. Pirmosios šventyklos iš akmens ir marmuro pasirodė VII a. pr. Kr. Architektai ypač didelį dėmesį kreipė į proporcijas. Pastatą supdavo kolonos. Priekinėje dalyje būdavo vestibiulis, užpakalinėje – iždinė. Viduryje stovėjo kulto statula: tai būdavo dievo buveinė, į kurią žmonės negalėdavo įeiti; duris palikdavo pravertas, kad dievybė galėtų matyti jai aukojamą ant aukuro, stovėjusio priešais šventyklą, auką.

Vidinės sienos būdavo išpuoštos tapybos darbais, pagal įžadą, vainikais, gir-

Atėnės dorėnų šventykla Aiginoje, 490 m. pr. Kr.
1. Akroterijas
2. Metopas
3. Karnizas
4. Timpanas
5. Triglifas
6. Kapitelis
7. Kolonos dalis tarp pagrindo ir viršaus
8. Frizas
9. Kupolo būgnai
10. Pagrindinė šventyklos vieta, kur stovėjo dievo statula ir galėjo įeiti tik žynys
11. Čerpės
12. Frontonas
13. Stogo karkasas
14. Įėjimo rampa

Neikite į šventyklą nenužudę ėriuko.
Euripidas, *Jonas*, 228

liandomis; dovanas dėdavo ant stalų ir lentynų: patiekalus, vazas, auksines pia-

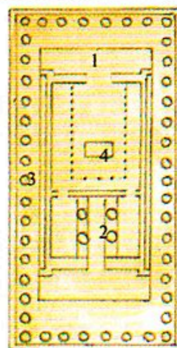

Atėnės Nikės šventykla ant Atėnų akropolio (424 m. pr. Kr.): gražiausias jonėnų stiliaus pavyzdys.

las (indus dievams vandeniui išlieti).

Didelėse šventyklose, Delfų, Olimpijos, mažuose pastatuose, vadinamuose iždinėmis, dėdavo dovanas, skirtas pažymėti kokiam nors viešam įvykiui, dažnai – pergalei.

Už šventosios užtvaros būdavo žynių ir kulto tarnų namai, pirtys, viešbučiai maldininkams, stadionai ir hipodromai religinėms žaidynėms.

Partenono planas:
Vestibiulis
Iždinė
Peristilis
Statula

Korintinis kapitelis pasirodė V a. pr. Kr.

Kolonos pagrindas, III–II a. pr. Kr.

Orakulai

Orakului skirti klausimai užrašyti ant nedidelio metalo gabalėlio ar šukės.

Graikijoje seniausias orakulas yra Dodonės Epyre. Dzeusas atsako į klausimus šventųjų ąžuolų lapų šlamėjimu. Žyniai aiškina tuos šlamesius.

Orakulas reiškia kartu ir *pranašystę skelbiantį žynį, pranašystę* ir *pranašavimų vietą*. Klausdavo patarimų herojų, mirusiųjų ir dažniausiai dievų, būtent Dzeuso ir Apolono. Atsakymą perduodavo žynys arba pranašautoja. Spėdavo iš labai įvairių ženklų: paukščių skridimo, aukojamų gyvulių vidurių, aukure degančios ugnies, šaltinio ar šulinio vandens, vėjo šlamesio lapijoje, griaustinio trenksmo, dievo statulos galvos judesių, kaip ir iš duodančiojo patarimus čiaudėjimo, sapno, atsitiktinai išgirstų žodžių...

Miestai visais svarbiais klausimais prašydavo patarimų didžiųjų orakulų. Garsiausias buvo Delfų orakulas: klausdavo Apolono, o skelbdavo pranašystę

Pitija atsakė lidiečiams: „Nuo likimo nepabėga net dievai".

Herodotas, *Istorija*, I. 91

jo įkvėpta pitija. Dėl neaiškių atsakymų šis dievas buvo pramintas Loksijumi, *Išsisukinėjančiuoju*. Pavyzdžiui, pranašautoja pasakė Lidijos karaliui Krezui (Kroisui), kad didelė imperija bus sunaikinta, jeigu jis pradės karą su persais, bet tai buvo nerimta pranašystė!

Visada būdavo galima rasti orakulų netoliese ir be didelių išlaidų paklausti jų patarimo. Pavyzdžiui, prie Patrai, agoroje stovi akmeninis Hermis: ten smilkomi smilkalai, deginama aliejinė lempa ir padedama moneta; po to dievui į ausį pasakomas klausimas ir, išeinant iš aikštės, užsikemšamos ausys – pirmas išgirstas balsas pasako atsakymą.

Į Epidaurą eina ligoniai iš visos Graikijos klausti Asklepijo patarimo. Dievas turėjo aplankyti juos miegančius ir pasakyti vaistus, kuriais reikia gydytis.

Sėdėdama ant trikojo, Delfų pitija kramto lauro, Apolono medžio, lapus ir geria šventojo šaltinio vandenį. Tada ji patiria transą ir šnabžda neaiškius žodžius – Apolono atsakymą klausiančiajam (V a. pr. Kr. taurė).

Artimųjų Rytų įnašas

Deivė Motina, Afroditės pirmtakė, kilusi iš Kipro, II tūkstantmetis pr. Kr.

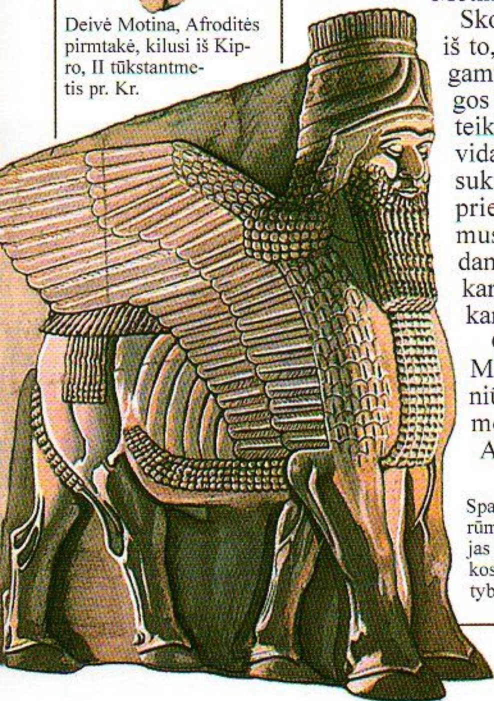
III ir II tūkstantmetyje pr. Kr. Artimieji Rytai ir Mažoji Azija kunkuliuoja nuo idėjų ir tikėjimų: kai kurie jų, atkeliavę iš Mesopotamijos, pasiekė Graikiją, kurioje matematika ir astronomija patyrė Babilonijos, o mitologija – Mesopotamijos įtaką.

Graikai pasisavino kai kurių dievų bruožus – Apolono Likėjo, Efeso Artemidės ar netgi asmenybes: Afroditė turėjo savo atitikmenį Šumere ir Kanaane; Dionisas, atrodo, pasisavintas iš Lidijos ir Frigijos, susijęs su Azijos Didžiąja Motina – Kibele.

Skoliniai aiškiai matomi iš to, kad elementariosios gamtinės jėgos ir ypatingos funkcijos būdavo suteikiamos žmogiško pavidalo dievams; pasaulis sukuriamas sujungus priešingus ar papildomus elementus, kaip dangus ir žemė; dieviška karta keitė kitą, senesnę kartą.

Graikija perėmė iš Mesopotamijos labai niūrią pragaro, saugomo pabaisos, viziją. Aukso amžiaus tema, atrodo, atkeliavo iš Egipto. Biblijoje žmogus nubaustas už tai, kad norėjo pasidalinti žiniomis, dieviškąja privilegija. Ši idėja pastebima Graikijoje, kalbant apie Tantalą ir Prometėją, bet ne tokia kategoriška.

Tvano istorija atkeliavo iš Mesopotamijos, kur mitas atskleidžia realią baimę viską naikinančių Eufrato potvynių, neturinčių nieko bendro su tręšiančiais laukus Nilo potvyniais. Graikija patirdavo tik nedidelius potvynius. Jos tvano versija yra šiek tiek skirtinga. Graikai išsaugojo dieviškosios bausmės idėją – buvo nubausta degraduojanti žmonija ir išsigelbėjo nekaltųjų pora.

Sparnuotas jautis Korsabado rūmų Mesopotamijoje saugotojas (VIII a. pr. Kr.), turėjęs įtakos atsirasti pabaisiškoms būtybėms graikų mitologijoje.

VI a. pr. Kr. vaza, įkvėpta rytietiškos kultūros.

Rytų deivė, laukinių žvėrių valdovė, ant Rodo salos brangenybės.

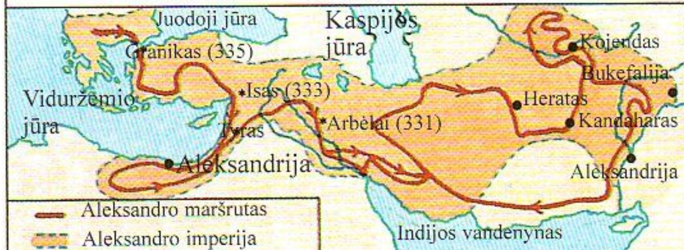

Gilgamešas, šumerų herojus, neatskiriamas nuo savo draugo kaip Achilas nuo Patroklo.

Pirmasis kaducėjus (šumerų).

Aleksandras – užkariautojas

336 m. pr. Kr. Filipas Makedonietis buvo nužudytas. Jo sūnus Aleksandras paveldėjo visą didelę imperiją ir tapo Graikijos valdovu. Būdamas dvidešimties metų, jis jau turėjo patirties valdyti ir vadovauti kariuomenei, jis užgniaužė pagrindinių Graikijos miestų maištą. Tebai buvo sugriauti iki pamatų.

Kitais metais Aleksandras ėmėsi užkariauti Mažąją Aziją, po to – galingą Persijos imperiją. Tačiau Aleksandras gerbė į nelaisvę patekusią karališkąją šeimą, vietinius papročius ir paliko tradicinį valdymą. Kai nugalėtas karalius Darėjas buvo nužudytas, Aleksandras nubaudė žudiką ir pasiskelbė monarcho paveldėtoju.

Aleksandras, sutapatintas su Dzeusu Amonu, garbintu Egipte, kurio simbolis buvo avino ragas.

Toks pat garsus kaip Aleksandras buvo jo žirgas Bucefalas. Būdamas jaunuolis, jis sutramdė laukinį gyvulį: pastebėjęs, kad žirgas bijo savo šešėlio, Aleksandras jį pastatė priešais saulę. Monetoje pavaizduotas Aleksandras ant savo numylėto žirgo puolantis indų karaliaus Poro kovos dramblį.

Persų tradicija padarė Aleksandrą Darėjaus sūnumi (XVI a. miniatiūra).

Aleksandras užkariavo Egiptą iki Libijos. Jis svajojo pasiekti pasaulio galą Rytuose, bet sutrukdė vandenynas! Aleksandras vedė savo kariuomenę Kaspijos jūros, Afganistano, Turkijos ir Indijos link. Vaizduotė jam visada pasiūlydavo naujų būdų pergalei pasiekti. Puikus raitelis, drąsus karys, Aleksandras visada kaudavosi pirmose gretose.

Aleksandras turėjo didelį autoritetą kariuomenėje. Tačiau išsekę kariai ėmė maištauti ir 326 metais Aleksandras turėjo apleisti Indo krantus.

Aleksandras siekė įkurti visuotinę imperiją, nepanaikinant atskirų tautų papročių. Jis pats laikėsi persų papročių.

Imperija, kurią jis išlaikė vien tik savo autoritetu, žlugo po jo mirties 323 metais.

Buvęs filosofo Aristotelio mokinys, įkvėptas *Iliados*, Aleksandras laikė savo protėviais herojus Achilą ir Heraklį. Kaip pastarasis, jis vaizduojamas apsigaubęs Nemėjos liūto kailiu.

Aleksandras Iso mūšyje (Pompėjos mozaika).

Helenistinė Graikija

Helenizmo laikotarpis tęsėsi nuo 330 m. pr. Kr. (Makedonija dominavo Graikijoje) iki 31 m. pr. Kr. (visuotinis romėnų įsitvirtinimas Graikijoje).

Samotrakės Nikės – pergalės deivės – skulptūra iš pradžių bvuvo pritvirtinta galeros priekyje (Tikriausiai 306 m. pr.

Mirus Aleksandrui, imperiją pasidalijo karvedžiai. Jie įkūrė dinastijas, kurios greitai nusilpo, nes nuolat varžėsi tarpusavyje. Romos imperija tuo pasinaudojo ir įsikūrė graikų valdose.

Tai buvo laikotarpis intensyvių mainų tarp Graikijos ir Rytų. Plėtojosi klestinti civilizacija. Gausėjo žinių, technika ir pramonė plėtojosi, atsirado naujų pramonės šakų, kaip stiklininkystė, papiruso gamyba.

Aleksandrijos biblioteka, turėjusi 800 000 tomų, sudarė palankias sąlygas mokslui ir literatūrai plėtotis. Išplitusi graikų kalba (Atikos) laidavo helenistinio pasaulio vienybę.

Pagerėjus transporto priemonėms ir keliams, atsirado turizmas. Keliautojus viliojo vietovaizdžiai ir garsūs monumentai. Orakulai ir tradicinės šventyklos (Dodonės, Delfų, Olimpijos) vėl suklestėjo. Kai kurie dievai pradėti daugiau garbinti: Asklepijas – gydymo dievas; Dionisas – ypač salose ir Mažojoje Azijoje ir Demetra Eleusine viliojo minias garbintojų.

Keliautojai pažino naujas dievybes, atėjusias iš Rytų. Pavyzdžiui, Sarapidas, kilęs nuo Juodosios jūros, sutapatintas su Egipto dievais Apiu ir Oziriu, įgavo Kerbero (Cerberio) pavidalą. Nuo Aleksandro laikų valdovai būdavo sudievinami ir kartais siejami su egzistuojančiais dievais.

Po Aleksandro žygio graikų-indų menas plėtojosi Indijos šiaurėje – Gandharoje.

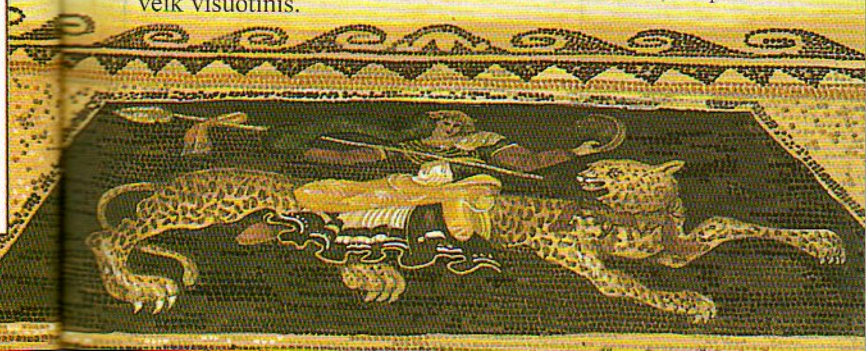

Aleksandrijos švyturys, pastatytas apie 200 m. pr. Kr., yra vienas pasaulio stebuklų. Jis buvo nugriautas XIV amžiuje.

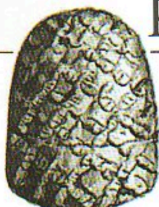
Rodo salos Afroditė. Skulptūra švelni ir grakšti (II a. pr. Kr.).

Pasirodė pirmieji mitologijos vadovėliai ir prisirišimas prie religijos tapo beveik visuotinis.

Helenizmo laikotarpiu turtingieji savo namus puošdavo mozaikomis, Delo sala, II a. pr. Kr.

Delfai – pasaulio lopšys

Omfalas, arba Žemės centrą žymintis labai senas akmuo, simbolizuojantis kosmosą arba organizuotą pasaulį.

Delfų šventykla yra žymi vieta, skirta Apolonui. Graikai ją laikė pasaulio centru ir iš tikrųjų ji pastatyta jiems žinoto pasaulio centre.

Tai buvo organizuotas žmonijos centras:

– Politinis ir religinis centras: Delfuose pitija skelbdavo savo pranašystes (p. 76.), juose posėdžiaudavo amfiktionai (p. 48). Žymiausios graikų žaidynės po olimpiadų vykdavo Delfuose: pitinės (tautinės) žaidynės, per kurias būdavo

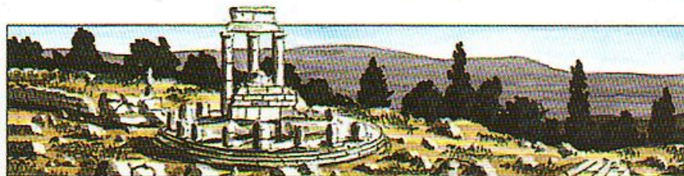

Apolonas ant Delfų monetos pavaizduotas sėdintis ant omfalo, trikojis ir citra prie kojų.

organizuojami muzikiniai (dainavimo, grojimo fleita, citra), literatūriniai ir gimnastikos konkursai, taip pat procesijos Šventuoju keliu. Nugalėtojus vainikuodavo lauro (Apolono medžio) vainikais.

– Finansinis centras: mokėdavo, kad išgirstų orakulą ir jam atsidėkotų. Du žyniai valdė fondus (kartais skolindavo miestams) ir prižiūrėjo *brangenybes* (auksą, brangius daiktus), padovanotas Apolonui.

– Moralinis

Tolas, paslaptinga apvali šventykla (labai reta Graikijoje, kur visos šventyklos stačiakampės), – Hestijos buveinė.

centras: ten buvo visos graikų religinės tradicijos. Išmintingais aforizmais buvo aprašinėtos šventyklos sienos. Į ją ateidavo žmonės apsivalyti nuo nusikaltimų ir kitokios gėdos (p. 122).

Delfų kraštovaizdis taip pat buvo paslaptingas ir laukinis, kupinas mitinių prisiminimų. Buvo žinomas Gajos, Žemės deivės, pirmosios vietovės deivės, pagimdžiusios gyvatę Pitoną, mitas. Švenčiant Apolono, užmušusio pabaisą, pergalę, būdavo organizuojamos žaidynės, per kurias dar kartą suvaidindavo šią dramą. Gajos aptvara buvo kaimynystėje fontano, kuriame pasiskandino Kastalija, Apolono persekiota nimfa, šventasis lauro medis, pitija. Delfuose per Dioniso gimimo šventę atlikdavo paslaptingus ritualus. Dzeusas vilkas ten taip pat turėjo savo šventyklą. Uolose gyveno plėšrieji paukščiai. Parnaso viršūnėse, esančiose visiškai arti, lankydavosi Apolonas ir mūzos. Apačioje plytinti lyguma buvo palikta natūrali: ten draudavo dirbti žemę ir statyti pastatus.

Apolonas atima iš pitijos trikojį, pavogtą Heraklio.

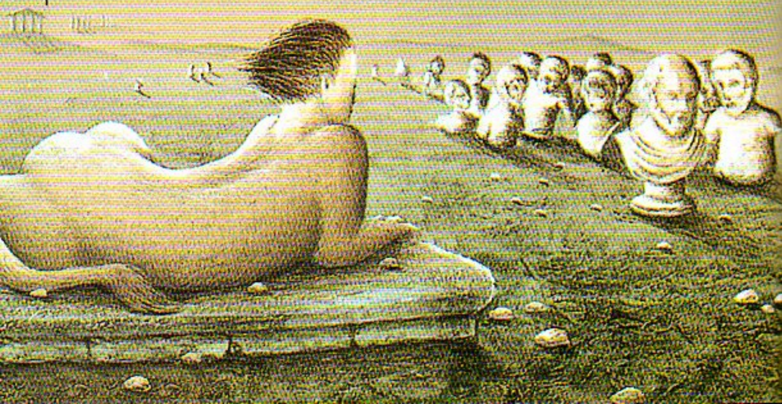
Šventoji Delfų siena.

1) Šventasis kelias į šventyklą
2), 3), 4) Tebų, Knido, Sifo iždinės
5) Atėniečių iždinė po Maratono mūšio
6) Sfinksų kolona, pastatyta Nakso
7) Apolono šventykla
8) Apolono aukuras
9) Teatras

KAIP MITAI IŠLIKO IKI MŪSŲ DIENŲ

Grįžo tuo tarpu šauklys ir atvedė dainių garbingą.
Mūzos pamilusios jam nešykštėjo gera ir bloga:
Atėnė šviesą akių, o suteikė dovaną dainiaus...
O kai alkį numalšė ir troškulį kiek apgesino,
Kreipėsi į Demodoką tuomet Odisėjas daugmintis:
„Man, Demodokai, brangesnis esi už visus mirtinguosius.
Mūzos, Kronido dukters, išmokytas ar Apolono,
Nūn tu be galo gražiai apgiedi achajų likimą,
Kiek prikentėjo, privargo ir ko nusipelnė herojai, –
Tarsi ten buvęs tu pats ar kito kalbą girdėjęs.
Tęsdamas giesmę, dabar padainuok apie arklį medinį,
Kaip jį padarė Epėjas, pamokytas deivės Atėnės...
Jeigu tad visa, kaip buvo, mokėsi tu padainuoti,
Drąsiai visiems ir visur galėsiu sakyti ir tvirtint,
Jog maloningas koks dievas tau įkvepia giesmę prakilnią“.
Taip jis pasakė, o dainius, paragintas dievo, pradėjo
Giesmę giedoti...

Homeras, *Odisėja*, VIII

MITAI

Vargana dalią abiem mums Dzeusas paskyrė, ir žmonės mudu minės ilgai, vardus įsidėję į giesmę.

Homeras, *Iliada*, VI

Iš tikrųjų mirtingiesiems didelė laimė matyti tėvų namuose išsiskleidžiančią kaip pumpuras produktyvią ir sveiką vaikų, kurie kitiems perduoda turtingą iš tėvų gautą palikimą, jaunystę; pagalbą ištikus nelaimei, švelnumą esant gerovei, išsigelbėjimo šviesą Tėvynei karo metu.

Euripidas, *Jonas*, 472.

Pirmuosiuose V–IV a. pr. Kr. atvaizduose Homeras nėra aklas. Čia pateikta 150 m. pr. Kr. graikų originalo romėnų kopija.

Homeras – poetų tėvas

Pagal tradiciją, siekiančią antikos laikus, Homeras buvo aklas poetas, didelių epopėjų – *Iliados*, kurią sudaro daugiau kaip penkiolika tūkstančių eilučių, ir *Odisėjos*, kurią sudaro dvylika tūkstančių eilučių, – autorius.

Daugelis Mažosios Azijos miestų ir artimų salų teigė mačiusios jį gimstantį ar mirštantį. Tačiau apie tris amžius apskritai buvo gvildenama jo egzistavimo problema ir aiškinamasi dėl poemose aprašytos civilizacijos.

Daugelį amžių, galbūt nuo XVI a. pr. Kr. poetai, *aedai*, eidavo iš miesto į miestą, į šventes ir didikų rūmus, dainuodami savo kūrinius, pasakojančius mitologinius epizodus.

Apie 550 m. pr. Kr. Atėnuose tiranas Peisistratas įsakė užrašyti Homero poemas, kurias nuo šiol deklamuotų keliaujantys dainiai ir būtų jaunųjų graikų mokymo pagrindas. Šiandien istorikai linkę manyti, kad tarp IX ir VIII a. pr. Kr. pabaigos vienas (ar du) genialūs poetai sudėjo į vieną pagrindinį veikalą Trojos karo epizodus.

Iliada akivaizdžiai buvo sukurta prieš *Odisėją*. Abiejose epopėjose kai kurie elementai yra Homero laikų, bet daugelis jų nukelia į senuosius laikus.

Žemėje mat visur, kol žmonės gyvens mirtingieji,
Dainiams jie meilę didžiausią ir pagarbą rodys, juos vienus
Mūza išmokė giedot ir dainių gentį pamilo.

Homeras, *Odisėja*, VIII

Pagal legendą, Trojos karas truko dešimt metų, bet *Iliadoje* (pavadinimas kilęs iš Iliono, senojo Trojos pavadinimo) pasakojami įvykiai, vykę du su puse mėnesio, ir poema baigiasi prieš Trojos žlugimą. *Odisėjos* pavadinimas kilęs iš herojaus Odisėjo (lotynų k. Uliso), kuris klaidžiojo jūromis dešimt metų po to, kai baigėsi karas, vardo.

Kaliopė, epinės poezijos mūza, paduoda Homerui lenteles, į kurias jis užrašys, atėjus įkvėpimui, savo veikalą.

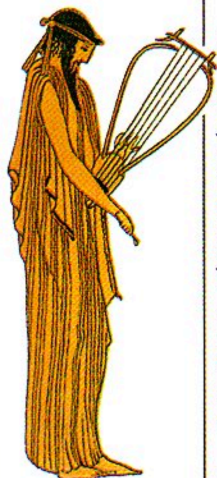
Aedas, kilęs iš graikų kalbos žodžio, *aoidos*, reiškiančio dainius.

Keliaujantys dainiai, arba dainų kurpėjai, eidavo iš miesto į miestą, deklamuodavo epines poemas, pritardami citra. Jie vilkėdavo ilgas tunikas ir dainuodavo stovėdami.

Šis Archelajo Pireniečio (III–II a. pr. Kr.) bareljefas yra himnas Homerui. Jis pavaizduotas kaip dievas, kuriam aukojamos aukos.

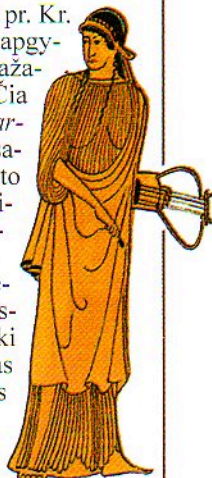
Hesiodas ir lyriniai poetai

Be dieviškojo įkvėpimo mirtingųjų veiksmai verti tik užmaršties.
Pindaras

Arimas ir sėja Hesiodo, kuris labai gerai pažino sunkų žemdirbių darbą, nes pats jį dirbo, laikais.

Hesiodas gyveno VII a. pr. Kr. Jo tėvas paliko tankiai apgyventą Joniją ir įsikūrė mažame Bojotijos kaimelyje. Čia jis parašė savo kūrinį *Darbai ir dienos*, kuriame pasakojama apie sunkų to meto smulkių žemdirbių gyvenimą, ir *Teogoniją* – pasakojimą apie dievų atsiradimą ir jų genealogiją. Hesiodas pateikė pasaulio istoriją nuo jo sukūrimo iki to laikotarpio, kai Dzeusas ėmė vadovauti kitiems dievams.

Hesiodas naudojo įvairius mitinius elementus, kurie jau egzistavo Artimuosiuose Rytuose, todėl ne visada dėstymas būdavo rišlus. Pavyzdžiui, Deukaliono ir Piros istorija (p. 138) nėra susijusi su penkių rasių (p. 134) schema, kuri, beje, neužgožė akivaizdaus mito. Chaoso, kaip didžiulio tamsaus sprogimo, koncepcija tikriausiai yra labai asmeniška.

O mano dvasia, netrokšk nemirtingumo, imk viską, ką gali iš galimybių lauko.
Pindaras, ***Trečiosios pitinės žaidynės***

VI a. pr. Kr. atsirado poezija, lydima muzikos, solo ar choro, pavadinta lyrine nuo lyros pavadinimo. Jos ritmas buvo įvairesnis negu Homero epopėjos, bet mitų pateikimas visiškai nepasikeitė per du amžius.

Pindaras (gyvenęs 518–438 m. pr. Kr.) – Tebų aristokratas taip pat rašė lyrinius chorinius kūrinius, ypač šlovinusius didžiųjų religinių žaidynių pergales (p. 50). Jo veikaluose daug mitinių elementų. Tačiau tai buvo tik skubotos užuominos.

Pindaro aprašymai dažnai būdavo reto gražumo. Štai kaip jis rašė apie Jasoną:

Ilgai lauktas laikas atėjo, atsinešdamas dvi ietis ir nuostabų vyrą. Jį dengė dvigubas drabužis: tunika, standžiai aptempusi jo nuostabias rankas ir kojas, ir panteros kailis, saugojęs nuo lietaus sukelto virpulio. Nenukirptos blizgančių plaukų garbanos nutvieskė jo nugarą.
Ketvirtosios pitinės žaidynės

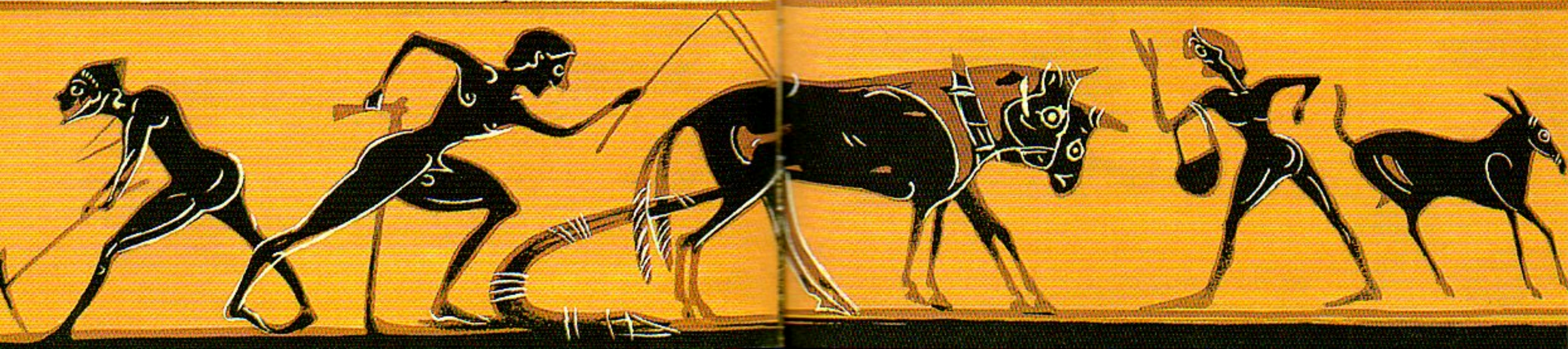
Pindarui atrodė, kad mitai vaizdavo kur kas vertingesnę praeitį, buvusią beveik aukso amžiumi, negu dabartis.

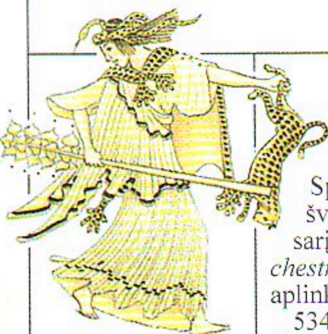
Pindaras skyrė *Trečiąsias pitines žaidynes* Cheironui ir Asklepijui, mitiniams gydytojams.

Panatėnajos žaidynių nugalėtojas gaudavo amforą su alyvuogių aliejumi.

Teatras

Mainadė, vainikuota gyvatėmis, laikanti panterą ir tirsą, Dioniso atributus. Dioniso šventės laikomos teatro atsiradimo pradžia.

Aktoriams mokėjo valstybė; choristus ir statistus parinkdavo, aprengdavo ir jiems mokėdavo kasmet skiriamas *choregas* – turtingas pilietis. Vargšams vietos teatre būdavo nemokamos.

Spektakliai būdavo gera proga surengti konkursui, kuriame skirdavo tris prizus: choregams, poetams ir aktoriams. Spektakliai prasidėdavo auštant ir baigdavosi po pietų: žiūrovai gerdavo ir valgydavo teatre.

Nuo atsiradimo VI a. pr. Kr. iki helenizmo laikotarpio (III–I a. pr. Kr.), graikų teatras buvo glaudžiai susijęs su Dioniso kultu. Spektakliai būdavo rodomi per jo šventes – Didžiąsias dionisijas pavasarį. Iš pradžių pastatą sudarė tik *orchestra*, apskrita aikštelė chorui šokti aplink dievo aukurą.

534 m. pr. Kr. pradėtos vaidinti tragedijos (gr. *tragos* – ožys, dievo simbolinis gyvulys) ir komedijos (gr. *komos* – linksma eisena persirengusių ar su kaukėmis veikėjų, dažnai groteskinių, lydėjusių Dionisą).

Tik keletas veikėjų išliko iki mūsų laikų.

Aischilas (525–455 m. pr. Kr.) dažnai laikomas tragedijos tėvu. Tragedijose jis

Gyvenimas be šventės yra kaip ilga kelionė be užvažiuojamųjų namų.

Demokritas

kėlė teisės ir teisingumo, žmogaus bejėgiškumo prieš likimą problemas.

Sofoklis (497–407 m. pr. Kr.) skyrė kur kas daugiau dėmesio negu Aischilas žmogaus valiai. Jo pjesėse veiksmas rutuliojasi apie vieną kokią nors asmenybę, pavyzdžiui, Oidipą ar Antigonę.

Tragedijos kaukė, vaizduojanti Trojos karalių Priamą.

Euripidas (480–406 m. pr. Kr.) buvo novatorius; jis labai laisvai elgėsi su mitais, kurdamas siužetus, jaudinusius to meto žmones.

Komedijos veikėjai.

Komiškas VI a. pr. Kr. pabaigos choras.

Filosofai

Anaksimandras, VI a. pr. Kr. astronomas ir filosofas, Talio mokinys. Rankoje jis laiko saulės laikrodį.

Filosofas – tai *draugas (philos)* to, kuris yra *išmintingas (sophos)*.

Skeptikas – nepatikliai į viską žiūrintis, viskuo abejojantis žmogus.

Paskutinės Sokrato, pasmerkto mirti, minutės yra ramybės pavyzdys. Jis ramiai išgėrė nuodus (maudą). Jo paskutiniai žodžiai buvo: *Kritonai, Asklepijui mes skolingi gaidį.* Už tai, kad mirtis jį išgydys nuo visų ligų, Sokratas dėkojo Asklepijui, medicinos dievui, įteikdamas tradicinę dovaną.

Filosofai pasitelkdavo mitus, norėdami aiškiai, paprastai ir konkrečiai paaiškinti abstrakčias, sunkiai suvokiamas idėjas. Kartais jie pasirinkdavo tradicinius pasakojimus ar veikėjus, bet dažniausiai juos sugalvodavo.

Vienas pirmųjų V a. pr. Kr. filosofų, dar artimų poezijai, Empedoklis sukūrė mitą, paaiškinantį pasaulio supratimą: neapykantos ir meilės kovą be paliovos keičia keturi elementai (žemė, vanduo, oras ir ugnis). Vykstant vienam po kito ciklams, pasaulis susikuria, po to susinaikina, kad vėl atgimtų.

Platono dialoguose, Sokratas naudoja mitus, norėdamas įtikinti savo mokinius. Savo mirties išvakarėse (339 m. pr. Kr.) jis aiškino savo mokiniams, kokį kelią nueis jo dvasia pragare: ji bus nuteista ir jai atlyginta priklausomai nuo ankstesnių darbų.

Cikadų mite Platonas, Sokrato mokinys, parodė mirtingųjų santykį su mūzomis ir menu:

Pasakojama, kad kadaise cikados buvusios žmonės, gyvenę prieš mūzas. Kai gimė mūzos ir atsirado daina, kai kurie to meto žmonės pajuto didžiulį malonumą dainuoti, juos užvaldė tokia dainavimo aistra, kad jie pamiršdavo valgyti ir gerti ir dėl to išmirė! Iš jų vėliau gimė cikados.

Platonas, *Fedra*

Empedoklis puolė į Etnos kraterį, laikytą dievo Hefaisto kalve ir matomą iš Taorminos – graikų teatro.

Kiti filosofai nepripažino mitų. Pavyzdžiui, Aristotelis, gyvenęs šiek tiek vėliau negu Platonas, pasikliovė tik loginiu išprotavimu ir moksliniu mąstymu. Dar kiti nuėjo kur kas toliau. Pavyzdžiui, skeptikai viskuo abejojo: Pironui (330–270 m. pr. Kr.) tiesa buvo nepažini. Epikūriečiams mitai atrodė žiaurūs ir amoralūs prasimanymai, perteikiantys žmogaus dievų baimę.

Aristotelis moko Atėnų gimnasijuje, likėjuje; Platonas – Akademijoje, sode netoli Akropolio.

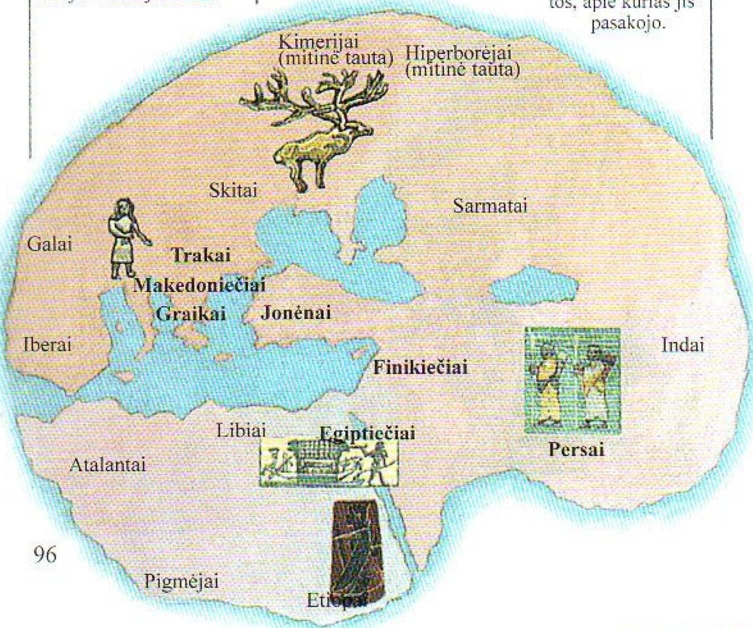
Istorikai

Klėja – istorijos mūza.

Tik VI a. pr. Kr. Graikijoje buvo sukurta datavimo sistema, pagrįsta olimpiadomis. Iki tol istorija būdavo perduodama iš lūpų į lūpas. Todėl herojai ir legendiniai įvykiai prieš VI a. pr. Kr. buvo laikomi istoriniais.

Herodotas aprašė žinomą pasaulį: jis daug važinėjo ir viską stengėsi sužinoti. Herodotą greitai suviliojo egzotika ir nepaprasti dalykai. Nepaisydamas savo religinio tikėjimo, jis svarstė, kokį vaidmenį mitologijos plėtojimuisi turėjo Homeras ir Hesiodas.

Pasaulis, kokį matė Herodotas. Pusjuodžiu pažymėtos tautos, kurias jis aplankė, o paprastu šriftu – tautos, apie kurias jis pasakojo.

Aš niekada nesutiksiu su tuo, kad tokios pat apeigos, švenčiamos Graikijoje ir Egipte, būtų paprasčiausias sutapimas.

Herodotas, *Istorija*, II, 48

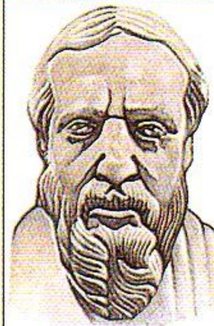
Tai jų poemos davė vardus ir epitetus, paskirstė jiems garbingas vietas, užsiėmimus ir nusakė jų išvaizdą...

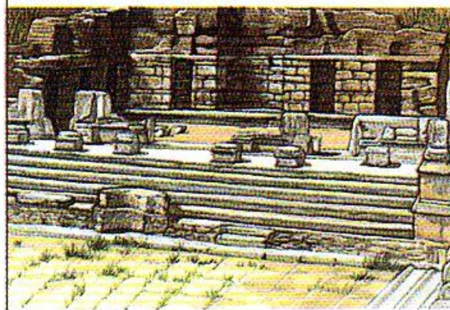
Herodotas, *Istorija*, II, 53

Herodotas pripažino, kad Žemė yra plokščias diskas, bet abejojo, kad ją supo vandenynas.

Kita nuomonė dar nemokšiškesnė nei pirmoji ir, sakytume, dar didesnę nuostabą kelianti. Ji skelbia, jog Nilas patvinsta todėl, kad teka iš Okeano, o Okeanas teka apie visą Žemę.

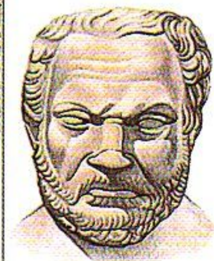
Herodotas, *Istorija*, II, 21

Herodotas gimė apie 485 m. pr. Kr. Jonijoje – graikų mokslo ir filosofijos lopšyje. Jis yra *Istorijos* autorius (*historia* reiškia istorinį pasakojimą, žinių ieškojimą).

Tukididas manė, kad žmogiškųjų katastrofų priežastys yra veikiau ekonominės negu dievų priešiškumo padarinys.

Vėliau Strabonas *Geografijoje*, I a. pr. Kr., ir Pausanijas *Kelionių aprašyme*, parašytame II amžiuje, apibūdino ritualus ir išdėstė savo nuomones dėl miestų kilmės. Plutarchas (apie 46 – apie 126) savo garsiuose raštuose taip pat papasakojo daug mitų.

Tukididas gimė apie 460 m. pr. Kr. Jis kaltino Homerą, kad pagražino istoriją.

Efeso biblioteka. Pergamentai sukrauti į nišas, iškirstas uolose.

Aleksandrijos ir Romos autoriai

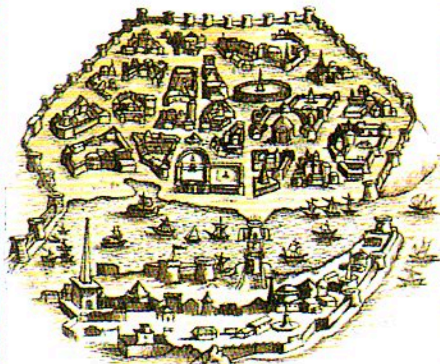

Filosofas pagal Augusto laikotarpio Kampanijos freską.

Skulptūros pasidarė išraiškingesnės: Epidauro bareljefe Asklepijas kviečia rankos mostu.

Prie Aleksandrijos bibliotekos būrėsi žmonės, kurie domėjosi mitais ir senaisiais tekstais, kaip Homero ir Hesiodo. Apolodoras Atėnietis (apie 150 m. pr. Kr.) parašė *Iliados* komentarus. Poezija tapo moksline.

Apolonijas Rodietis (III a. pr. Kr.), Aleksandrijos bibliotekos direktorius, panoro varžytis su Homeru, parašydamas *Argonautiką*. Jos pagrindinis veikėjas – Jasonas, bet Apolonijas ypač pabrėžė Medėjos aistringą meilę Jasonui. Tuo metu tai buvo mėgstamiausia tema.

Aleksandrijos poezija įkvėpė romėnų poetus: Ovidijus (43 m. pr. Kr.) mėgo žmogiškųjų būtybių metamorfozes į daiktus, gyvulius ar augalus. Savo *Fastuose* jis surinko ir papasakojo mitus,

Šis nuotykis pavergė klausytojas. Vienos sakė, kad tai neįtikėtina, o kitos – kad dievai viską gali.
Ovidijus, *Metamorfozės*, IV, 271

susijusius su religinėmis šventėmis. Apulėjus (gimęs 123) aprašė *Metamorfozėse* (arba *Aukso asile*) deivės Izidės misterijas bei Kupidono ir Psichės mitą.

Vergilijus (70–19 m. pr. Kr.) bandė sudaryti tikrąją romėnų mitologiją. *Eneidoje* jis pateisino Romos imperijos dominavimą helenizmo laikotarpiu ir padarė Romą Graikijos paveldėtoja. Vergilijus sekė Homeru: pirmoji *Eneidos* dalis primena *Odisėją*, o antroji – *Iliadą*.

Titas Livijus (59 m. pr. Kr. – 17) stengėsi, būdamas istorikas, įtvirtinti Romos įkūrimo ir jos didvyriškos kilmės mitą. Jis griebdavosi mitų, kai trūkdavo istorinių dokumentų.

Tai laikotarpis, kupinas metamorfozių.

Graikijoje kaip ir Romoje

šia tema sukurta labai daug pasakojimų.

Kairėje (p. 98) Aleksandrijos, kurios siena yra dvidešimties kilometrų, planas. Tuo metu Aleksandrija buvo garsus visame Viduržemio jūros baseine intelektinis centras.

Mūzų apsuptas Vergilijus. Klėja, vaizduojanti istoriją, ir Melpomenė – tragediją. Mozaika iš Suso (Tunisas).

MITŲ VEIKĖJAI

Viena yra žmonių rasė,
kita rasė yra dievai; abiem
motina davė kvėpavimą;
tačiau joms suteikė visiškai skirtingas galias:
mums, žmonėms,
tai nebūtis, tuo tarpu bronzinis dangus
yra nepajudinama ir amžina dievų buveinė.
Bet vis dėlto mes šiek tiek panašūs į Nemirtinguosius
savo galingu protu
ir fiziniu panašumu.
Tačiau nei dieną, nei naktį mes nežinome,
kokį kelią mums skyrė likimas.
Pindaras, *Šeštosios Nemėjos žaidynės*

Ar yra nors vienas, kuris nepanorėtų patikėti,
kad visur pilna dievų?
Platonas, *Įstatymai*

Elementariosios jėgos

Pagal tradiciją, kurios Graikijoje liko mažai pėdsakų, pasaulis atsirado iš Okeano ir Tetidės – dviejų jūros elementų. Okeanas buvo galinga upė, kurios triukšmingai tėkmei niekas netrukdė erdvėje, kurioje nebuvo nei dangaus, nei žemės; tai buvo vyriškoji būtybė. Tetidė buvo vandens masė, neatskiriama nuo Okeano tėkmės, bet taip pat judri ir savarankiška; ji buvo moteriška būtybė. Suartėję vienas su kitu, jie pagimdė Žemę ir Dangų, ir dar daugybę vaikų. Vėliau Okeanas tapo upe, apsupusia visą pasaulį. Jis gyveno su Tetide rūmuose toli nuo pasaulio kraštų. Baigus kurti pasaulį, jų meilė išblėso.

Šią tragediją aprašė Homeras. Hera, Dzeuso žmona, kalbėjo:

Atėjo didysis Dangus ir atsivedė Niktę. Trokšdamas meilės, jis apgaubė ir užklojo visą žemę.
Hesiodas, *Teogonija*, 176

Eiti rengiuosi toli, į pakraštį žemės derlingos,
Tėvo dievų, Okeano, lankyt ir močios Tetidės.
Savo namuos jie augino mane ir auklėjo dailiai,
Tuosyk paėmę iš Rėjos, kai Dzeusas visregintis Kroną
Trenkė iš aukšto dangaus po žeme ir mariom plynosiom.

Homeras, *Iliada*, XIV, 200

Graikijoje populiariausią pasaulio sukūrimo tradiciją aprašė poetas Hesiodas (p. 90). Prasidėjo Chaosas, atsivėrė praraja, siaubinga žiojėjanti erdvė:

Žemė plačiais klubais, tvirtai sėdinti, visiems laikams skirta gyviesiems, ir Erotas, gražiausias iš visų nemirtingųjų dievų, nuo kurio pakerta rankas ir kojas, atima kiekvieno dievo ir – žmogaus protą ir apdairią valią. Iš Chaoso gimė Erebas ir juodoji Naktis (Niktė), o Niktė savo ruožtu pagimdė Aiterą ir Dieną (Hemerą).

Žemė pagimdė žvaigždėtą Dangų:

...kuris laimingiesiems dievams tapo visiems laikams saugia buveine.

Žemė ir Dangus sudarė pirmąją dieviškąją porą, pagimdžiusią pasauliui dievų ir pabaisų kartą. Žemė, pati viena, paleido į pasaulį Bangą, nevaisingą Jūrą, vyriškąją būtybę, kuri savo ruožtu pagimdė dievybes ir pabaisas.

Hesiodas, *Teogonija*, 116

Pirmoji dieviškoji pora pagal Hesiodą: Uranas, Dangus (pagal Tanagros pirmykštę statulėlę) ir Gaja (Gė), Žemė (pagal VI a. koptų skulptūrą).

Žemė, mūsų maitintoja, yra pirmoji ir seniausioji iš visų dievybių.
Platonas, *Timajas*

Senovės graikams žemė buvo plokščia kaip diskas.

Pirmoji dieviškoji karta

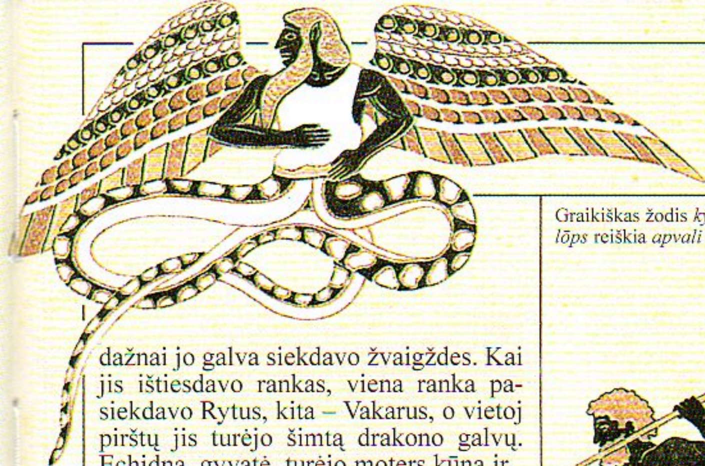
Dzeusas sukaupė visas jėgas, pasiėmė ginklus, griaustinį ir deginantį žaibą; jis paleido juos nuo Olimpo aukštybių ir padegė visas siaubingos pabaisos stebuklingąsias galvas.

Hesiodas

Gaja (Žemė) ir Uranas (Dangus) turėjo šešis sūnus, titanus, ir šešias dukras (titanides); šios būtybės buvo antropomorfinės, bet Hesiodas jų tiksliai neaprašė: trys kiklopai turėjo vidury kaktos tik vieną akį (vėliau *Odisėjoje*, p. 178, kiklopai sudarė visą tautą); trys hekatonširai, arba *šimtarankiai*, kiekvienas turėjo po penkiasdešimt galvų; milžinai, gimę iš Urano kraujo (p. 130), atrodė siaubingai: jų buvo vešlūs plaukai, gauruota barzda, kojos iš gyvačių kūno.

Kilusios iš elementariųjų jėgų pasirodė pabaisos. Labai dažnai herojų pareiga būdavo jas nužudyti. Gaja, susijungusi su Tartaru, pagimdė tifoną, tarpinę būtybę tarp žmogiškosios būtybės ir laukinio žvėries, ūgiu ir jėga viršijusią kitus Žemės vaikus. Tifonas buvo aukštesnis už visus kalnus ir dažnai jo galva siekdavo žvaigždes. Kai jis ištiesdavo rankas, viena ranka pasiekdavo Rytus, kita – Vakarus, o vietoj pirštų jis turėjo šimtą drakono galvų. Echidna, gyvatė, turėjo moters kūną ir gyvatės uodegą.

Graikiškas žodis *kyklōps* reiškia *apvali akis*.

Tifonas ir Echidna sukūrė kitas pabaisas. Chimera turėjo ožkos liemenį ir liūto galvą – ji buvo įvairaus pavidalo (ji spjaudydavo netgi liepsnas); ją nugalėjo Belerofontas (p. 120). Žiaurus Nemėjos liūtas terorizavo visą sritį. Heraklis jį nukovė (p. 160) kaip ir Lernos pelkėse gyvenusią hidrą, gyvatę, turėjusią nuo penkių iki šimto galvų, kaip nurodė skirtingi autoriai! Kiekvieną kartą, kai nukirsdavo vieną galvą, ji ataugdavo ir tapdavo nemirtinga.

Tačiau pasirodė nauja karta: Kronas, paskutinysis iš titanų, su savo seserimi Rėja pagimdė dievus ir deives, užkariavusius valdžią ir įsikūrusius Olimpe. Jų kova su titanais vadinama titanomachija (gr. *machē* reiškia *kovą*).

Žodis *antropomorfinis* sudarytas iš *antropo* – žmogus ir *morphē* – pavidalas, forma.

Svarbiausieji dievai

1) **Dzeusas** – vyriausiasis graikų dievas ir tėvas. Jis buvo dangaus ir visų atmosferinių reiškinių dievas. Dzeusas buvo galingiausias už visus kitus dievus kartu paėmus. Jo ženklai: aigida (skydas, globos ir rūstybės simbolis), skeptras, sostas, griaustinis ir žaibai; ąžuolas, erelis.

2) **Hera** – Dzeuso žmona, santuokos globėja ir gimdyvių deivė. Jos ženklai: lelija, karvė, povas.

3) **Hadas** – Dzeuso brolis, mirusiųjų pasaulio, Žemės gelmių turtų valdovas. Jo ženklai: gausybės ragas ir nematomas šalmas.

4) **Poseidonas** – Dzeuso brolis, jūrų dievas. Jis priversdavo trykšti šaltinius, tramdydavo arklius ir jaučius. Jo ženklai: trišakis (žeberklas), arklys ir žuvis.

5) **Hefaistas** – Heros ir Dzeuso sūnus, ugnies ir ugnikalnių valdovas. Kalvis ir burtininkas. Ženklai: priekalas, kalvė.

6) **Arėjas** – Dzeuso ir Heros sūnus, naikinančio karo dievas. Jo ženklas vanagas.

Dzeusas pargrįžo namo.
Dievai iš krasių savųjų
Tuoj atsikėlė tėvo pagerbti...
Homeras, *Iliada, I, 533*

7) **Dionisas** – Dzeuso sūnus, vyno, veržlaus gamtos gyvenimo, derlingumo, teatro dievas. Jo ženklai: vynuogė, gebenė, pantera, tirsas, gausybės ragas.

8) **Apolonas** – Dzeuso sūnus, šviesos, pranašysčių, poezijos, muzikos dievas. Jis ne tik siųsdavo, bet ir gydydavo epidemijas. Jo ženklai: lauro medis, lankas, lyra, delfinas, varna.

9) **Hermis** – Dzeuso sūnus, oratorių, pirklių, vagių dievas. Mirusiųjų dvasių pasiuntinys ir lydėtojas. Jo ženklas – kaducėjus (magiška lazda, apie kurią apsiraizgiusios dvi gyvatės).

10) **Atėnė** – Dzeuso duktė, menų ir technikos, taikos ir karo deivė. Jos ženklai: skydas, ietis, alyvmedis, pelėda.

11) **Artemidė** – Dzeuso duktė, gyvulių, augalų, vaikų deivė. Jos ženklai: kedras, elnė.

12) **Afroditė** – grožio, meilės, juoko deivė. Jos ženklai: gulbė, žvirblis, balandis.

13) **Demetra** – Dzeuso sesuo, žemdirbystės, derlingumo, gyvybės atnaujinimo deivė. Jos ženklai: javo varpa, aguona, kiaulė.

Hestija – Dzeuso sesuo, namų židinio deivė. Mituose ji niekada nebuvo personifikuota.

Kasdienis olimpiečių gyvenimas

Tarės tuo tarpu dievai, patogiai susėdę pas Dzeusą
menėje, auksu grįstoj.
Skaisti patarnautoja Hebė
pilstė nektarą visiems...
Homeras, *Iliada*, IV, 1

Puotaujanti dievybė. XIII a. pr. Kr. bronzinė statulėlė.

Olimpo šeima buvo labai hierarchizuota. Dzeusas, visagalis tėvas, kviesdavo šeimos narius, juos teisdavo, bausdavo, kartais net ištremdavo. Jo žmona Hera buvo jam pavaldi. Jų vaikai ginčydavosi tarpusavyje arba su tėvais: apskritai tai buvo paprasčiausia šeima...

Visi jauni, aukštesni už žmones. Jų kūne tekėjo ne kraujas, o *ichor*, šviesus skystis. Išskyrus šlubį Hefaistą, visi dievai buvo labai gražūs. Svaiginantis kvapas sklisdavo nuo dievų, išsitepusių ambrozija. Jie gerdavo ir valgydavo

nektarą. Dievai visiškai nevertino aukų kvapo.

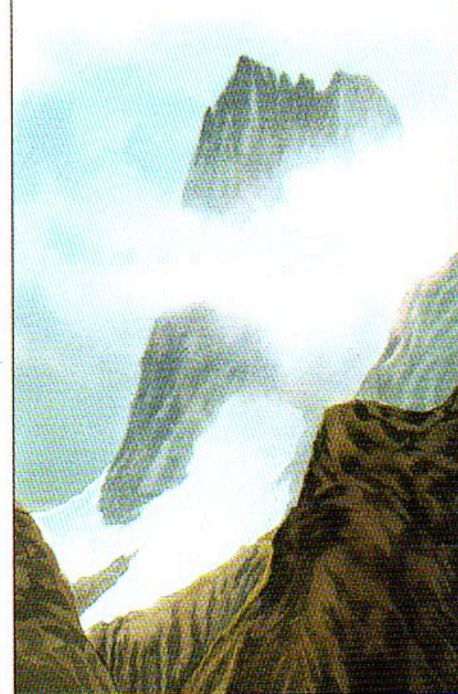
Dievai dažnai keliaudavo ir labai greitai keisdavo vietą. Žmonėms jie būdavo nematomi, išskyrus tada, kai norėdavo pasirodyti kuriam nors jų. Dievai galėdavo įgyti kokį norėjo pavidalą.

Žmonių mintys dievams nebuvo paslaptis. Jie galėdavo įsiskverbti į žmogų ir valdyti jo elgesį. Dievai iš dalies žinodavo žmonių ateitį ir per orakulus ją trumpai pasakydavo.

Ir vis dėlto dievų privilegijos nebuvo neribotos: jie patys turėjo paklusti aukštesnei jėgai – lemties deivei Moirai, kurios graikai niekada nevaizduodavo konkrečiai, todėl galbūt dėl to ji keldavo didesnę baimę. Dievybės nežinojo savo ateities, ir Dzeusas bijojo vieną dieną būti išvarytas iš sosto, kaip jis pats išvarė savo tėvą.

Kai Heraklis buvo sudievintas, jis vedė Hebę. Ji perleido savo funkcijas Ganimedui, labai gražiam jaunuoliui, išaugintam jį įsimylėjusio Dzeuso, kuris pasivertė ereliu.

Ir į Olimpą sugrįžo, kur esančios, sako, nuo amžių
Ramios sodybos dievų.
Ten vėjai neūžia nei lietūs
Niekad nešniokščia, nei audros nešėlsta: giedra nuolatinė
Švyti, kai nėr debesų ir beria spindulius saulė.
Homeras, *Odisėja*, VI, 44

Olimpas yra snieguota, stati 2917 m aukščio viršukalnė. Ji kėlė graikams baimę. Be abejo, graikai įsivaizdavo, kad dievų buveinė yra danguje, labai šviesi, paslaptinga ir nepasiekiama vietovė.

Dzeuso funkcijos

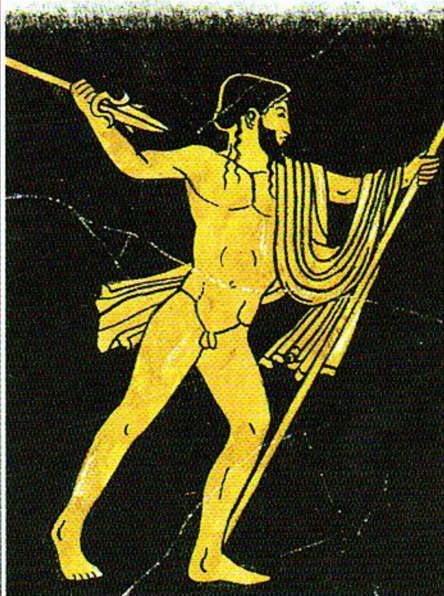
Dzeusas *Meilichios*, Raminantis, kilęs iš Kretos, susijęs su žemės kultu, vaizduojamas gyvatės pavidalu.

Dievai atlikdavo įvairias funkcijas ir jų pavidalai keitėsi priklausomai nuo vietovių ir epochų; tai rodo dievams priskiriami epitetai.

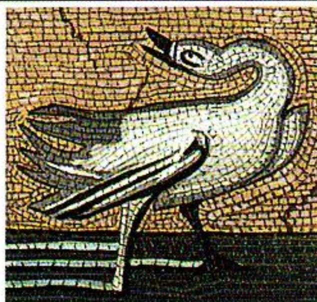
Graikai pamažu sutapatino Dzeusą su teisingumu. Jis garantuodavo priesaikas, globodavo svečius ir keliautojus. Jam skirtos žaidynės Olimpijoje simbolizuodavo Graikijos politinę ir kultūrinę vienybę.

Dzeuso vardas susijęs su indoeuropietiška šaknimi, reiškiančia *dieną*. Jis valdė dangų – vienas galvos krestelėjimas išjudindavo Olimpą – ir atmosferinius reiškinius. Kartais Dzeusas būdavo vadinamas *Ombrios*, Audringuoju, arba *Akraios*, Aukščiausiuoju, – jo šventyklos visada būdavo aukštumose.

Arkadijoje Dzeusas Likėjas buvo susijęs su vilkų keistais ritualais, primenančiais žmonių aukojimą ar žmones, virtusius vilkais.

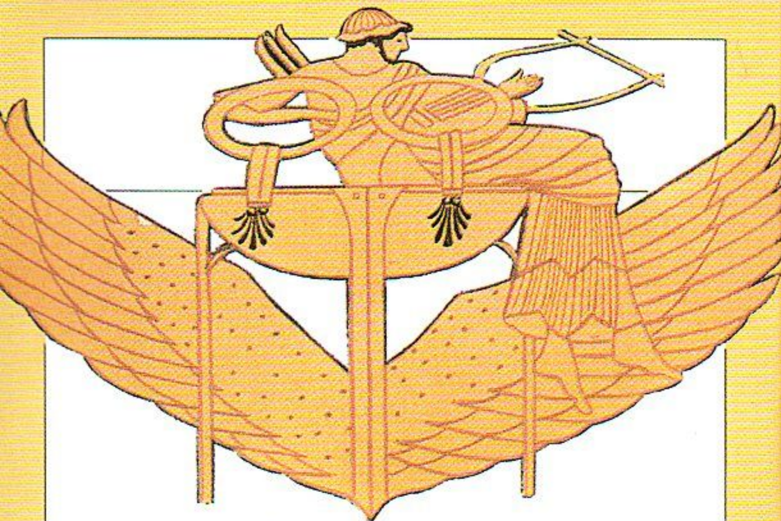
Klasikiniu laikotarpiu Dzeusas pasirodė kaip *Erkeios*, saugotojas sienų, namų. Kolonizacijos laikais jis buvo sutapatintas su Egipto dievu Amonu.

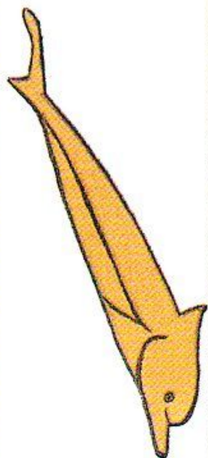
Visagalis Dzeusas tapo *Polieus* – valdžios ir *polio*, arba miesto, globėju.

Per daugelį amžių tapęs vyriausiuoju dievu, Dzeusas sužadino filosofams pagrindinę pasaulio dėsnių mintį.

Savo nesuskaičiuojamuose suartėjimuose su mirtingosiomis Dzeusas įgydavo įvairius pavidalus: gulbino pavidalu suartėjo su Leta, jaučio – su Europa... Daug yra jo išskirtinės galios pavyzdžių.

Dzeuso ir Letos sūnus Apolonas gimė Delo saloje. Gulbės jį nunešė pas hiperborėjus (p. 26). Po metų Apolonas grįžo į Graikiją, į Delfus, kur jis užmušė slibiną Pitoną, saugojusį senąjį orakulą ir gąsdinusį vietos gyventojus. Apolonas jį užmušė ir užvaldė orakulą. Norėdamas apsivalyti nuo nužudymo, jis paskyrė slibinui Pitines žaidynes.

Kaimenių globėjas Apolonas išmainė su Hermiu gyvulius į lyrą, kurią pastarasis buvo išradęs (p. 144). Apolonas vadovavo mūzų chorui, globojo muziką ir poeziją. Vaizduojamas ramus ir tobulo grožio, Apolonas žadino meilę daugeliui nimfų ir mirtingųjų.

Tačiau Apolonas taip pat buvo negailestingai kovojęs karo dievas. Jis siųsdavo epidemijas, kurias, beje, galėdavo pats sustabdyti, arba patikėdavo išgydymą savo sūnui Asklepijui, gydymo dievui.

Apolonas ir Dionisas

Apolonas buvo pranašysčių dievas. Delfuose žmonės kreipdavosi į jo orakulą, norėdami sužinoti ateitį, apsivalyti ar gauti išmintingų patarimų.

Dionisas, Dzeuso ir Semelės sūnus, ilgai buvo persekiojamas Heros neapykantos, todėl turėjo likti, pavirtęs ožiuku, paslaptingoje Nisos šalyje. Vėliau Dionisas atrado vynuoges, vyną... ir girtavimą, o tai jį vertė keliauti iš šalies į šalį, klajoti ir nugalėti. Jo nuotykiai panašesni į herojaus negu į dievų nuotykius (p. 148).

Veržlaus gamtos gyvenimo dievas susijęs su pragaru, todėl kartais įgydavo gyvatės pavidalą. Antesterijų šventė Dioniso garbei buvo kartu ir mirtingųjų šventė; Dionisas prisidėdavo prie Atėnų *karalienės*, žynės ir aukšto pareigūno žmonos, kad atnaujintų vaisingumo galią mieste. Linksmos vynuogių derliaus nuėmimo šventės, kurioms vadovaudavo Dionisas, tikriausiai padėjo atsirasti teatrui (p. 92).

Tačiau dalis jo kulto apeigų vykdavo naktį, slaptose draugijose. Dalyviai vartodavo narkotikus, norėdami pasiekti transo būseną. Valgydavo žalią mėsą, vaizduojančią dievo kūną. Moterys ir vergai galėdavo dalyvauti šio keisto kulto apeigose.

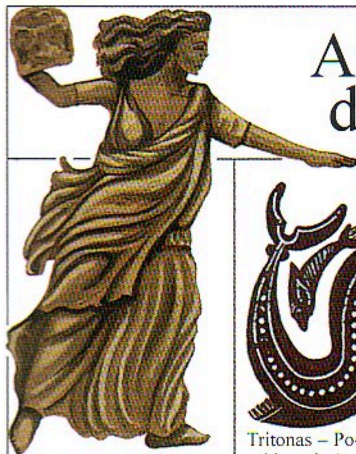
Apoloniškosios šventės primindavo šviesą, saulę, ramų ir tobulą grožį, kontrolę, tvarką, žinojimą ir protą.

Dionisijoms būdingas instinktyvumas, kūrybinis siautulys, paslaptyje rasta tiesa, laukinis, gaivališkas grožis.

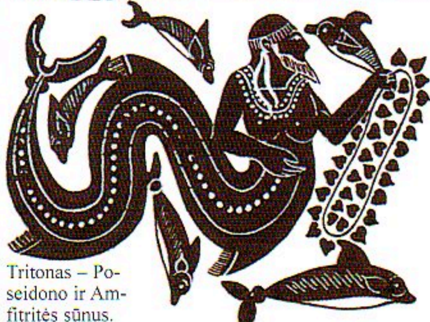

Kairėje pusėje: Apolonas ant sparnuoto trikojo skrenda per jūrą. (V a. pr. Kr. hidrija). Dionisas – augmenijos ir vynuogių derliaus nuėmimo dievas (500 m. pr. Kr. vaza.).

Antraeilės dievybės

Naktis, arba Niktė, buvo Chaoso duktė ir Erebo sesuo.

Tritonas – Poseidono ir Amfitritės sūnus.

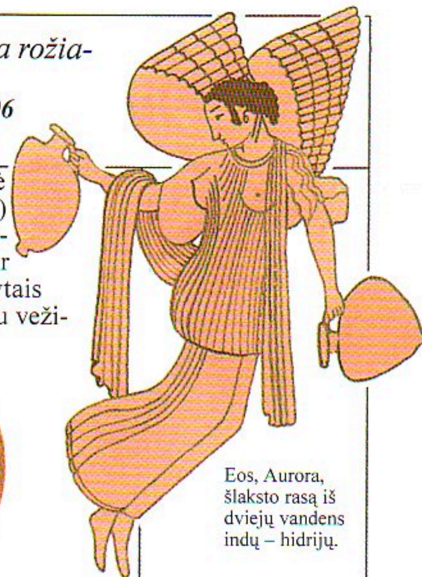
Iridė, vaivorykštė, jungė dangų ir žemę; ji buvo dievų pasiuntinė.

Antraeiliai Olimpo gyventojai dalyvaudavo garsiųjų dievų gyvenime. Hebė patarnaudavo prie stalo, ruošdavo Arėjui vonią ir padėdavo Herai pakinkyti vežimą. Kai ji ištekėjo už sudievintojo Heraklio, jos vaidmenį perėmė Ganimedas. Ilitija vadovaudavo gimimams.

Ajolas, Poseidono sūnus, valdė vėjus. Jis paleisdavo vėjus arba juos laikydavo uždarytus odiniuose maišuose ar plaukiojančioje saloje, aptvertoje bronzine siena. Vėjai buvo Auroros sūnūs. Šiaurės vėjas Borėjas gyveno Trakijoje, graikams atrodžiusioje labai šaltoje šalyje. Jis vaizduojamas kaip sparnuotas, barzdotas, labai stiprus fiziškai demonas. Rytų vėjas Zefyras paprastai būdavo lengvas ir švelnus. Euras buvo pietvakarių, o Notas – pietų vėjas.

O kai ryto duktė Aušra rožiapirštė prašvito...
Homeras, *Odisėja, IV, 306*

Eos, Aurora, šlaksto rasą iš dviejų vandens indų – hidrijų.

Helijas (Saulė), Selenė (Mėnulis) ir Eos (Aurora) buvo titano Hiperiono ir Tėjos vaikai. Helijas, jaunas ir prašmatnus, išvykdavo rytais sparnuotais žirgais pakinkytu vežimu iš Indijos šalies ir vakare pasiekdavo vakaruose Okeaną. Ten jis ilsėdavosi aukso rūmuose ir grįždavo į rytus taurės formos laivu. Jo sesuo Eos, žvaigždžių motina, rytą jam atidarydavo duris. Selenė važinėdavo po dangų sidabriniu vežimu.

Priapas – sodų globėjas.

Nerėjas, vadinamas „jūrų seneliu", buvo penkiasdešimties Nereidžių tėvas. Iš jų Amfitritė buvo Poseidono žmona.

Priapas ir Panas buvo negražūs dievai. Savo motinos Afroditės dėka Priapas atsisakė Olimpo. Panas, Hermio sūnus, globojo bandas Arkadijoje.

Kibelė, atkeliavusi iš Frigijos, įkūnijo vegetacijos galią. Graikai ją tapatino su Rėja.

Asklepijas.

Asklepijas, Apolono ir nimfos Koronidės sūnus, buvo gydymo dievas. Jis buvo ypač garbinamas Epidaure.

Daugybė dievybių

Deivių daugybė tikriausiai išblėso iš Olimpo gyventojų atminties. Trys buvo šventas žemės skaičius.

Nereidė apžergusi jūros pabaisą (III a. pr. Kr. sidabrinis diskas).

Graikai vadino nimfomis daugybę moteriškos giminės dievybių, gyvenusių gamtoje, žemėje ir vandenyse, kur jos įkūnydavo vaisingumą ir grožį.

Nimfos nebūdavo nemirtingos, bet gyvendavo, kaip pasakojama, 9620 metų... visada jaunos ir gražios, nes, kaip ir dievai, jos maitindavosi ambrozija. Jos mėgdavo pranašauti ir kartais gydydavo. Nimfų vardas būdavo susijęs su gyvenamąja vieta: najadės gyvendavo šaltiniuose, oreadės – kalnuose, hamadrijadės – medžių žievėje...

Okeanas ir Tetidė pagimdė šešis tūkstančius vaikų: tris tūkstančius upių, vaizduojamų kaip tvirti vyrai ilgomis barzdomis ir su ragais, simbolizuojančiais jėgą, ir tris tūkstančius Okeanidžių, gyvenusių nepasiekiamose jūros gelmėse ir sudariusių motinos palydą.

Taip pat buvo daug personifikuotų abstrakčių būtybių. Anot Hesiodo, Niktė pagimdė visą kartą Sapnų ir daugybę

Trys tūkstančiai buvo ilgakojų Okeano dukterų, kurios visur išsisklaidžiusios dažnai lankėsi Žemėje ir jūrų gelmėse.

Hesiodas, *Teogonija, 364*

nelaimių: Apgaulę, Badą, Baisią nelaimę... tik apie kai kurias, kaip Nemesidę, teisingumo deivę, atlyginančią teisiesiems ir baudžiančią piktadarius, piktnaudžiaujančiuosius laime ar pasipūtėlius, buvo sukurtas mitas.

Daugelis vienintelių deivių buvo dubliuojamos, vėliau jos buvo sugrupuotos po tris:

– Horos vadovavo metų laikams; jos būdavo vaizduojamos kaip laimingos jaunos merginos, nešančios gėles, varpas, vynuogienojus ar vaisius;

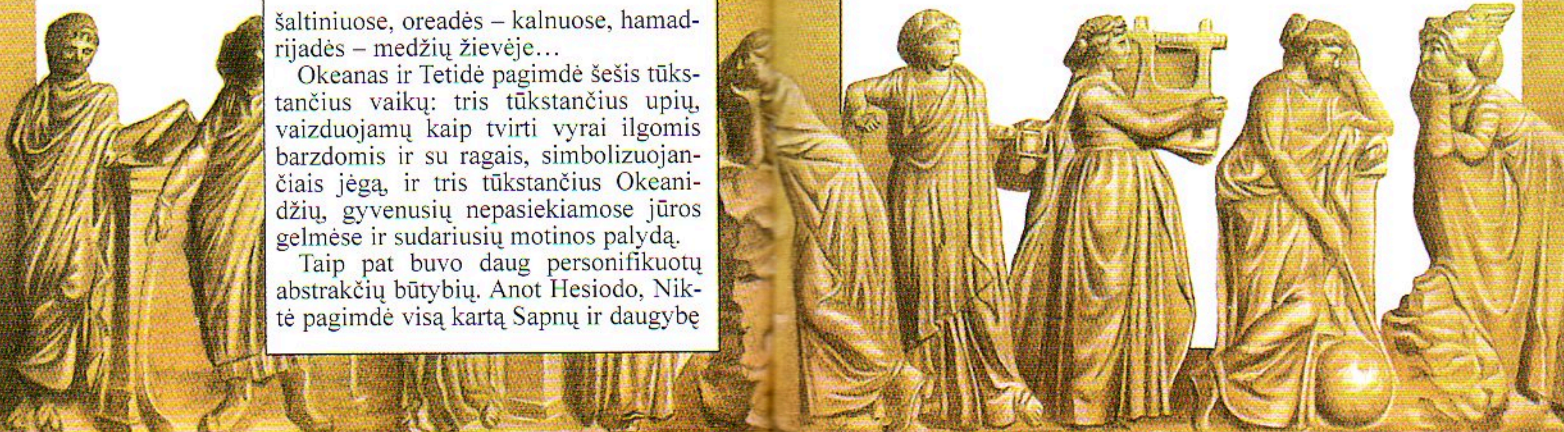
– Charitės, arba gracijos, simbolizavo žavesį ir grožį. Jos siųsdavo žemėn saulės spindulius ir gražindavo žmonių gyvenimą;

– Moiros lemdavo likimą;

– Mūzos vadintos Mnemosinės, Atminties ar Harmonijos dukterimis. Su charitėmis mūzos sudarė Apolono palydą.

Nė viena mūza nesusijusi su plastikos menu (skulptūra, tapyba) galbūt dėl to, kad rankų darbas buvo nuvertintas.

Devynios mūzos romėnų bareljefe: Klėja, Talėja, Erata, Euterpė, Polihimnija, Kaliopė, Terpsichora, Uranija, Melpomenė. Jos globojo įvairias poezijos formas, istoriją, astronomiją, šokį.

Požemio karalystės dievybės

Dalį metų Persefonė, Hado žmona, gyvendavo pragare.

Cerera, sutapatinta su Demetra, buvo antikinė romėnų dievybė, chtoninė deivė, įkūnijanti žemės syvus ir brandinanti javus.

Giliausia pasaulio vieta, anot Homero ir Hesiodo, buvo Tartaras, kuris nutolęs nuo pragaro tiek pat, kiek dangus nuo žemės. Pamažu Tartaras ir pragaras susimaišė ir virto požeminiu pasauliu, kurio valdovas buvo negailestingas mirusiesiems dievas Hadas.

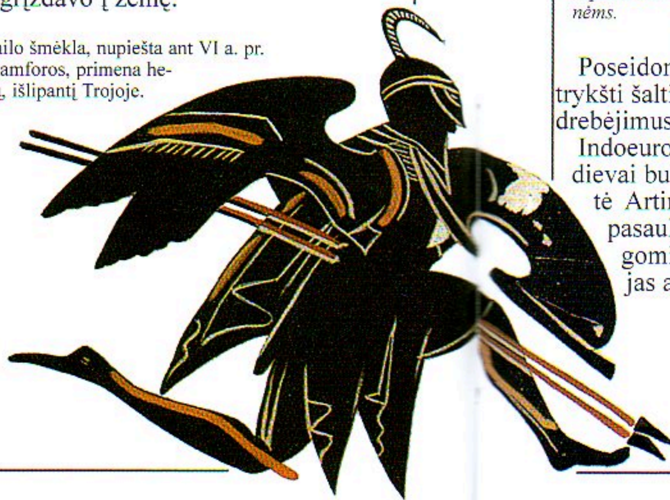
Hekatė iš gerovės skirstytojos tapo vaiduoklių deive. Jai padėjo daug demonų ir dvasių:

– kerai; vampyrų rūšis, juodais sparnais ir ilgais baltais dantimis, jie gerdavo mirusiųjų ir sužeistųjų kraują;

– erinijos; gimusios iš Urano kraujo, sparnuotos dvasios, su plaukuose įsimaišiusiomis gyvatėmis, kankindavo nusikaltėlius (p. 122).

Tik herojai galėdavo patekti gyvi į mirusiųjų karalystę. Mirusieji niekada negrįždavo į žemę.

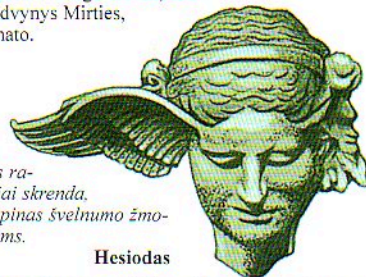
Achilo šmėkla, nupiešta ant VI a. pr. Kr. amforos, primena herojų, išlipantį Trojoje.

Dvasias į pragarą lydėdavo Hermis. Ten keltininkas Charonas jas perkeldavęs per Acheronto upę. Tada jas teisdavo Radamantas, Ajakas – abu Dzeuso sūnūs – ir Minojas, buvęs Kretos karalius. Nuteistieji keliaudavo į Tartarą, o laimingieji – į Elisijaus Laukus.

Hipnas – miego dievas, brolis dvynys Mirties, Tanato.

Jis ramiai skrenda, kupinas švelnumo žmonėms.

Hesiodas

Poseidonas, jūrų dievas, priversdavo trykšti šaltinius, taip pat sukeldavo žemės drebėjimus. Jis buvo žemės judintojas.

Indoeuropiečių (p. 15) atnešti į Graikiją dievai buvo orientuoti į saulę. Jie pakeitė Artimųjų Rytų dievus ir požemio pasaulio jėgos tapo blogosiomis jėgomis. Aukojamos aukos turėdavo jas apmalšinti (p. 70).

Charonas, plukdantis mirusiųjų valtį.

Demonų ir šmėklų pasiuntinė Hekatė, nešanti deglą ir lydima šuns.

Stiksas – viena iš požemio pasaulio upių.

Žemės dievai, vadinti *chtoniniais* (*chton* reiškia žemę), priešpastatomi *uraniniams* dievams (*Uranas* yra dangus).

Hadas reiškia nematomas. Būdavo vengiama jį minėti, nes bijota užsitraukti Hado rūstybę. Dar jis vadintas Plutonu, Turtinguoju, darant užuominą į žemėje glūdinčius augalinius ir mineralinius turtus.

Herojai

Antikiniai herojai buvo neeiliniai. VII a. pr. Kr. graikams jų laikai baigėsi.

Herojus Meleagras ir herojė Atalantė, pirmoji palietusi gyvulį, išgelbėjo Kalidoną nuo jį siaubusio šerno. Spartoje pieštoje taurėje pavaizduotas nenugalimas Meleagras.

Belerofontui, Sizifo sūnui, pavyko sugauti sparnuotą žirgą Pegasą. Su šiuo magišku žirgu jis nusprendė joti iki Olimpo, bet Dzeusas jį nutrenkė žaibu.

Graikų kalbos žodis *hērōs* reiškia didvyris. Graikų herojai buvo tarpininkai tarp dievų ir žmonių.

Po mirties jie toliau gyvendavo po žemės paviršiumi (nepaisant to, kad kartais apie juos pasakojama, jog jie atsidūrė pragaro gelmėse). Jų dvasios turėjo baisios

magiškos galios ir jie būdavo garbinami, panašiai kaip chtoniniai dievai (p. 118).

Didžiausieji herojai gyveno tolimoje praeityje, bet vis tiek garbindavo tariamą jų kapo vietą. Jų gyvenimas įkvėpė daugiausia graikų mitologijos pasakojimų. Dažnai paslaptys gaubdavo jų gimimą arba jį lydėdavo nepalankios pranašystės. Herojai turėdavo įrodyti savo drąsą, atlikdami žygdarbius tolimosiose šalyse, kartais netgi pasaulio krašte ar pragare. Jų elgsena būdavo nepaprasta.

Dzeusas sukūrė dieviškąją kartą herojų, vadinamų pusdieviais, kartą, gyvenusią prieš mus didžiulėje žemėje.

Hesiodas, *Darbai ir dienos, 158*

Patriarchalinėje visuomenėje beveik nebuvo herojų moterų.

VII a. pr. Kr. atsirado eponiminis herojus, kurio vardą suteikdavo miestui. Garsūs žmonės būdavo paskelbiami didvyriais po mirties, pavyzdžiui, VII ir V a. pr. Kr. – kolonijų įkūrėjai.

Vietiniai herojai būdavo kaimo dvasios, saugojusios dirbančius žmones.

Garsiausias herojus Heraklis baudžia kerkopus.

Achilas ir Ajakas, Trojos karo herojai, žaidžia kauliukais, dalyvaujant Atėnei (V a. pr. Kr. taurė).

Prakeiktoji Atreidų šeima

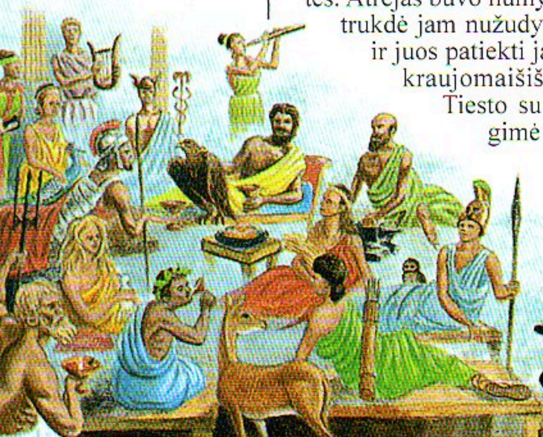
Bareljefas vaizduoja Elektrą, Klitaimnestrą ir Orestą, ką tik nužudžiusius Aigistą.

Dievai tramdydavo mirtingųjų *hubris* saiko neturėjimą. Jie bausdavo atskirus individus, bet kartais jų prakeikimas krisdavo ant visos dinastijos. Taip nutiko Atreidams.

Viskas prasidėjo nuo Tantalo, vieno jų protėvių. Dzeuso sūnus Tantalas buvo mylimas dievų ir kviečiamas prie jų stalo. Tačiau jis padarė nedovanotiną klaidą: anot vienos istorijos versijos, jis išplepėjo mirtingiesiems dievų paslaptis. Kitose istorijose pasakojama, kad jis pasiūlė dievų puotai savo sūnų Pelopą (kuris vėliau įkurs Olimpines žaidynes), norėdamas patikrinti, ar dievai visažiniai. Dievai pastebėjo nusikaltimą ir grąžino gyvybę nelaimingajam Pelopui.

Tantalas patyrė pragare pamokomą bausmę: kankinamas troškulio ir alkio, jis negalėjo paimti nieko geriamo ar valgomo ir turėjo amžinai kankintis.

Nepaisant to, jo kaltę turėjo išpirkti palikuonys: Atrėjas ir Tiestas, jo vaikaičiai, susikivirčijo dėl Mikėnų karalystės. Atrėjas buvo numylėtinis ir tai netrukdė jam nužudyti Tiesto vaikus ir juos patiekti jam suvalgyti. Iš kraujomaišiškos santuokos Tiesto su dukra Pelopija gimė Aigistas, kuris

Tantalas siūlo savo sūnų dievų puotai.

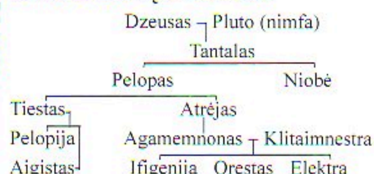

Neleisk savyje vešėti nesaikingumui
Hesiodas, *Darbai ir dienos*, 213

nužudė Atrėjo sūnų Agamemnoną.

Agamemnonas, maldaudamas vėjus, kad jie nuplukdytų jo laivus iš Achajos į Troją, paaukojo Artemidei savo dukterį Ifigeniją. Grįžusi iš Trojos, jo žmona Klitaimnestra, padedama savo meilužio Aigisto, jį nužudė. Savo ruožtu, vaikai Elektra ir Orestas, išklausę Apolono orakulo pranašystės, nužudė motiną ir jos bendrininką.

Elektra baigė savo gyvenimą vieniša. Orestas, persekiojamas erenijų, išprotėjo. Galiausiai jis buvo apvalytas Delfuose ir dievų išteisintas.

Orestas, persekiojamas erenijų, atvyksta į Delfus (360 m. pr. Kr. vaza).

Nepaprastos būtybės

Pusiau žmonės, pusiau arkliai kentaurai buvo žiaurios būtybės, besimaitinančios žalia mėsa. Jie gyveno Tesalijoje, garsioje arkliais (II tūkstantmečio pr. Kr. bareljefas).

Graikų ir amazonių kova, pavaizduota Skopo frize (IV a. pr. Kr.), puošiančiame Halikarnaso mauzoliejų, vieną iš septynių pasaulio stebuklų.

Graikų mitologijoje galima rasti daugybę nepaprastų tautų. Amazonės, karingų moterų tauta, užsiiminėjusi plėšimu ir grobimu, tikriausiai gyveno Kaukaze. Jos nepakentė vyrų buvimo ir vyrus įsileisdavo į savo žemę tik kartą per metus giminei pratęsti.

Labai agresyvūs buvo lestrigonai, milžinai žmogėdros, ir vienaakiai kiklopai. Už tai lotofagai, arba *lotoso valgytojai*, buvo nepavojingi. Tačiau tas, kuris paragauja lotoso, viską pamiršta... Pigmėjai turėjo be paliovos kovoti su juos puolusiomis gervėmis. Etiopai trogloditai maitindavosi ropliais ir jų kalba buvo panaši į šikšnosparnių klyksmą. Iš jų makrobijojai, *ilgai gyvenantys*, už savo gerą sveikatą turėjo būti dėkingi šaltiniui, kvepėjusiam žibuoklėmis. Indėnai rinkdavo auksą, kurį dykumoje iškasdavo didžiulės skruzdės, rausdamos savo urvus. Kimerijai gyveno po žeme, ūkanotoje šalyje. Arimaspai, būdami vienaakiai, ieškojo aukso,

Mitinės Tesalijos tautos – lapitų kova su kentaurais, kurie bus sumušti.

saugomi didžiulių grifonų. Hiperborėjai buvo burtininkai, apdovanoti išimtiniu ilgaamžiškumu.

Taip pat buvo hibridinių būtybių. Satyrai – pusiau žmonės, pusiau arkliai ar ožiai, miško dvasios ir vaisingumo demonai, kartais būdavo klastingi ir blogi. Jie persekiodavo nimfas ir mirtinguosius. Seni satyrai vadinti silenais.

Telchinai buvo demonai, Jūros ir Žemės sūnūs. Jų kūno apačia būdavo arba žuvies, arba gyvatės pavidalo, o kojos, turėjusios plaukiojamąją plėvę. Jų žvilgsnyje būdavo kerų. Jie gyveno Rodo saloje ir joje sukeldavo seisminius bei vulkaninius sukrėtimus.

Tritonas buvo jūrų dievas, nuramindavęs jūros šėlsmą. Amfitritės ir Poseidono sūnus, jis buvo tarpininkas tarp jų ir jūrininkų. Jis suteikė savo vardą būtybėms, lydėjusioms tėvą.

Dievas Panas, pusiau ožys, pusiau žmogus, negražus kaip satyrai, taip pat persekiojo kaip ir jie nimfas (III a. pr. Kr. mozaika).

Grifonai erelio galva saugojo Apolono turtus mitinėje Hiperborėjos šalyje.

Sparnuotos, su gyvatėmis plaukuose erinijos be paliovos kankino nusikaltėlius.

Stimfalo ežero paukščiai, didžiuliai ereliai su bronziniu snapu ir nagais, maitinosi žmonių mėsa. Heraklis, atlikdamas savo penkiasdešimtąjį žygdarbį, pirmiausia išgąsdinęs Atėnės cimbolais, juos iššaudė strėlėmis.

Buvo gausu gyvačių ir drakonų. Daugumą jų įkūnijo puolusios antikinės dievybės. Dažniausiai tai būdavo fontanų, užburtų sodų (Hesperidžių), šventųjų miestų (gyvatė Pitonas, užmuštas Apolono Delfuose), brangių daiktų (kaip Aukso vilna) saugotojai.

Taip pat buvo būtybių hibridų – pusiau moterų, pusiau paukščių: harpijos,

Harpijos buvo pragaro tiekėjos (VI a. pr. Kr. frizas).

skleidusios šlykštų kvapą ir vaizdavusios sausrą, badą, epidemijas; sirenos, kurių dainos pražudydavusios jūrininkus; sfinksas (graikų kalboje moteriškos giminės).

Pusiau žmogus, pusiau jautis Minotauras nugalėjo Tesėją. Dievas upė Achelojas keisdavosi savo nuožiūra. Jį nugalėjo Heraklis, išplėšęs vieną jo ragą.

Kai kurios pabaisos buvo giminingos šunims: Skila (Scylė) ir Charibdė, rijusios jūrininkus ant savo uolų; Cerberis (Kerberas) pragaro saugotojas, turėjęs

Pabaisos

tris šuns galvas ir daugybę gyvačių galvų ant nugaros.

Panašiausi į žmones buvo milžinai tokie, kaip Prokrustas (p. 198). Grėjos, gorgonių seserys, buvo gimusios senos; jos turėjo tik vieną akį ir vieną dantį, kuriais paeiliui naudodavosi. Trys gorgonės turėjo šerno iltis, bronzines rankas, auksinius sparnus ir žvynuotą kaklą kaip drakono. Jų žvilgsnis paversdavo akmeniu. Vienintelė Medūza buvo mirtinga.

Yra nedaug jūrų pabaisų. Charibdė buvo kunkuliuojanti bedugnė (p.182). Iš žemės atėjo kerės ir erinijos, vampyrai ir vaiduokliai, kaip Empūsa, kuri maitinosi žmonių mėsa, eurinomos, valgiusios palaidotus lavonus, arba Gela, grobęs vaikus.

Gerionas – trikūnis ir trigalvis milžinas. Jį užmušęs ir pavogęs iš jo karves, Heraklis atliko dešimtąjį žygdarbį.

Chimera – trigalvė pabaisa: viena galva buvo liūto, kita ant nugaros – ožkos ir paskutinė (ant uodegos galo) – nuodingosios gyvatės.

MITINIAI PASAKOJIMAI

Jeigu tu nori, aš apvainikuosiu šį pasakojimą kitu pasakojimu, kaip ir dera – moksliniu. O tu jį gerai įsimink.

Hesiodas, *Darbai ir dienos, 106*

Homero himnai yra epinio žanro anoniminės poemos, tikriausiai sukurtos VIII a. pr. Kr. pabaigoje ir IV a. pr. Kr.

Autorių vardai po pasakojimų pavadinimais mums nurodo autorius, kurie pateikė visapusiškiausias versijas. Tai reiškia, kad legendos, galėjusios egzistuoti anksčiau, negu gyveno nurodytieji autoriai.

Pasaulio sukūrimas

Hesiodas, *Teogonija*

Erotas – vienas seniausių dievų. Vėliau jis laikytas Afroditės ir Arėjo sūnumi, savo motinos pasiuntiniu žmonėms.

Iš tikrųjų iš pradžių buvo Praraja (Chaosas); paskui Žemė (Gaja) ir Erotas (Amūras). Gaja pagimdė Uraną, žvaigždėtą dangų, prilygusį jai pačiai ir galėjusį viską apgaubti.

Iš jos suartėjimo su Uranu gimė šeši sūnūs, titanai, šešios dukterys (titanidės), vienaakiai kiklopai ir šimtarankiai.

Vaikų nekentė jų pačių tėvas. Kiekvieną kartą, kai vienas jų gimdavo, Uranas juos įgrūsdavo Gajai į vidurius. Jam būdavo linksma, o Gaja vaitodavo.

Kartą Gaja sugalvojo gudrybę: ji įkalbėjo savo vaikus sukelti maištą.

Visus apėmė siaubas. Vienintelis Kronas pažadėjo padėti motinai.

Gajos išgaląstu peiliu jis nupjovė tėvo varpą ir įmetė į jūrą. Iš nemirtingos sėklos gimė Afroditė, kurios vardas reiškia *gimusioji iš jūros putos*. Kronas išlaisvino savo brolius ir seseris iš Gajos vidurių. Iš Urano žaizdos tekėjusio kraujo gimė erinijos ir milžinai.

Dešiniajame puslapyje Kronas (romėnų Saturnas) ryja savo vaikus. Goja, XIX a. ispanų dailininkas.

Išnyranti iš jūros Afroditė. Jai padeda horos, arba metų laikai (450 m.

Dievai ir titanai

Hesiodas, *Teogonija*

Erelis – Dzeuso simbolis.

Tapęs pasaulio valdovu, Kronas panardino kiklopus ir šimtarankius į Tartarą. Jis suartėjo su savo seserimi Rėja, kuri pagimdė Hestiją, Demetrą, Herą, Hadą, Poseidoną ir Dzeusą. Kronas skubėjo juos praryti, nes *jis sužinojo iš Gajos ir Urano, kad, nors jis yra labai galingas, turės kęsti savo sūnaus jungą. Tačiau tą dieną, kai Rėja turėjo pagimdyti Dzeusą, ji maldavo savo tėvų padėti jai sugalvoti, kaip pasipriešinti Kronui ir paslėpti sūnų.*

Gaja pagimdė sūnų Kretoje, kur jis augo. Padedamas močiutės, jis privertė tėvą išgerti vaistus, nuo kurių Kronas turėjęs išspjauti savo vaikus. Vėliau Dzeusas išvadavo kiklopus ir šimtarankius, kurie jam padovanojo griaustinį ir žaibus.

Rėja atneša Kronui suvystytą akmenį.

Kronas jį praryja, manydamas, kad tai jo sūnus.

Poseidonas ar Dzeusas? Ši aukštesnė nei 2,5 m bronzinė statula nėra tiksliai identifikuota.

Prasidėjo žiaurus karas tarp titanų, vadovaujamų Krono, ir su Dzeusu priešakyje Rėjos vaikų, įsikūrusių Olimpe. Praėjus dešimčiai metų, karas dar tęsėsi. Olimpiečiai sulaukė pagalbos šimtarankių prieš nektarą ir ambroziją, nemirtingųjų privilegiją.

Šimtarankiai stojo prieš titanus į lemiamas kautynes, laikydami savo stipriose rankose stačias uolas. Iš kitos pusės

titanai labai sustiprino savo gretas. O siaube, beribė jūra aidėjo aplinkui. Žemė labai piktinosi, neaprėpiamas dangus vaitojo, viskas judėjo.

Šimtarankiams pavyko pasiųsti titanus po žeme. Gaja suartėjo su Tartaru ir pagimdė Tifoną, pabaisą, kurią Dzeusas galiausiai užmušė. Kai dievų pergalė buvo užtikrinta, jie pasidalijo valdžią. Poseidonas gavo jūrą, Hadas – požemio karalystę, Dzeusas – dangų ir viso pasaulio valdžią.

Net Edonėjas... šoko nuo sosto, surikęs iš baimės, kad gali praverti žemę virš jo Poseidonas, galingas josios plakėjas, ir nemirtingiems dievams bei žmonėms parodyti jo rūmus, tokius siaubingus, tamsius, kurių dievai neapkenčia.

Homeras, *Iliada*, XX, 61–65

Poseidonas įmetė į prarają dalį Koso salos, kovodamas su milžinais, o jie, statydami kalną ant kalno, norėjo pasiekti Olimpą.

Nugalėję titanus, dievai stojo prieš milžinus ir juos taip pat nugalėjo, padedami Heraklio. Vėliau Hesperidžių sodo kelyje Heraklis pasmaugė milžiną Antają (p. 132).

Penki žmogaus amžiai

Hesiodas, *Darbai ir dienos*

Tai buvo tais laikais, kai Kronas karaliavo danguje... Žmonės gyveno kaip dievai, linksmindavosi puotose.

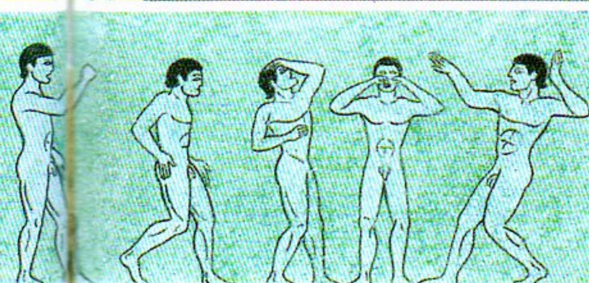
Anot vieno poeto Hesiodo pasakojimo, dievai sukūrę žmogų.

Pirmoji karta žmonių, kuriuos sukūrė nemirtingieji, buvo aukso karta. Jie gyveno be jokių rūpesčių.

Žemė jiems teikė gausiai vaisių. Jie nepažinojo senatvės ir mirdavo miegodami. Dzeusas juos paversdavo dvasiomis, mirtingųjų globėjomis.

Žmonės negalėjo susilaikyti nuo nežaboto nesaikingumo.

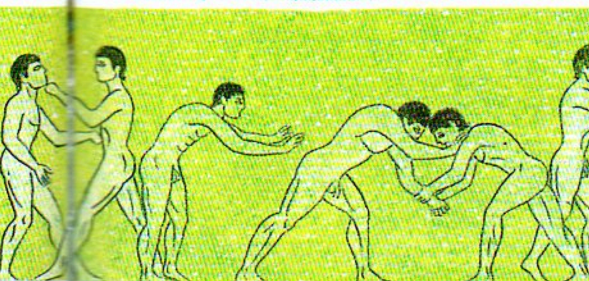
Po to atėjo sidabro karta. Šios kartos žmonių vaikystė trukdavo šimtą metų ir jie gyveno be jokių rūpesčių. Sulaukę jaunystės, jie trumpai gyvendavo. Dzeusas, supykęs, kad šios kartos žmonės nenorėjo garbinti nemirtingųjų, juos palaidodavo, paversdamas laimingomis pragaro dvasiomis.

Didžiuodamiesi savo civilizacija, antikos laikų graikai manė, kad herojai priklausė pasibaigusiam aukso amžiui. Šią dekadanso idėją perėmė romėnai. Anot filosofų (stoikų, Empedoklio), mūsų pasaulį sunaikins ugnis, po to jis vėl bus atkurtas ir tai vyks be paliovos. Tai amžinojo sugrįžimo mitas.

Šios neprotingos būtybės rūpinosi tik karais... Bronziniai buvo ne tik jų ginklai, bet ir namai.

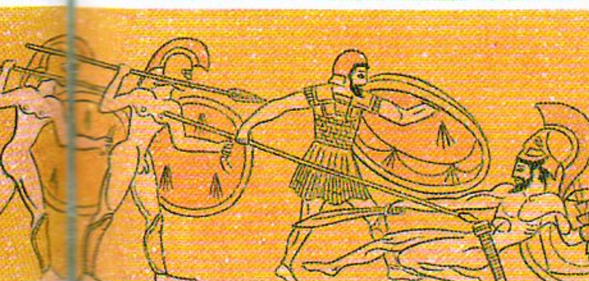
Šį kartą Dzeusas sukūrė bronzos kartą, kurios vienintelis rūpestis buvo karas. Šios būtybės turėjo plienines širdis. Jos išsižudė, nė vienos nepalikdamos po savęs.

Herojų, pusiau dievų karta.

Dzeusas sukūrė ketvirtąją teisingesnę kartą:

Pastarieji žuvo žiaurioje kovoje, vieni kovodami prieš Tebus, kiti – Trojoje. Galiausiai dar kitus Dzeusas apgyvendino Palaimintųjų salose, kur žemė tris kartus per metus duoda gausų, saldų kaip medus derlių.

Į *Palaimintųjų salas*, *Okeano giliuosius sūkurius*, Tolimuosiuose Vakaruose nukeliaus keletas išrinktųjų. Tačiau dauguma gerųjų nukeliaus į Elisijaus Laukus, pragaro vietovę.

Pagarba ir sąžinė apleido žemę ir iškeliavo į Olimpą. Nebebus daugiau prieglobsčio nuo blogio.

Dabar gyvena geležies karta. Šios kartos žmonės pažįsta skurdą ir kančias. Vis dėlto turtas labai prisidėjo prie jų blogio. Dzeusas pablogino tą kartą.

Niekur tikrai nėra užu žmogų nelaimingesnio.
Iš padarų visų, kas alsuoja ir šliaužioja žemėj.
Homeras, *Iliada*, XVII

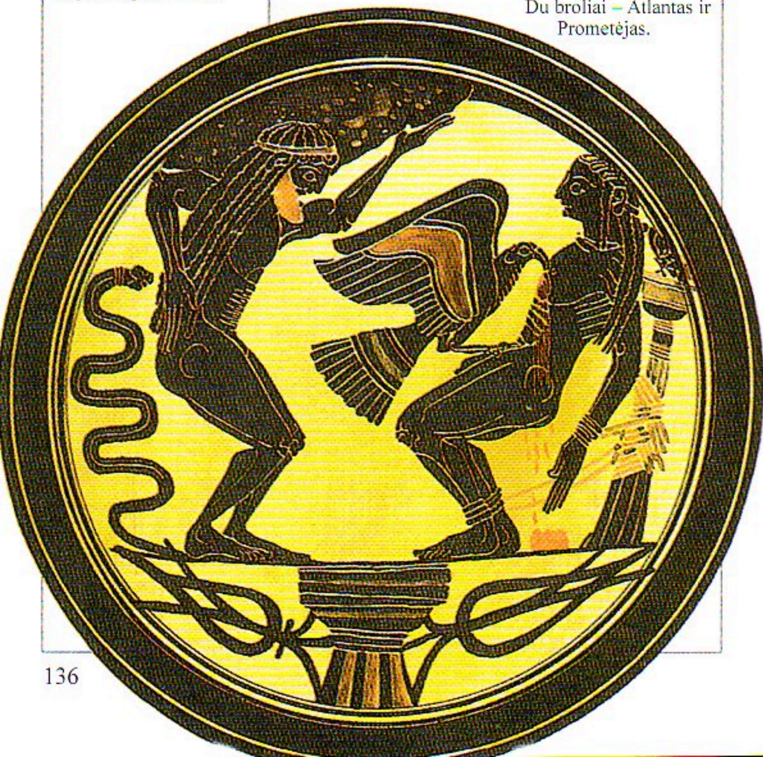
Prometėjas

Hesiodas, Apolodoras

Anot kitos tradicijos, Prometėjas sukūręs pirmąjį žmogų iš molio.

Olimpo gyventojai, titanų nugalėtojai, bendru susitarimu pasidalijo pasaulį. Beliko tik sutvarkyti jų vaidus su žmonėmis. Prometėjas, titano Japeto sūnus, palaikė mirtinguosius ir, norėdamas, kad būtų apsispręsta dėl maisto, kurį nuo šiol vienokį valgys dievai ir kitokį žmonės, jis paaukojo didžiulį jautį, jį padalijęs į dvi dalis. Gyvulio mėsa, kaulų smegenys ir šlykščiai atrodę viduriai, padengti oda, sudarė vieną dalį, o kitai daliai priskyrė po storu riebalų sluoksniu buvusius apnuogintus kaulus. Prometėjas paprašė savo pusbrolio Dzeuso išsirinkti savo dalį, o kitą atidavė žmonėms. Dzeusą sugundė apetitą žadinantys riebalai, o, pamatęs kaulus, Dzeusas siaubingai supyko ant Prometėjo.

Du broliai – Atlantas ir Prometėjas.

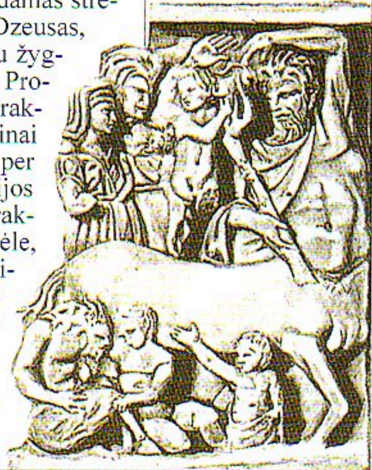

Prikaltas prie Kaukazo kalnų uolos Prometėjas kentėjo kasdienes kančias, kai jį, užmušdamas erelį, išvadavo Heraklis.

Norėdamas nubausti mirtinguosius ir jų globėją, Dzeusas paslėpė ugnį, kad jie negalėtų išsivirti mėsos. Tačiau Prometėjas vėl apgavo dievo, paleidžiančio žaibą, įžvalgumą. Prometėjas pavogė ugnies žiežirbą ir ją atnešė žemėn, paslėpęs krapo stiebe. Dzeuso pyktis buvo beribis. Jis pasiuntė Hefaistą prikalti Prometėją prie Kaukazo kalnų uolos, kur kiekvieną dieną ištisus šimtmečius erelis, pagimdytas Echidnos ir Tifono, draskė jo vis ataugančias kepenis.

Heraklis, keliaudamas pro tą vietą, išvadavo nelaimingąjį, paleisdamas strėlę ir užmušdamas erelį. Dzeusas, džiaugdamasis sūnaus nauju žygdarbiu, galiausiai dovanojo Prometėjui. Tuo pačiu metu Heraklis, paleidęs strėlę, atsitiktinai sužeidė kentaurą Cheironą per kentaurų ir mitinės Tesalijos tautos – lapidų – kovą. Heraklio sužeistas užnuodyta strėle, kentėdamas skausmus Cheironas troško tik mirties. Tačiau savo nemirtingumą jis privalėjo kam nors perleisti. Cheironas pasiūlė jį Prometėjui, kuris užėmė jo vietą tarp nemirtingųjų.

Krono ir Okeanidės Filiros sūnus Cheironas buvo pusiau žmogus, pusiau arklys, jo tėvas turėjęs būti šio gyvulio pavidalo, kad būtų galėjęs gimti toks sūnus. Cheironas buvo labai protingas ir turėjo daug žinių: medicinos ir medžioklės jis išmoko iš Apolono ir Artemidės; Odisėjas, Achilas, Kastoras ir Poluksas buvo jo mokiniai.

Moteris ir tvanas

Hesiodas, *Darbai ir dienos*

Po Prometėjo Dzeusas nubaudė žmones, jo bendrininkus. Jis sukūrė moterį – nelaimių šaltinį.

Dzeusas paliepė Hefaistui pagal deivės paveikslą nulipdyti iš žemės ir vandens gundantį gražų kūną. Atėnė moterį gražiai papuošė, Afroditė suteikė jos veidui švelnumo, aistros, kuriai nebuvo galima atsispirti, o Hermis, dievų pasiuntinys, jai įkvėpė kalės dvasios ir dviveidiškumą. Jai suteikė kalbą.

Hermis pavadino tą moterį Pandora, visų dievų dovana. Patikėdamas jai uždarytą skrynią (iš tikrųjų molinį ąsotį), ją nuvedė Epimetėjui. Nepaisydamas savo brolio Prometėjo perspėjimų neimti jokių dovanų iš Dzeuso, jis negalėjo atsispirti Pandoros kerams. Pandora atidarė skrynią:

Ji paleido į pasaulį visas nelaimes.

Vargus, nuovargį, skausmingas ligas, užplūdusias pasaulį ir nešusias mirtį. Vienintelė viltis liko skrynioje. Žmonių giminė gausėjo, o kartu daugėjo ir ligų. Žavėjimasis turtu kėlė karus. Žmonės apleido dievus. Dzeusas sumanė sunaikinti žmoniją, ją užtvindydamas vandeniu.

Jis paleido vėjus šlapiais sparnais.

Šaltinių ir upių nesutramdomos bangos nešė medžius, bandas, žmones, namus.

Jūra susijungė su jūra. Kai pagaliau dievas aprimo, laive jis pamatė vyrą ir moterį. Jis atpažino Deukalioną, Prometėjo sūnų, ir Pirą, Epimetėjaus ir Pandoros dukterį.

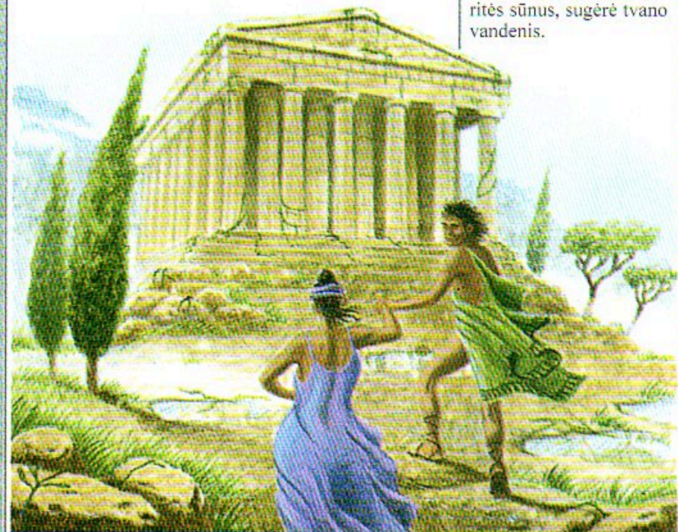
Tai buvo du nekaltieji, dievų garbintojai.

Dzeusas juos nuvedė iki Parnaso, vienintelio kyšojusio iš vandens kalno. Jie abu aukojo dievams. Temidė jiems liepė mesti per petį motinos kaulus. Deukalionas suprato, kad turimi mintyje akmenys, Žemės, visų motinos, kaulai. Iš Deukaliono mestų akmenų gimė vyrai, o iš Piros mestų akmenų – moterys. Taip gimė nauja žmonių karta.

Deukalionas ir Pira, vieninteliai išsigelbėjusieji nuo tvano, pasiekė Parnaso kalną.

Kai kuriose legendose pasakojama, kad Tritonas, Poseidono ir Amfitritės sūnus, sugėrė tvano vandenis.

Dzeuso santuokos

Hera – Dzeuso žmona.

Pirmą kartą Dzeusas vedė Metidę, Išmintį, Okeano dukterį, vėliau – Temidę, tvarkos ir teisingumo deivę, horų ir moirų motiną. Po jų sekė Erinomėja, pagimdžiusi tris charites (romėnų gracijas). Su Mnemozine, Atmintimi, jis buvo devynių mūzų tėvas. Pagaliau buvo atšvęsta Dzeuso santuoka su Hera, jo seserimi, iš kurios gimė Hebė, Ilitija, Arėjas ir Hefaistas.

Nepaisant Heros pavydo, Dzeusas patyrė daug meilės nuotykių su deivėmis ir mirtingosiomis. Jis įsimylėjo Ijo, kurią pavertė telyčia, kad ją apsaugotų nuo žmonos pykčio.

Dzeusas ir Semelė.
Leta – Apolono motina.

Afroditė kartais buvo laikoma gracijų motina.

Europa, Anikijos karaliaus duktė, žaidė su draugėmis pajūryje, kai pamatė gražų baltą jautį paauksuotais pusmėnulio ragais. Ji užlipo jam ant nugaros.

Nė nežinau, kuo tapti aš turėčiau,
Ir kaip išvengti Dzeuso nutarimų.
Aischilas, *Prikaltasis Prometėjas, 988*

Gyvulys, buvęs ne kas kitas, o Dzeusas, pasileido bėgti bangomis ir ją atnešė į Kretą.

Norėdamas suartėti su Leda, Dzeusas pasivertė gulbinu. Iš vieno kiaušinio gimė Poluksas ir Helenė, Dzeuso vaikai, ir Kastoras ir Klitaimnestra, Tindarėjo, Ledos vyro, vaikai. Kitoje tradicijoje Dzeusas laikomas Kastoro ir Polukso tėvu.

Kai dėl Danajės, ją uždarė bronziniame bokšte jos tėvas Akrisijas, Argo valdovas, bijojęs, kad jo nenužudytų jo vaikaitis. Dzeusas pasivertė ant jos kritusiu aukso lietumi. Gimė vaikas – Persėjas.

Leda ir Dzeusas gulbinas (Pafo mozaika).

Europa ir Dzeusas jautis.

Dzeuso ir Heros vestuvės ant Idos kalno.

Neįprasti gimimai

Atėnės gimimas. Dzeusas, laikydamas žaibą, sėdi priešais savo brolį Poseidoną, jūrų dievą. Po jo sostu, Ilitija, gimdymo deivė, stebi įvykį. Atėnė iššoko iš Dzeuso kiaušo ginkluota, o jos mylimas paukštis pelėda nutūpė ant sosto (VI a. pr. Kr. amfora).

Iš visų neteisėtų suartėjimų Dzeusas turėjo vaikų. Kai kurie iš jų dėl Heros pavydo gimė ne tokie kaip visi.

Leta, suartėjusi su Dzeusu, pagimdė dvynius, bet ją dievas paliko, bijodamas savo žmonos pykčio. Pastaroji draudsdavo suteikti prieglobstį nelaimingajai, klaidžiojusiai ilgus mėnesius ir ieškojusiai, kur pagimdyti kūdikį. Vieninteleje Kikladų saloje, sausoje ir negyvenamoje, ji galėdavo apsistoti. Iki tol plaukiojusi, sala įsitvirtino ant keturių iš praraj

jos iškilusių stulpų. Ten gimė Apolonas ir Artemidė ir sala buvo pavadinta *Delu*, spinduliuojančiąja.

Nelaimingiausia iš visų Dzeuso mylėtų moterų buvo Semelė. Beprotiškai ją įsimylėjęs, dievų tėvas prisiekė Stiksu – nesulaužoma priesaika, – kad jis padarysiąs viską, ko tik ji panorėsianti. Hera, pasiskolinusi savo varžovės kūdikio žindyvės bruožus, klastingai patarė Semelei paprašyti Dzeuso pasirodyti visu savo dieviškuoju pavidalu. Dzeusas žinojo, kad nė vienas mirtingasis negali išlikti gyvas, blykstelėjus žaibui, bet jis pažadėjo. Jis pasirodė Semelei dieviškuoju pavidalu ir ji krito žaibo nutrenkta.

Tačiau Dzeusui pakako laiko išplėšti iš Semelės vidurių kūdikį, kurio ji laukėsi. Jis užsiuvo jį savo šlaunyje ir išnešiojo tris mėnesius. Kūdikis gimė iš šlaunies tobulai išsivystęs. Iš čia kilęs posakis *Gimti iš Jupiterio (Dzeuso) šlaunies*.

Atėnės gimimas buvo dar sensacingesnis. Dzeusas bijojo, kad kuris nors jo vaikas neišvarytų jo iš sosto – kaip nutiko jo tėvui Kronui ir seneliui Uranui. Jis prarijo savo žmoną Metidę. Dzeusui tuojau pat labai ėmė skaudėti galvą ir jis įsakė Hefaistui kirviu perkirsti kiaušą.

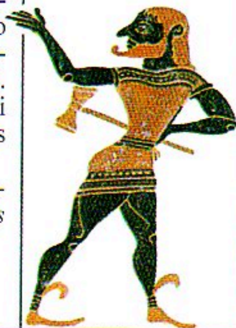
Atėnė iššoko iš tėvo kaktos, siaubingai sušukdama. Net sudrebėjo Uranas ir Gaja.

Dionisą, gimstantį iš Dzeuso šlaunies, priėmė Hermis, o stebėjo parkos, globojusios likimus (Romėnų bareljefas).

Artemidė medžiotoja (pagal IV a. pr. Kr. graikų bronzinės skulptūros marmurinę kopiją).

Hefaistas, anot vienos tradicijos, pagimdytas tik Heros.

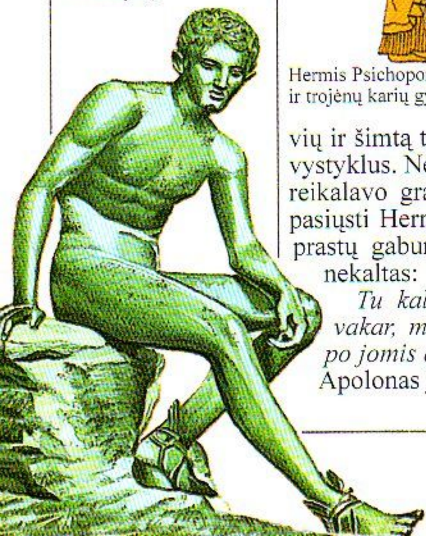
Hermis – dievų pasiuntinys

Homero himnai

Hermis – oratorių, prekybos ir vagių dievas.

Lekitas, *indas aliejui laikyti*, papuoštas Hermiu Psichopompu, lydinčiuoju mirusiųjų sielas į Hado karalystę.

Dievas Hermis buvo Dzeuso ir Majos, jauniausios iš plejadžių, sūnus. Jis gimė Arkadijos kalnyno Kilėnės kalne:

Nimfa pagimdė gudrų ir apsukrų kūdikį, puikiai mokantį apgauti, plėšiką, jaučių pagrobėją, sapnų vadovą, naktinį sargybinį, kelių bastūną, kuris greitai padarys ne vieną šlovingą žygdarbį.

Tą pačią dieną, vos tik gimęs, Hermis nukeliavo į Tesaliją, kur jo brolis Apolonas ganė bandas, ir pavogė dvylika kar-

Hermis Psichopompas sveria, Dzeusui žiūrint, graikų ir trojėnų karių gyvybes.

vių ir šimtą telyčių. Po to jis vėl grįžo į vystyklus. Netikėtai pasirodęs Apolonas reikalavo grąžinti karves, grasindamas pasiųsti Hermį į Tartaro gelmes. Nepaprastų gabumų kūdikis apsimetė esąs nekaltas:

Tu kalbi nesąmones: aš gimiau vakar, mano kojos silpnos, o žemė po jomis akmenuota.

Apolonas jį vertė stoti prieš Dzeusą:

Visiškai taip pat kaip staigiai šovusi mintis perveria žmogaus, kankinamo netikėtų rūpesčių, širdį, taip Hermis sugalvoja iš karto žodžius ir veiksmus.
***Homero himnai*, 43**

Tėve, tu išgirsi neįtikėtiną istoriją! Aš esu nuoširdus ir nemoku meluoti, – pasakė jis, mirktelėjęs.

Klausydamas šio klastingo vaiko, Dzeusas ėmė kvatoti, bet jis parodė ženklą galva ir Hermis pakluso. Jis nuvedė Apoloną, kur buvo paslėpti gyvuliai. Po to, norėdamas jį nuraminti, jis skambino lyra.

Nuostabūs garsai šio dieviškojo balso užvaldė Apolono sielą ir švelnus troškimas išmokti skambinti lyra apėmė jo širdį.

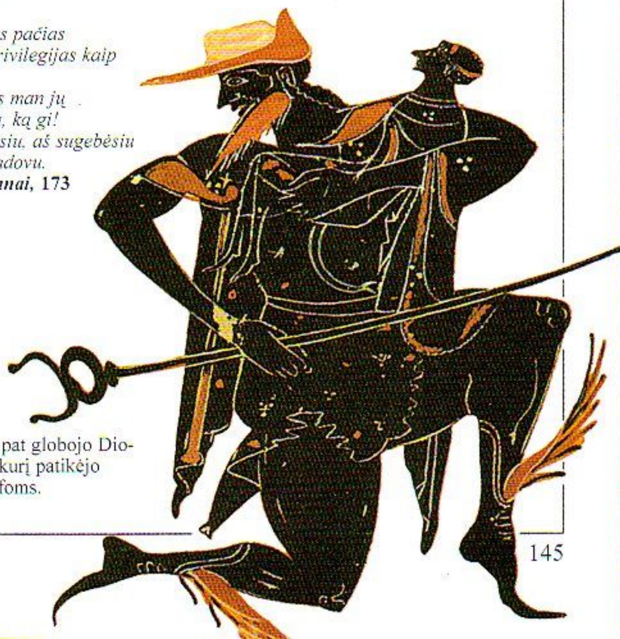
Apolonas paėmė instrumentą ir paprašė brolio pamokyti skambinti. Savo ruožtu jis padovanojo jam auksinę piemens lazdą, vėliau tapusią *kaducėjumi*.

Ir Hermis pamilo Letos sūnų ir jį myli iki šiol.

Radęs vėžlio kiautą, Hermis ištempė devynias stygas ir išrado lyrą, kurią padovanojo Apolonui.

Aš turėsiu tas pačias šventąsias privilegijas kaip Apolonas.
Ir jeigu tėvas man jų nesuteiks, na, ką gi!
Aš pasistengsiu, aš sugebėsiu būti vagių vadovu.
***Homero himnai*, 173**

Hermis taip pat globojo Dionisą, vaiką, kurį patikėjo Naksos nimfoms.

Demetra ir Persefonė

Homero himnai

Demetra (romėnų Cerera) buvo garbinama kaip *Terra mater*, žemė maitintoja.

Prieš leisdamas išeiti Persefonei, Hadas jai davė granatą: ji suvalgė vieną sėklą. Paėmusi maisto iš pragaro, ji turėjusi ten grįžti. Taigi Persefonė galėjusi trečdalį metų praleisti su motina, o likusiąją dalį – ūkanotoje naktyje požemio karalystėje. Tada buvusi žiema.

Demetra su auksiniu kalaviju švelniai mylėjo savo dukterį Persefonę, kurios tėvas buvo Dzeusas. Vieną dieną ji išgirdo veriantį Persefonės klyksmą. Demetra jos visur ieškojo, bet veltui.

Apimta nevilties dėl šio nesuprantamo dingimo, Demetra klaidžiojo po pasaulį, pamiršusi visus dieviškuosius malonumus. Dešimtą dieną ji sutiko Saulę, kuri pasakė Demetrai, kad Hadas, slapta susitaręs su Dzeusu, pagrobė Persefonę, kad ji taptų jo žmona Tamsos karalystėje. Maištaujanti Demetra paliko Olimpą ir nuėjo pas žmones.

Pasivertusi kuklia senele, vieną dieną Demetra atkeliavo į Eleusiną. Ji atsisėdo prie šulinio, alyvmedžių paunksmėje. Karaliaus Kelėjo dukterys, atėjusios pasisemti vandens, ją parsivedė į namus. Demetra tapo jų mažojo broliuko Demofono žindyve.

Kūdikis augo stebėtinai greitai, panašiai kaip dievas, nes Demetra naktį jį tepdavo ambrozija ir vystydavo į karštą ugnį.

Demetra – Cerera pagal XVI a. rankraštį.

Tai buvo baisūs metai:
žemė neleido išaugti grūdui,
nes su gražiąja karūna Demetra laikė jį paslėpusi.
Homero himnai, 305

Taip Demetra norėjo po truputį jam suteikti nemirtingumo. Tačiau vieną naktį kūdikio motina, pamačiusi, kad taip keistai auginamas kūdikis, labai išsigando. Užklupta Demetra paleido kūdikį į ugnį. Norėdama nuraminti tėvus, Demetra davė kitam sūnui Triptolemui vežimą, tempiamą

Motina ir duktė keičiasi gėlėmis ir vaisiais (V a. pr. Kr. bareljefas).

sparnuotų drakonų, ir jam paliepė važiuoti per pasaulį ir sėti javus.

Visą laiką, kol Demetra buvo Eleusine, ji neleido žemei būti derlingai, todėl prasidėjo badas. Susijaudinę dėl žmonių negandų, dievai maldavo Demetrą vėl imtis savo pareigų, tačiau Demetra reikalavo pamatyti savo dukterį. Klausydamas Dzeuso patarimo, Hadas leido Persefonei išeiti iš požemio karalystės.

Iš džiaugsmo, kad surado dukterį, Demetra *padengė žemę gėlėmis ir lapais* ir atėjo pavasaris. Buvo dievams šventė.

Hadas ir Persefonė požemio karalystėje (V a. pr. Kr.).

Dioniso klajonės ir smurtas

Homero himnai; Euripidas, *Bakchantės*

Keliaudamas per Frigiją, Dionisas sutiko Kibelę, didžiąją vaisingumo deivę, patikėjusią jam savo paslaptis.

Dionisą vaiką Hermis patikėjo nimfoms ir Silenui. Šis išmintingas ir gašlus senis, kartais laikytas satyrų broliu, sekė ant asilo paskui Dioniso palydą.

Mažasis Dionisas buvo išaugintas nimfų Naksoje, paslaptingoje vietovėje, toli nuo Heros pykčio (p. 142). Tačiau, jam atradus vynuoges ir jų panaudojimą, deivė jį nubaudė girtavimo aistra ir Dionisas leidosi klajoti po pasaulį nuo Persijos į Arabiją ir iki Azijos.

Vieną dieną Atikos smėlėtoje pakrantėje jį pagrobė piratai. Laivas išplaukė į atvirą jūrą:

Vynas liejosi ant laivo denio ir pasklido ambrozijos kvapas; išilgai burės nusidriekė vynuogienojus, ant kurio kabojo daugybė vynuogių kekių; juoda gebenė apsivyniojo aplink laivo stiebą.

Dievas pavirto baisiu liūtu, kuris užpuolė kapitoną. Išsigandę jūreiviai šoko į jūrą ir pavirto delfinais (p. 56).

Dionisas taip pat buvo nukeliavęs į tolimąją Indiją. Iš ten jis grįžo su stebinančia palyda – panteros tempė jo vežimą, papuoštą gebenėmis ir vynuogienojais; jį lydėjo triukšmingos dievybės – satyrai, apsvaigusios bakchantės.

Lankydamasis Graikijoje, vieną dieną Dionisas keliavo per Tebus, savo motinos Semelės gimtinę. Moterys, apimtos šventosios ekstazės, siautėjo po kalną šūkaudamos. Karalius Pentėjas uždraudė tą ritualą ir paliepė uždaryti Dionisą į kalėjimą, bet durys pačios atsidarė.

Bakchantės pašėlusiais šokiais persekiojo Pentėją, vadovaujant jo motinai Agaujai. Apimta ekstazės, motina jį palaikė žvėrimi, šoko ant jo, jam sulaužė rankas, nutraukė galvą. Bakchantės išmetė lavono gabalus.

Trakijoje Dionisą užpuolė karalius Likurgas, kurį Dionisas padaręs bepročiu.

Dionisas vedė Ariadnę, karaliaus Minojo dukterį, paliktą Tesėjo.

Bakchančių sudraskytas Pentėjas (Pompėjos freska).

Persėjas

Apolodoras; Ovidijus, *Metamorfozės*

Etruskų šventykloje rasta gorgonės galva. Atėnė uždėjo Medūzos galvą ant savo skydo: jos priešai suakmenėdavo į ją pažvelgę.

Argo valdovas Akrisijas, kuriam orakulas išpranašavo, kad jį nužudys jo vaikaitis, įsakė užkalti savo dukterį Danaję ir vaikaitį Persėją medinėje dėžėje ir išmesti į jūrą (p. 141). Dėžę bangos atplukdė į Serifo salą, kurios karalius Polidektas persekiojo Danaję, į kurią įsimylėjo, ir Persėjas turėjo ją saugoti. Polidektas už tai troško jaunuolio mirties ir jam paliepė

Šioje VII a. pr. Kr. bronzinėje plokštėje Medūza pavaizduota panaši į kentaurę, primenančią sparnuoto žirgo gimimą.

nukirsti ir atnešti gorgonės Medūzos galvą, nuo kurios žvilgsnio suakmenėdavo kiekvienas į ją pažiūrėjęs. Persėjas tuojau pat iškeliavo. Atėnė jam davė savo skydą.

Pasaulio krašte, netoli Hesperidžių sodo, buvo lankyti uždrausta vieta, apsupta tvirtos sienos, kurią saugojo trys pabaisos. Pasinaudojęs momentu, kai viena kitai pabaisos perdavinėjo vienintelę akį, Persėjas ją pavogė ir grąžino tik tada, kai sužinojo, kur yra Šiaurės nimfos, kurios jam duosiančios spalvotus sandalus ir Hado šalmą, su kuriuo pasidarysiąs nematomas. Hermis apginklavo Persėją aštriu peiliu.

Kraujas, tekėjęs iš kairiosios Medūzos žaizdos venos, turėjo mirtinų nuodų, o kraujas, tekėjęs iš dešiniosios venos, turėjo vaistų, galėjusių prikelti iš numirusiųjų; Atėnė jo davė Asklepijui, gydymo dievui.

Persėjas pamatė žmonių ir gyvulių, kuriuos savo žvilgsniu pavertė akmenimis, statulas.

Tuo metu gorgonės miegojo, kai atėjo Persėjas, ir jis nesutiko jų pražūtingų žvilgsnių. Užsidėjęs šalmą, Persėjas praskrido virš jų galvų. Atėnė jam liepė žiūrėti ne į Medūzą, bet į skydą, kurį ji laikė virš jos. Jame atsispindėjo pabaisa. Tada Persėjas nupjovė šlykščią galvą ir ją įsidėjo į krepšį. Iš Medūzos kraujo iššoko Pegasas, sparnuotas žirgas, kurį apžergė Persėjas ir pakilo į orą.

Jie atkeliavo į Etiopiją, kur išvydo prie uolos prirakintą merginą. Jos motina Kasiopė norėjo būti gražiausia iš visų penkiasdešimties karaliaus Nerėjo dukterų. Norėdamas joms atkeršyti, Poseidonas pasiuntė jūrų pabaisą, kuri nusiaubė tą vietovę. Andromeda turėjo būti jam paaukota kaltei išpirkti.

Pabaisa išniro iš bekraštės jūros.

Artėdama ji pamatė bangose atsispindintį šešėlį herojaus, sėdinčio ant sparnuoto žirgo ir pasiruošusio pulti.

Įsiutusi pabaisa puolė... Persėjas staigiai užskrido ant pabaisos peties ir įsmeigė savo ginklą.

Žiauriai sužeista, pabaisa blaškėsi, tampoma siaubingų konvulsijų. Persėjas išvengė smūgių Pegaso dėka ir pribaigė pabaisą. Išgelbėta Andromeda vėliau tapo Persėjo žmona.

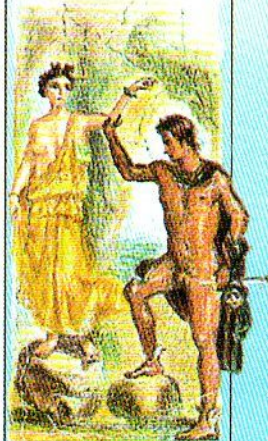
Grįžęs į Serifo salą, Persėjas parodė Polidektui Medūzos veidą... ir karalius suakmenėjo.

Persėjas pavertė akmeniu milžiną Atlasą ir padarė jį kalnu, pavadintu jo vardu Šiaurės Afrikoje.

Pegasas – sparnuotas žirgas.

Persėjas išgelbsti Andromedą, Etiopijos karaliaus dukterį (Pompėjos freska).

Tesėjas – Atėnų karalius

Apolodoras

Tesėjas, būdamas nepaprastai stiprus, laisvai pakėlė uolą, slėpusią jo tėvo kardą; Egėjas sugalvojo tokią užduotį, norėdamas atpažinti savo įpėdinį.

Norėdamas būti toks pat narsus kaip Heraklis, Tesėjas ieškojo visokiausių žygdarbių, kuriuos galėtų atlikti. Jis išgelbėjo savo kraštą nuo daugelio siaubingų būtybių, tarp kurių buvo ir plėšikas Prokrustas.

Egėjas, Atėnų karalius, neturėjo įpėdinio. Vis dėlto su Aitra, Troizenos karaliaus dukterimi, jis susilaukė vaiko. Tačiau jis nelaukė jo gimimo: jeigu būtų sūnus, jis turėtų augti Troizenoje, toli nuo galimų pusbrolių Palantidų, pretendavusių į sostą, išdavysčių. Karalius paslėpė kardą ir sandalus po didele uola ir pasakė Aitrai nesakyti sūnui (jeigu jis bus vienas!) jo gimimo paslapties tol, kol vieną dieną jis pasidarys pakankamai stiprus ir galės vienas pakelti uolą. Tik tada jis galės susitikti su tėvu.

Tesėjas gimė ir labai greitai parodė savo neeilinę jėgą. Šešiolikos metų jis laisvai nukėlė uolą, paėmė kardą ir sandalus. Keliaujant į Atėnus dažnai užpuldavo plėšikai, todėl kelionė būdavo labai pavojinga. Tačiau Tesėjas ieškojo pavojų, kad galėtų juos įveikti.

Tesėjas ir jo draugai plaukia į Kretą, kur jie turėtų būti atiduoti suėsti Minotaurui.

Jis atkeliavo slapta į Atėnus, bet Medėja, atstumta Jasono, ištekėjusi už Egėjo, atspėjo, kas buvo tas jaunasis herojus. Ji bijojo prarasti savo įtaką ir bandė jį nunuodyti. Egėjas, pamatęs savo kardą, atpažino sūnų pačiu laiku. Medėja buvo ištremta, o Palantidus vieną po kito išžudė Tesėjas.

Po to jis išvyko į Kretą kautis su Minotauru. Prislėgtas liūdesio Tesėjas išplaukė į Kretą laivu juodomis burėmis. Egėjas liepė sūnui iškelti baltas bures, jeigu jis grįš gyvas ir sveikas. Tačiau grįždamas Tesėjas pamiršto pakeisti bures. Manydamas, kad sūnus žuvęs, Egėjas iš sielvarto šoko į jūrą. Jūra buvo pavadinta Egėjo vardu. Tesėjas tapo Atėnų ir apylinkių karaliumi.

Egėjas atpažįsta savo sūnų Tesėją (Hipolitas Flandrietis, XIX a.).

Atėniečiai Tesėją laikė savo politinės valdžios įkūrėju. Būdamas Egėjo sūnus, Tesėjas buvo Erechtėjo, vieno pirmųjų Atėnų karalių, įpėdinis. Taip pat kalbėta, kad Tesėjas buvęs dievo Poseidono sūnus.

Minotauras

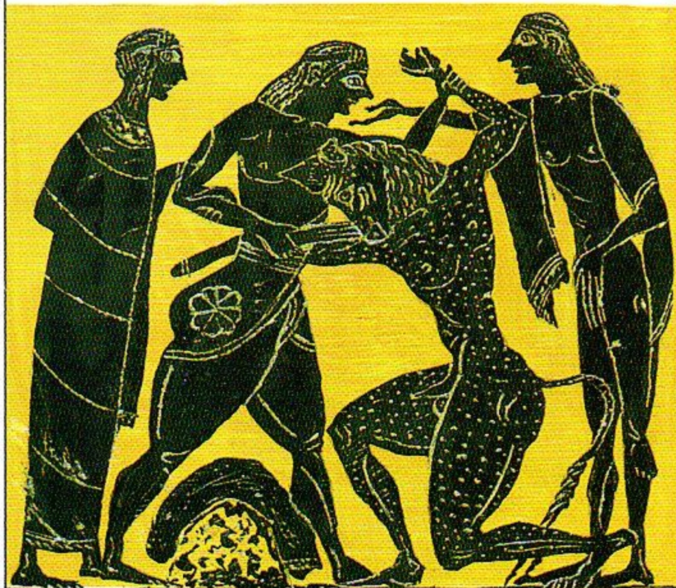
Ovidijus, *Metamorfozės*

Ariadnė – Minojo duktė (VI a. koptų gobelenas).

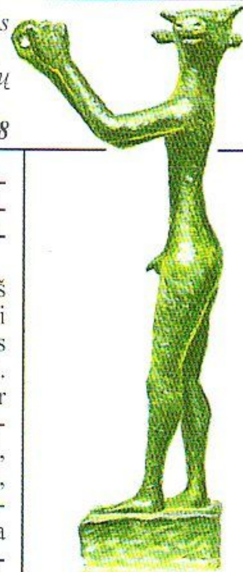
Tesėjas nužudo Minotaurą plikomis rankomis.

Tuo metu Kretoje karaliavo galingas karalius Minojas, Europos ir Dzeuso sūnus (p. 140). Norėdamas įrodyti savo valdžią, vieną dieną Minojas paprašė Poseidono iš jūros atvesdinti jautį, kurį jis paaukotų dievui. Gyvulys buvo toks gražus, kad Minojas negalėjo ryžtis jo aukoti. Minojas jį paslėpė ir pasiūlė Poseidonui kitą jautį. Už tai Poseidonas žiauriai atkeršijo Minojui: supykęs jis grąžino jautį ir įkvėpė Minojo žmonai Persifajei prieštaraujančią prigimčiai meilę šiam gyvuliui. Iš jų suartėjimo gimė Minotauras, pabaisa su jaučio galva.

Lygiai kaip Kretoj kalnuotoj kadais Labirintas turėjęs
Kelią tarp sienų aklų ir tūkstančių gatvių klaidingų.

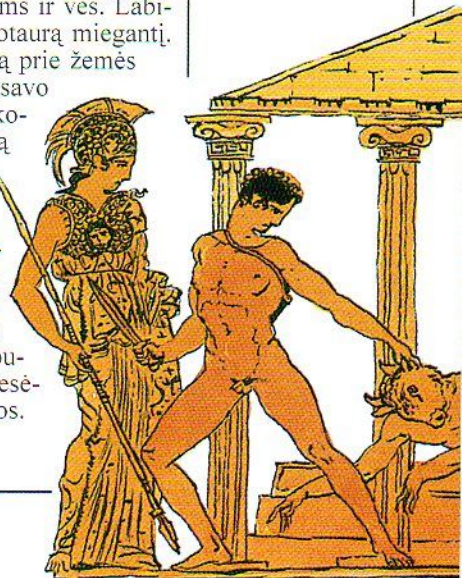
Vergilijus, *Eneida, 5, 588*

Minotauras – žmogus su jaučio galva (VII a. pr. Kr. bronzinė statulėlė).

Dedalas Minotaurui uždaryti pastatydino labirintą, iš kurio niekas negalėjęs ištrūkti. Minotauras jame maitinosi žmonių mėsa.

Beje, Minojas, laimėjęs karą prieš atėniečius, jiems uždėjo duoklę siųsti kiekvienais metais septynis jaunuolius ir septynias merginas pabaisai suėsti. Tesėjas nusprendė užmušti Minotaurą ir išplaukė laivu į Kretą. Ten nedidelė grupelė praeidavo pro gyventojus prieš tai, kai ją uždarydavo labirinte. Ariadnė, viena karaliaus dukterų, pamačiusi Tesėją, akimirksniu jį įsimylėjo. Patarta Dedalo, ji padovanojo Tesėjui siūlų kamuolį – reikėjo siūlą pririšti prie įėjimo, kad jis vyniotųsi visą kelią. Ariadnė paprašė, kad Tesėjas pažadėtų, jog, išvykdamas iš Kretos, ją paims ir ves. Labirinte Tesėjas rado Minotaurą miegantį. Jis prismeigė Minotaurą prie žemės ir jį nužudė vieninteliu savo ginklu – plikomis rankomis. Tesėjui rasti kelią atgal iš labirinto padėjo Ariadnės duotas siūlų kamuolys. Skubiai grįžęs į laivą, Tesėjas išplaukė su Ariadne ir draugais. Jie išlipo Nakso saloje. Joje Ariadnė užmigo, o atsibudusi pamatė tolumoje Tesėjo laivą, išplaukusį be jos.

Dedalas

Apolodoras; Ovidijus, *Metamorfozės*

Jaučio galvos formos vaza (Kreta, II tūkstantmetis pr. Kr.).

Prancūzų k. žodis *dédale* reiškia vietą, kur galima pasiklysti dėl daugelio aplinkinių kelių arba paprasčiausiai susipainiojusių daiktų rinkinį.

Dedalas padarė sau ir sūnui sparnus, padėjusius pabėgti iš Kretos, kur karalius Minojas juos buvo įkalinęs labirinte.

Dedalas buvo garsus meistras. Atėnuose jis sukūrė statulų, kurios atrodė kalbančios ir vaikštančios, išrado daug darbo įrankių. Jis dirbo su savo sūnėnu Talosu, kuris grasinosi jį aplenkti: įkvėptas gyvatės žandikaulio, jis padarė pjūklą. Dedalas, pamišęs iš pavydo, numetė savo varžovą nuo Akropolio viršaus. Tačiau žmogžudystė buvo išaiškinta ir jis turėjo bėgti. Dedalas rado prieglobstį Kretoje, pas karalių Minoją, kuris jo paprašė pastatydinti šokių aikštę savo dukrai Ariadnei. Viena rūmų vergė Dedalui pagimdė sūnų Ikarą.

Netrukus Dedalas įsivėlė į sudėtingas intrigas. Jis davė karalienei Pasifajei gudriai padarytą daiktą, leidusį jai pasimylėti su jaučiu, kurį ji buvo įsimylėjusi. Karaliui jis padarė labirinto planą, kur vėliau buvo uždarytas Minotauras, gimęs iš prieš prigimtį įsiplieskusios meilės. Karaliaus dukteriai Ariadnei Dedalas pasiūlė siūlų kamuolį, padėjusį Tesėjui išeiti iš labirinto. Tačiau to Minojas neįvertino. Jis vis tiek uždarė į labirintą Dedalą ir jo sūnų Ikarą.

Tačiau tai neišgąsdino Dedalo. Jis padarė sau ir sūnui dvi poras sparnų, kuriuos priklijavo prie pečių vašku. Išskrendant Dedalas įspėjo Ikarą neskristi nei labai žemai, nes galėjo paskęsti, nei labai aukštai, kad saulė neištirpdytų vaško. Nelaimei, jaunuolis apsvaigo nuo jam suteiktos galios ir kilo vis aukščiau ir aukščiau... tol, kol neteko sparnų, ir

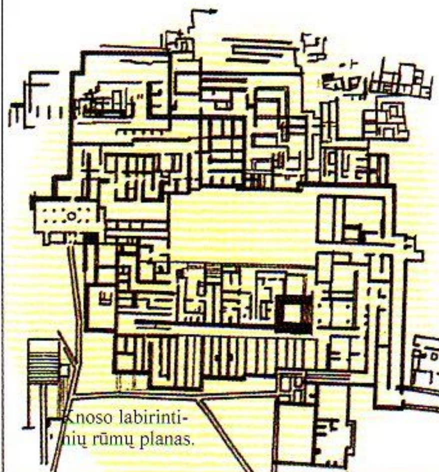
Minojas žemes teuždaro ir jūras,
dangaus neužskliaus, mes juo parkeliausim...
Ovidijus, *Metamorfozės, VIII, 185*

įkrito į jūrą, kurioje jis paskendo.

Dedalas sveikas ir gyvas pasiekė Italijos žemę. Jis susirado galingą globėją – Sicilijos karalių. Ir vėl Dedalui gerai sekėsi. Tačiau Minojas visur ieškojo jį apgavusiojo. Jis žadėjo atsilyginti tam, kuris pervers siūlą per susisukusią į spiralę kriauklę. Kas gi kitas, jeigu ne Dedalas galėjo sugalvoti kaip tai padaryti? Iš tikrųjų, kai Minojas atkeliavo pas Sicilijos karalių, pastarasis pasiteiravo gudriojo Dedalo, kuris, žinoma, labai greitai sugalvojo kaip tai padaryti. Dedalas paskutinį kartą apmulkino Minoją, jį nuplikydamas vonioje.

Talosas, kartais laikomas Dedalo sūnėnu, kartais bronziniu robotu, baisiu Kretos pakrančių saugotoju. Medėja jį nužudė, priversdama persiplėšti kojos veną, vienintelę pažeidžiamą vietą.

Knoso labirintinių rūmų planas.

Kaip perverti siūlą per sraigės kriauklę? Reikia pririšti siūlą prie skruzdės, kuri ras išėjimą, kojos.

Heraklio gimimas

Pindaras; Apolodoras; Ovidijus

Alkmenė ant laužo (IV a. pr. Kr. taurė). Amfitrionas, sužinojęs apie žmonos neištikimybę, nusprendė ją gyvą sudeginti. Tada Dzeusas atsiuntė lietų, užgesinusį ugnį. Vėliau Alkmenė tapo Radamanto, vieno iš trijų požemio pasaulio teisėjų, žmona.

Alkmenė, Persėjo palikuonė, buvo garsi tiek grožiu, tiek dorumu. Ji ištekėjo už Amfitriono, kuris turėjo išvykti į karo žygį. Dzeusas pasinaudojo jo nebuvimu ir, pasivertęs jos vyru, suviliojo Amfitriono žmoną Alkmenę. Jis pareiškė, kad kūdikis, kurį pagimdys Persėjo palikuonė, turės didelę galią žmonėms. Kitą dieną Alkmenė sveikino grįžusį Amfitrioną ir pagimdė antrą sūnų Ifiklį.

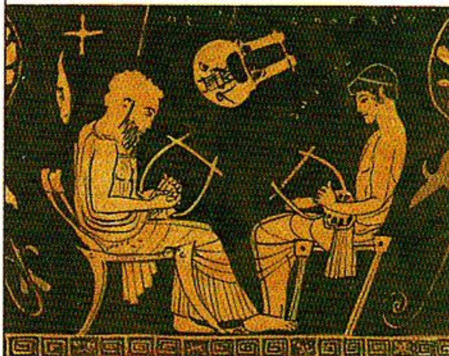
Tačiau Hera, įsiutusi iš pavydo, nulėkė į Mikėnus, kur karaliavo kitas Persėjo palikuonis. Ji pažadėjo jo žmonai sūnų Euristėją, kuris gimsiąs anksčiau negu Alkmenės sūnus. Ji įsakė Ilitijai, gimdymo deivei, ir Moirai, lemties deivei, neleisti Alkmenei pagimdyti. Devynias dienas ir devynias naktis jos išbuvo prie rūmų slenksčio. Vargšei motinai pagimdyti padėjo tik vienos jos draugių gudrybė. Ji pranešė deivėms, kad Alkmenė pagimdė berniuką, nors jos neleido jai gimdyti. Išsigandusios ir supykusios jos pasišalino... ir herojus, tuo pasinaudodamas, įspūdingai gimė. Dievybės pavertė nusikaltusiąją žebenkštimi.

Naujagimis buvo pavadintas Herakliu, *Heros šlove*: šis vardas jam labai tiko, nes Hera nenumaldomai jį persekiojo visą gyvenimą. Ypač ji vertė Heraklį tarnauti pusbroliui Euristėjui.

Hera atsiuntė dvi didžiules gyvates, kad jos nužudytų Heraklį ir jo brolį Ifiklį jų lopšiuose; Ifiklis pradėjo rėkti, o Heraklis pasmaugė roplius, po vieną kiekviena ranka (XVII a. graviūra).

Vienos mūzos sūnus Linas moko Heraklį muzikos. Legenda pasakoja, kad jaunasis herojus, nepakęsdamas mokytojo peikimų ir barimų, jį užmušęs.

Amfitrionas – vaišingas šeimininkas. Šią reikšmę žodis įgijo, kai buvo sukurta Plauto komedija, kurioje Amfitrionas, grįžęs į namus prieš išeinant Dzeusui, nepaisant visko, jį vaišina...

Nemėjos liūtas

Lernos hidra

Erimanto šernas

Kerinėjos stirna

Stimfalo paukščiai

Augėjo arklidės

Kretos jautis

Diomedo kumelės

Amazonių karalienės stebuklinga juosta

Geriono karvės

Hesperidžių sodo auksiniai obuoliai

Kerberas (Cerberis) – Hado karalystės sargas

Heraklio žygdarbiai

Hesiodas, *Teogonija*; Apolodoras

Heros padarytas bepročiu, Heraklis nužudė savo vaikus. Slegiamas šio nusikaltimo, jis paprašė pitijos patarimo. Ji pasiuntė Heraklį tarnauti Euristėjui. Euristėjas pavedė Herakliui atlikti dvylika darbų. Pirmasis jų buvo išgelbėti kraštą nuo jį siaubusio Nemėjos liūto. Pabaisa buvo Tifono ir Echidnos, gyvatės moters kūnu ir gyvatės uodega, sūnus, Kerbero ir Sfinkso brolis.

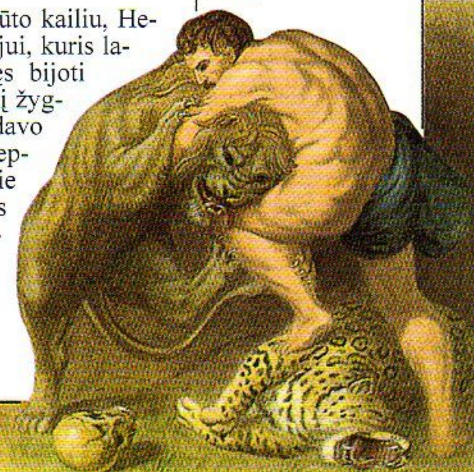
Urvas, kuriame gyveno Nemėjos liūtas, turėjo dvi angas. Negalėdamas pasiekti žvėries strėlėmis, didvyris jam grasino vėzdu ir įvarė į urvą, kurio vieną angą užkimšo. Heraklis, matydamas, kad jokiu ginklu neįveiks liūto, pasmaugė rankomis šį baisų nepažeidžiamą žvėrį, kurio kailio niekas negalėjo nulupti. Heraklis pasinaudojo pabaisos nagais ir nulupo kailį. Po to jis apsigaubė liūto kailiu, žandikauliais virš galvos, kaip šarvais.

Šitaip, apsigaubęs liūto kailiu, Heraklis pasirodė Euristėjui, kuris labai išsigandęs ir ėmęs bijoti žmogaus, atlikusio tokį žygdarbį. Iš tolo jis duodavo jam įsakymus, jam liepdavo padėti laimikį prie miesto vartų. Euristėjas vaizduojamas pasislėpęs statinėje.

Pakeliui į Nemėją Heraklis lankėsi pas vargšą kaimietį Molorchą, kurio sūnų prarijo liūtas. Kai Heraklis grįžo po trisdešimties dienų, jie paaukojo Dzeusui Molorcho aviną. Toje vietoje Heraklis sumanė rengti Nemėjos žaidynes.

Kai kurių gyvulių kailiai turi magiškų savybių, pavyzdžiui, Jasono pagrobta aukso vilna ir Dzeuso aigida. Gyvulio jėga persiduodavo Herakliui, dažnai vaizduojamam apsivilkusiu savo trofėjumi.

Heraklis smaugia Nemėjos liūtą (XVII a., Rubensas).

Hesperidžių sodas

Apolodoras

Hesperidės yra salos, kurios, anot graikų buvusios Vakaruose (*hespera* reiškia saulėlydis), už pasaulio ribų, tai yra už Heraklio stulpų (Gibraltaro sąsiaurio).

Niktė pagimdė bjaurią Lemtį, juodąją Kerą ir Mirtį. Ji pagimdė Sapną ir Sapnų kartą. Niktė pagimdė juos su niekuo nepergulėjusi, dieviškoji tamsioji Niktė paskui pagimdė Sarkazmą, liūdną Skurdą ir Hesperides, kurios, be žymiojo Okeano, rūpinosi gražiais auksiniais obuoliais ir juos auginusiais medžiais.

Hesiodas, *Teogonija*, 211

Norėdamas pažeminti Heraklį, Euristėjas jam liepė išvalyti pilnus mėšlo Elidės valdovo Augėjo tvartus. Herojus nukreipė kita vaga dviejų upių tėkmę ir vanduo liejosi per arklides.

Heraklis nužudė Egipto karalių Busiridą, norėjusį paaukoti jį dievams. Karalius taip pat nusiuntė plėšikus pagrobti Hesperidžių. Heraklis juos sutiko ir užmušė (VI a. pr. Kr. hidrija).

Vienuoliktasis Heraklio darbas buvo atnešti Euristėjui auksinių obuolių, Gajos padovanotų Herai jos ir Dzeuso vestuvių proga. Šie brangūs vaisiai, augę nuostabiame sode Tolimuosiuose Rytuose, buvo saugomi saulėlydžio nimfų, gimusių iš Niktės, – Hesperidžių ir nemirtingo šimtagalvio drakono, Tifono ir Echidnos sūnaus.

Heraklis atkeliavo į Ilyriją, kur sutiko Eridano upės nimfas, Temidės ir Dzeuso dukteris, kurios jį nuvedė pas jūrų dievą Nerėją. Kaip ir Protėjas, Nerėjas galėjo keisti savo pavidalą. Tačiau Heraklis jį tvirtai pririšo ir nesutiko jo paleisti tol, kol jis neparodys kelio į sodą. Heraklis pasiekė Libijos krantus, kur sutiko milžiną Antają, Poseidono ir Gajos sūnų, kuris užmušdavo visus keliautojus, nes buvo pažadėjęs tėvui pastatyti iš žmonių kaukolių šventyklą. Heraklis milžiną pasmaugė.

Heraklis perėjo Libiją iki Atlanto vandenyno, kur jis įsėdo į valtelę, kuria Helijas, Saulė, plaukdavo į patekėjimo vietą – savo rūmus pasaulio Rytuose.

Jis atplaukė iki hiperborėjų (p. 26) ir surado milžiną Atlantą, kuris jam parūpino auksinių obuolių iš nuostabaus sodo.

Euristėjas juos grąžino herojui, kuris juos paaukojo Atėnei. Deivė vėl nunešė į Hesperidžių sodą, kur gyventa pagal dieviškąjį įstatymą.

Už tai, kad kadaise milžinas Atlantas kovojo prieš Dzeusą, jis buvo nubaustas ir turėjo laikyti ant pečių dangaus skliautą netoli Hesperidžių sodo. Heraklis jį pavadavo, kai Atlantas, Hesperidžių tėvas, anot vienos tradicijos, buvo nuėjęs rinkti auksinių obuolių. Grįžęs jis atsisakė paimti savo naštą. Heraklis jo paprašė trumpai palaikyti dangaus skliautą ir iškeliavo su obuoliais!

Herojaus mirtis

Apolodoras, Ovidijus, *Metamorfozės*

Herojaus palikuonys vadinti Heraklidais (graikų kalba priesaga *ide* reiškia kieno nors sūnų ar dukterį). Persekiojami Euristėjo, jie sulaukė Tesėjo paramos ir įsikūrė Peloponese, gimtajame Heraklio krašte. Istoriškai tai atitinka dorėnų įsiveržimą.

Atlikęs daug žygdarbių, Heraklis vedė Dejaneirą, ją pagrobęs iš dievo upės Achelojo. Rytojaus dieną po vestuvių, kelyje jie sutiko pakilusią vandens srovę. Heraklis pasinaudojo kentauro Neso, kuris ten buvo keltininkas, paslaugomis. Nesas bandė pagrobti Dejaneirą.

Heraklio strėlė pervėrė kentauro krūtinę, bet prieš mirdamas, jis davė patarimą Dejaneirai: *Susemk rankomis ištekėjusį iš žaizdos mano kraują ir jame suvilgyk kokį nors Heraklio drabužį – tai padės išsaugoti jo meilę!* Dejaneira, būdama patikli, suvilgė jame labai gražius marškinius ir juos pasidėjo į dėžę.

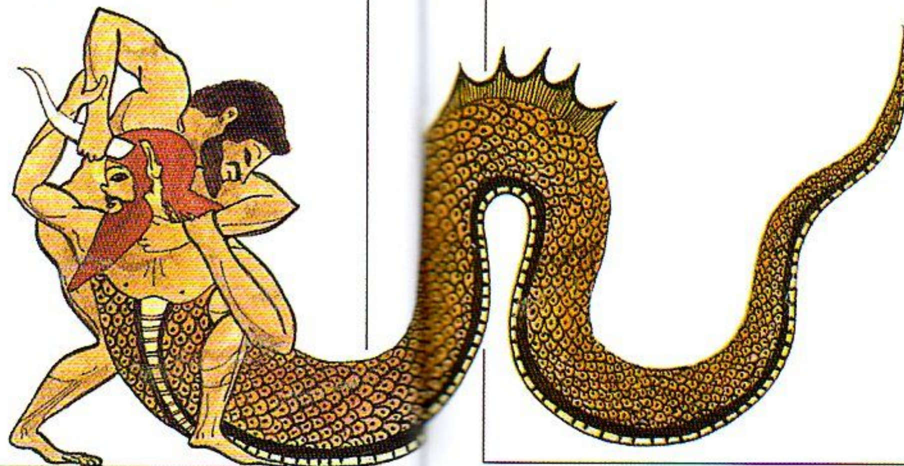
Bėgo metai. Heraklis dažnai palikdavo žmoną, išvykdamas atlikti naujų žygdarbių, pasimėgauti naujomis meilėmis. Dejaneira nusprendė panaudoti magiškų galių turėjusius marškinius.

Tuo metu, kai Heraklis ketino aukoti iškilmingą auką Dzeusui, Dejaneira jam pasiūlė apsivilkti gražius marškinius. Juos apsivilkęs, Heraklis tuojau pat pajuto, kad marškiniai prilipo prie odos ir ėmė smarkiai deginti. Iš skausmo jis išprotėjo: rėkė, raitėsi, krito ant žemės. Dejaneira suprato, kad kentauras ją apgavo. Puolusi į neviltį, ji persivėrė durklu.

Heraklį nugabeno ant Oitos kalno, Tesalijoje. Ten sukrovė didelį laužą iš ąžuolų: Heraklio paliepimu, jo skausmus kenčiantis kūnas buvo padėtas ant laužo ir sudegintas. Nebuvo nei ašarų, nei dejonių. Heraklis paliko savo mirtingą kūną ir buvo priimtas į Olimpą.

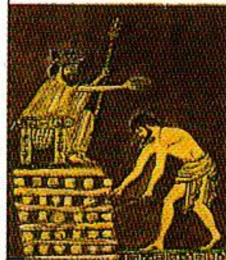
Kentauras Nesas, užsikėlęs Dejaneirą ant pečių, kad perneštų per patvinusią upę, kėsinosi ją nusinešti į savo urvą. Heraklis jį užmušė.

Heraklis yra vienintelis graikų sudievintas herojus. Jį atvedė į dievų tarpą Atėnė (540 m. pr. Kr. vaza).

Kroisas, Krezas, Lidijos karalius, kaip dauguma karalių, save laikė Heraklidu. Pralaimėjęs karą su Kyru, jis buvo nuteistas mirti ant laužo, bet jam buvo dovanota ir bausmė nebuvo įvykdyta.

Ta proga prisimenami išmintingo atėniečio Solono pasakyti žodžiai: *Niekas prieš mirtį nesti laimingas.* (V a. pr. Kr. amfora).

Achelojas, Okeano ir Tetidės sūnus, yra didžiausia Graikijos upė. Heraklis ją sutvirtino pylimu, nulauždamas vieną ragų. Vietoj jo Achelojas davė herojui gausybės ragą.

Paris – deivių varžybų teisėjas

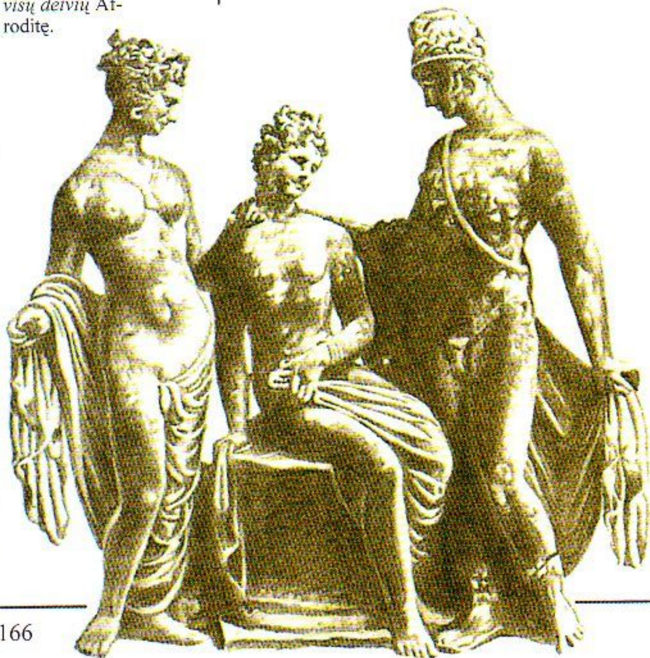
Euripidas; Apolodoras

Iš trijų deivių – Heros, Atėnės ir Afroditės – Paris *išrinko gražiausia iš visų deivių* Afroditę.

Į karaliaus Pelėjo ir jūrų nimfos Tetidės vestuves dievai *pamiršo* pakviesti Eridę, ginčo deivę. Tačiau ji atėjo į vestuves nekviesta ir metė svečiams auksinį Eridės obuolį su užrašu *gražiausiajai*. Hera, Atėnė ir Afroditė susiginčijo, kuri gražiausia.

Dzeusas paskyrė teisėju gražiausiąjį iš mirtingųjų – trojėną Parį, vieną iš penkiasdešimties karaliaus Priamo sūnų. Jis skubiai nusiuntė Hermį ant Idos kalno, kur jaunuolis ganė tėvo bandą. Priamas jį laikė toli nuo Trojos, nes kadaise susapnavęs, kad šis sūnus sugriaus jo miestą.

Menelajas, Helenės vyras, drąsiai stoja prieš Parį nepaprastoje kovoje (V a. pr. Kr. taurė).

Hera įsipareigojo Pariui duoti Azijos imperiją; Atėnė – išmintį ir pergalę mūšiuose, Afroditė jam siūlė gražiausios iš mirtingųjų moters – Helenės, Dzeuso ir Ledos dukters, Spartos karaliaus Menelajo žmonos, meilę.

Paris išrinko gražiausia Afroditę. Po to jis išplaukė į Spartą. Menelajas jį svetingai priėmė. Tačiau jis turėjo vykti į Kretą. Grįžęs iš Kretos, Menelajas neberado Pario, kuris kartu išsivežė ir Heleną.

Pario pagrobta Helenė (XVII a. Guido Reni paveikslas).

Ifigenijos paaukojimas

Euripidas; Aischilas, *Agamemnonas*

Pasirodo ant elnio Artemidė, panorusi išlaisvinti Ifigeniją, kurią ruošiasi jai paaukoti (Pompėjos freska).

Helenė, gražiausia iš visų mirtingųjų, taip pat buvo ir visų geidžiamiausioji. Visi achajų princai troško ją turėti savo žmona. Jos tėvas Tindaras ilgai dvejojo, ar ją atiduoti vienam iš jų bijodamas, kad kiti iš apmaudo nepradėtų su juo kariauti. Galiausiai pretendentai sutarė gerbti tą, kuris bus išrinktas jos vyru, ir netgi jam padėti, jeigu reikės.

Menelajas, ištikus nelaimei, sukvietė juos visus ir jiems priminė jų priesaiką.

Aulidėje, Bojotijos uoste, susirinko šimtas tūkstančių vyrų! Odisėjas, Ajantas, Diomedas, Sarpedonas, Nestoras... ir už juos visus narsiausias greitakojis Achilas, mirmidonų karaliaus Pelėjo ir

Anot seniausios versijos, tėvas Agamemnonas ją paaukojo. Dešinėje Hekatė su savo šunimi laukia aukos dvasios, kad ją nuvestų į pragarą. (Etruskų kapo bareljefas.)

jūrų nimfos Tetidės sūnus. Tačiau ne jam achajai pavedė vadovauti, o Menelajo broliui Agamemnonui, Argo ir Mikėnų karaliui.

Laivynas buvo pasiruošęs išplaukti. Tačiau vėjas nurimo. Kreiptasi į pranašautoją Kalchantą, kuris pasakęs, kad visiška jūros ramybę sukėlęs Artemidės pyktis:

Klitaimnestra atkeršys Agamemnonui jam sugrįžus iš Trojos už jų abiejų dukters Ifigenijos paaukojimą.

Jis paaukojo mano dukterį
Lyg kokią avį, man brangiausią kūdikį,
Kad tik nustotų pūtę vėjai Trakijos.

Aischilas, *Agamemnonas*, 1415

Agamemnonas ją įžeidė užmušdamas jai skirtą gyvulį. Artemidės pyktis bus numaldytas tik tada, kai karalius paaukos savo dukterį Ifigeniją.

Agamemnonas priverstas paklusti visų reikalavimui. Tėvas apgaule atviliojo dukterį iš Mikėnų, sakydamas, kad nori ją sužadėti su Achilu. Veltui duktė jo maldavo:

Jeigu aš turėčiau, tėve, Orfėjaus iškalbą ir galėčiau įtikinti uolas sekti paskui mane!.. Tačiau aš tau galiu pasiūlyti tik savo ašaras, savo vienintelį ginklą.

Agamemnonui nebuvo ką daryti:

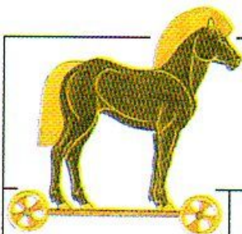
„Žiaurus bus likimas, jeigu aš nepaklausysiu, toks pat žiaurus bus likimas, jeigu aš nužudysiu savo vaiką, savo namų turtą; aš susitepu rankas savo nužudytos dukters krauju". Jis išdrįso paaukoti savo dukterį, kad plaukt galėtų jo laivynas į karą dėl blogos žmonos. Prie Ifigenijos kojų nukrinta jos ryškiai geltona tunika. Tylus akių jos žvilgsnis, maldaudamas į budelius žiūrėjo...

Pagaliau laivai gali išplaukti.

Pasakojama, kad Artemidė galiausiai pasigailėjo merginos ir vietoj jos buvo paaukota elnė. Vėliau Artemidė pasiėmė Ifigeniją į Tauridę (Krymą), kur ją padarė žyne.

Bet teberūstavo vis, prie greitųjų laivų atsisėdęs,
Dzeuso gentainis, Pelėjo sūnus, greitakojis Achilas.
Homeras, *Iliada, I, 488–489*

Achilo ir Patroklo draugystė virto priežodžiu.

Nereidės Tetidės ir Pelėjo, Achilo tėvų, vestuvės pavaizduotos ant I a. vadinamosios Portlendo vazos, sukurtos Aleksandrijos meistrų.

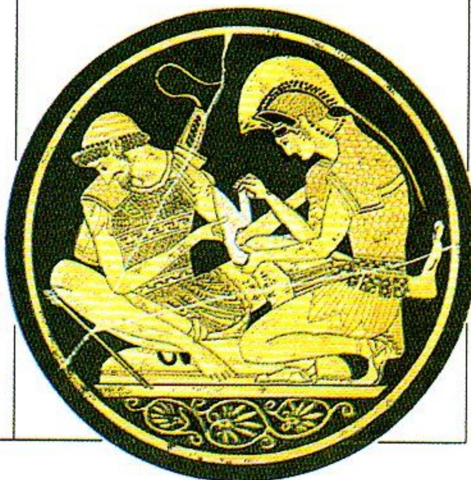
Achilas tvarsto sužeistą Patroklą, 500 m. pr. Kr. Atikos taurė.

Tetidė, norėjusi padaryti sūnų nesužeidžiamą, jį dar kūdikį panardinusi į požemio upę Stiksą. Kadangi Tetidė laikė kūdikį už kulno, jis liko sužeidžiamas. Posakis *Achilo kulnas* reiškia kieno nors pažeidžiamą vietą.

Graikai pagrobė Chriseidę, trojėno Chriso, Apolono žynio, dukterį. Ji atiteko Agamemnonui, achajų vadui per Trojos karą. Tada dievas pasiuntė graikams marą. Agamemnonas sutiko grąžinti Chriseidę, jeigu Achilas jam atiduos Briseidę, savo grobį. Achilas labai supyko ir pasitraukė iš mūšio lauko. Vienintelis žmogus su kuriuo jis bendravo, buvo jo vaikystės draugas Patroklas.

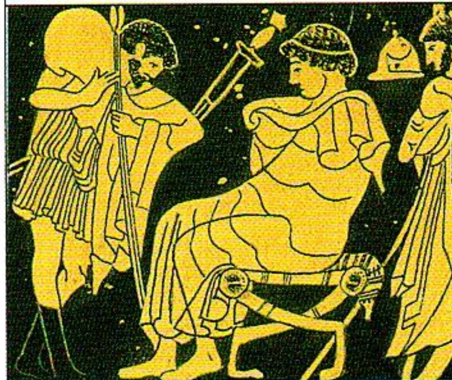
Per tą laiką graikai pralaimėjo mūšį po mūšio. Veltui jie bandė įtikinti Achilą imtis ginklų. Patroklas labai jaudinosi dėl to:

O tu beširdi, Achilai... tavo širdis akmeninė.
Duoki ir šarvus savus, aš jaisiais pečius prisidengsiu,
Gali trojėnai mane tavimi palaikyti ir iš mūšio

Achilas ir Patroklas

Homeras, *Iliada*

Ajantas ir Odisėjas prašo Achilą vėl stoti į kovą.

Achilo kariuomenę sudarė mirmidonai (gr. kalba skruzdėlės). Hera pasiuntė marą į Aiginos salą, norėdama atkeršyti Dzeusui už neištikimybę. Karalius Ajakas maldauja Dzeusą, savo tėvą, vėl apgyvendinti salą. Dievas pavertė visas tos vietos skruzdėles kariais. Vadovaujami Pelėjo, Ajako sūnaus ir Achilo tėvo, vėliau jie persikėlė į Tesaliją.

Trauktis atgal, tuomet spaudžiamieji narsūs achajai
Kiek atsikvėptų...

Achilas sutiko, bet neatsisakė savo žiaurumo:

Dzeuse, mūs tėve, Atėne, ir tu, Apolonai skaistusis!
Lai iš trojėnų visų nė vienas mirties neišvengia
Ir iš argiečių nė vienas! Tik mudu gyvus palikęs,
Leiski vieniems išgriaut mums Trojos mūrus aukštuosius.

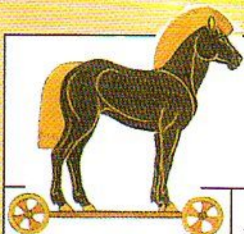
Tačiau per kovą Patroklą nukovė Hektoras. Tai buvo gedulas achajams. Sužinojęs apie Patroklo mirtį, Achilas,

krito į dulkes ir pats, išsitiesęs kaip milžinas tikras,
Rankom savosiom mielom vis rovė ir draskėsi plaukus.

Ir tada Achilas stojo į kovą.

Achilas, keršydamas už Patroklo mirtį, tempia per dulkes Hektoro kūną.

Trojėnai

Homeras, *Iliada*

Memnoną, Eos, Auroros sūnų, nukovė Achilas. Eos, kurios ašaros pavirto rasos lašais, išprašė jam iš Dzeuso nemirtingumą. Būdamas Priamo sūnėnas, Memnonas kovojo trojėnų gretose su etiopais.

Anot tradicijos, Priamas turėjo penkiasdešimt sūnų, kuriuos pagimdė jo žmona Hekabė ir daugelis sugulovių. Hektoras buvo pirmagimis, antrasis – Paris. Po to gimė dukterys, tarp kurių buvo Kasandra (p. 186).

Seniai matę praeinančią Heleną

Jeigu tu nori dabar, kad, stojęs į kovą, aš kaučiaus,
Tai susodinki trojėnus visus ir sūnus achajų,
Man čia aikštės vidury tu su Menelaju narsiuoju
Leisk dėl Helenės ir josios turtų į dvikovą stoti.

Iliada, III

Priamas Helenei

Eiki, dukrele miela, arčiau prie manęs atsisėski,
Kad pamatytum pirmąjį vyrą ir gimines mielus.
Tu nekalta juk pati, kaltė čia dievų nemirtingųjų,
Jie gi įstūmė mane verksmingan karan su achajais,
Man pasakyk, kuo vadinas vardu tas milžinas vyras,
Kas tas achajų karys, taip dailiai nuaugęs, petingas?

Iliada, III

Hektoras ir Andromachė

Ir į sūnelį rankas skaistusis Hektoras tiesė.
Prie gražiajuostės auklės krūtinės prisiglaudė vaikas,
Bailiai surikęs, nes tėvas mielasis baisus pasirodė.
Jis nusigando, pamatęs blizgantį šalmą varinį
Ir skiauterės viršuje ašutų plevėsuojantį kuodą.
Nusišypsojo abu – ir tėvas, ir močia mieloji.

Iliada, VI

Priamas reikalauja Hektoro kūno

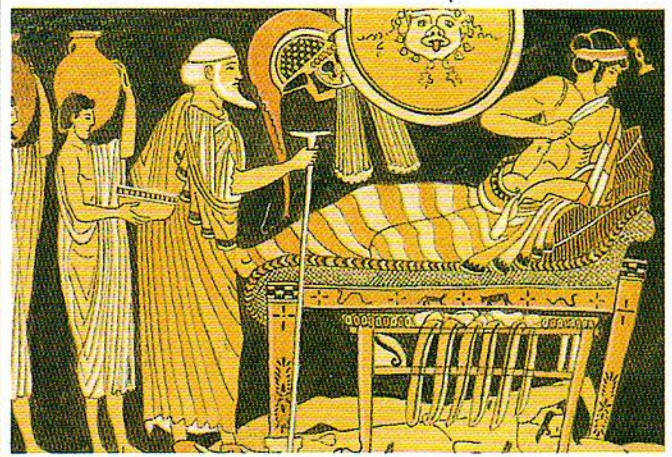
Tėvą tu savo atmink, prilygstantis dievui Achilai,
Tokio pat amžiaus kaip aš, ant slenksčio graudingos senatvės.
Rasi kas nors ir jį, gyvendami jo kaimynystėj,
Skriaudžia dabar, ir nėra kas jį nuo negando gintų.
Bet kai ateina žinia, jog tu tebegyvas ir sveikas,
Džiaugiasi tuosyk širdy, tikėdamos dieną ir naktį
Mylimą sūnų išvyst sugrįžusį sveiką iš Trojos.
Tokis aš vargšas dabar, priaugo sūnų man puikiausių
Trojos plačiojoj šaly, ir nūn nebeliko nė vieno.

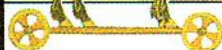
Iliada, XXIV

Priamas, Trojos karalius, buvo per senas, kad dalyvautų kovose. Tikrasis trojėnų vadas buvo Hektoras.

Viršuje: Trojos apiplėšimas.

Kautynių įkarštis

Homeras, *Iliada*

Kariui, išvykstančiam į kovą, žmona pasiūlo paskutinę – atsisveikinimo – taurę vyno.

Atėnė lipa į savo vežimą.

Kariuomenė juda į priekį kaip gaisras, kuris greitai apims visą vietovę. Ir Žemė vaitoja...

Patys dievai įsitraukė į kautynes. Atėnė sužeidė Afroditę ir Arėją, trojėnų gynėjus. Tada jie pasislėpė už tvirtovės sienų. Vienintelis Hektoras stovėjo prie vartų, sulaikytas savo likimo. Achilas šoko prie jo per lygumą.

Aukso tuomet svarstykles išlyginęs, tėvas Kronidas
Metė du burtu mirties, ilgam užmigdančios viską,
Vieną Achilo, žirgų važinėtojo Hektoro kitą.
Tiesiai pastatė lėkštes – žemyn į Hadą pasviro
Hektoro laimės diena...

Hektorui iškrito iš rankų ginklas, tuo tarpu Atėnė atidavė savąjį Achilui. Hektoras suprato, kad dievai nulėmė jam mirtį, bet vis tiek garbingai priešinosi Achilui, puldamas jį kalaviju.

Ir tik tenai, kur pečius raktikauliai jungia su sprandu,

Tetidė, lydima Nereidžių, atneša savo sūnui Achilui Hefaisto nukaltus ginklus (400 m. pr. Kr. akmenų mozaika). *Šiurpas nupurtė karius mirmidonų, nedrįso nė vienas žvelgti į juos, ir drebėjo visi.* **Homeras**, *Iliada, XIX, 14–15*

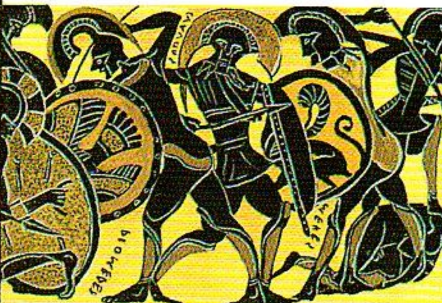
Ajantas neša mirusį Achilą.

Buvo matyti gerklė, vieta pavojinga gyvybei.
Ietį į ten ir paleido Achilas šviesus pašokėjęs.

Džiaugdamasis Achilas pririšo Hektoro kūną už kojų prie savo vežimo ir tempė lavoną dulkėtu keliu aplink Troją.

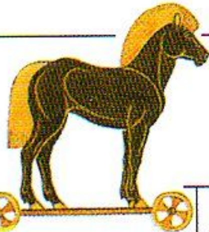
Atėnė, karo deivė, pirmoji stojo į kovą. 450 m. pr. Kr. bronzinė statulėlė. Trūksta Atėnei tik skydo ir ieties.

Graikų ir trojėnų kautynės (VI a. pr. Kr. amfora).

Trojos arklys

Homeras, *Odisėja*; Vergilijus, *Eneida*

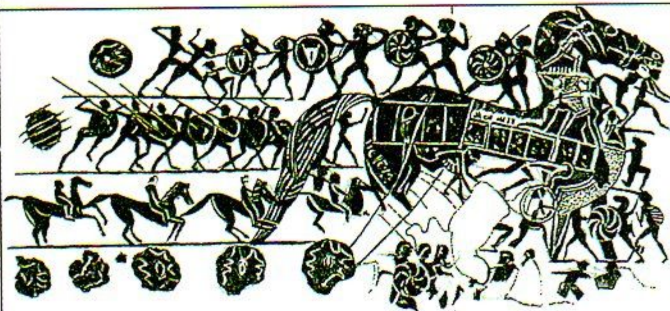
Trojos arklys, puošęs VII a. pr. Kr. amforą.

Dešimt metų truko užpuolimai ir kautynės, bet Trojos sienos tebestovėjo dar nepaliestos. Garsiausieji herojai žuvo: Patroklas, Hektoras, Achilas, Pario pašautas į kulną, ir pats Paris... Atrodė, kad graikai pralaimės.

Tada gudrusis Odisėjas, įkvėptas Atėnės, sugalvojo labai gerą planą. Jis pastatydino didžiulį medinį arklį ir įtikino keletą karių jame pasislėpti. Graikų laivynas apsimetė, kad apleido Trojos vietovę, o iš tikrųjų pasislėpė netoli Tenedo salos.

Vieną rytą trojėnai pamatė tik graikų stovyklos liekanas ir didžiulį arklį. Jie labai apsidžiaugė ir išėjo iš už tvirtovės sienų. Žynys Laokoontas vis dėlto bijojo graikų gudrybės. Jis paleido ietį, kuri įsmigo į medį; arklio vidus atrodė buvo tuščias. Gal geriau arklį sunaikinti! Tačiau piemenys atvedė graiką Sinoną, kuris sakęsis pabėgęs iš stovyklos. Ir jis papasakojo girdėjęs Odisėją sakant, kad tas arklys yra graikų dovana Atėnei. Jį sunaikindami, trojėnai įžeistų deivę, bet jeigu arklį įvestų į Troją, gautų visas deivės malones. Trojėnai buvo apgauti.

Taip medinis arklys stovėjo pily, o žmonės suėję aplinkui
Ginčijos, šaukė visi, ir nuomonė buvo trejopa.
Homeras, *Odisėja*, VIII

Graikų kariai šoka iš arklio ir užima Troją.

Naktį Sinonas išleido visus arklyje uždarytus karius kaip tik tuo momentu, kai graikų laivynas sugrįžo iš Tenedo salos. Kilo mieste sąmyšis: graikai viską degino, plėšė Trojos turtus, žudė neginkluotus gyventojus. Senasis karalius buvo papjautas priešais šeimos aukurus.

Rytą iš Trojos liko tik griuvėsiai ir belaisvės moterys, laukusios smėlėtoje pakrantėje, kada jas pasidalins nugalėtojai.

Laokoontas, Apolono žynys, vesdamas sukėlė dievo pyktį. Tuo momentu, kai jis liepė saugotis trojėnams medinio arklio, dvi didžiulės gyvatės išplaukė iš jūros ir šoko ant jo ir jo dviejų sūnų (50 m. pr. Kr. Rodo salos skulptūra).

Odisėjas ir kiklopas

Homeras, *Odisėja*, IX

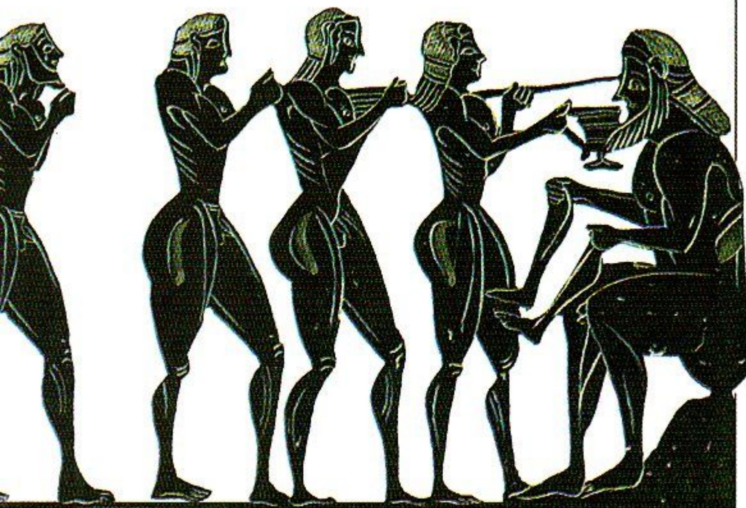
Išvykęs iš Trojos, Odisėjas daugelį metų klajojo jūromis. Jį paėmė į nelaisvę nimfa Kalipso, po to pateko pas legendinę jūrų tautą fajakus. Jį priėmė Alkinojo rūmuose, kur Odisėjas papasakojo savo nuotykius. Pastarasis jam padėjo sugrįžti į tėvynę.

Odisėjas ir jo bendražygiai vieną vakarą atplaukė prie kalnuoto kranto. Odisėjas su dešimčia vyrų išlipo apžiūrėti vietovės. Jie surado olą ir ten įsikūrė. Tačiau pasirodė didžiulė kaimenė, kurią į olą varė milžinas su viena apvalia akimi – kiklopas Polifemas.

Jis uždarė įėjimą, uždėjęs akmenį, ir pradėjo melžti gyvulius. Staiga Polifemas pastebėjo įsibrovėlius. Odisėjas dievų vardu jo prašė būti svetingam. Tačiau kiklopas buvo nepermaldaujamas.

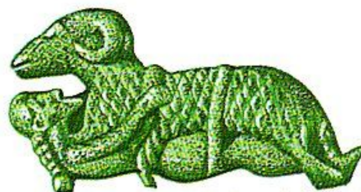
Nebetaręs nė žodžio, pasiausdamas rankom galingom
Stvėrė po vyrą ir trenkė į aslą tarytum šunyčius.
Smegenys jų tik ištiško, ir žemėj dėmė pasidarė.

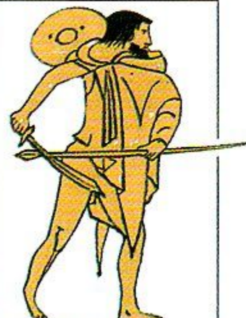
Iš jų kūnų kiklopas pasidarė pietus ir užmigo pasisotinęs. Rytojaus dieną pabaisa surijo dar du vyrus. Po to jis iškeliavo su savo avelėmis, skubiai užritinęs akmenį ant įėjimo. Odisėjas paėmė milžino vėzdą – tokį pat didelį kaip laivo stiebas alyvos kamieną – jį paaštrino ir išdžiovino, kad būtų tvirtesnis, palaikydamas ant

Odisėjas ir jo vyrai išduria kiklopo vienintelę akį (Kirėnės taurė).

Vyrą pašlovinki, Mūza, per negandus ėjusį drąsiai,
Vėtrų blaškytą ilgai, kai šventąją Troją išgriovė.
Homeras, *Odisėja, I, 1*

Gudragalvis Odisėjas.

ugnies. Vakare jis pasiūlė pabaisai, kuris paklausė jo vardo, vyno. *Niekas esu aš vardu*, jam atsakęs Odisėjas.

Odisėjas ir jo vyrai čiupo alyvos baslį, jį įkaitino iki raudonumo ir dūrė milžinui į akį. Pabaisa klaikiai subliovė iš skausmo. Atbėgo kiklopai jo kaimynai, klausdami, kas atsitiko: *Niekas mane, draugai, nužudyti nori.*

Visi kaimynai išsivaikščiojo. Kiklopas atkėlė nuo durų akmenį ir atsisėdo angoj, rankas išskėtęs į šonus, pasiruošęs griebti tuos, kurie bandys išeiti. Tačiau įsikibus į avinų papilves, pasislėpus jų tankiose vilnose visiems pavyko pasprukti.

Odisėjas pabėgo nuo kiklopo, pasislėpęs avino papilvėje (pagal bronzinę figūrėlę ir piešinį ant vazos).

Polifemas – Poseidono, jūrų dievo, sūnus persekiojo iš neapykantos Odisėją.

Kirkė ir jos burtai

Homeras, *Odisėja*, X

Odisėjas išplaukė iš Trojos su dvylika laivų. Milžinai laistrigonai sudaužė vienuolika laivų į uolas. Pačio Odisėjo laivas skendo du kartus.

Stiksas buvo nimfa, Okeano ir Tetidės duktė, tapusi požemio karalystės upe. Sulaužiusieji priesaiką netekdavo ištisus metus nektaro ir ambrozijos ir devyneriems metams būdavo išvaryti iš kitų dievų tarpo.

Uranas ┬ Gaja
Hiperionas ┬ Tėja
Helijas Selenė Eos
Saulė Mėnulis Aurora
Kirkė

Kirkė buvo Helijo duktė, Ajeto, kuris bus burtininkės Medėjos, Jasono žmonos, tėvas, sesuo.

Odisėjo laivas atplaukė į Vakarus, į miškingą salą. Išlipę apsižvalgyti vyrai pamatė burtininkės Kirkės rūmus.

Iš prieangio jie pašaukė burtininkę. Kirkė tuojau pat atidarė švytinčias duris ir juos pakvietė į vidų. Visi nuėjo paskui ją, išskyrus jų vadą Eurilochą, nujautusį spąstus klastingus…

Juos į krases ir į krėslus visus pasodino įvedus,
Sūriu vaišino ir miltais, į medų geltoną maišytais,
Pramniško vyno įpylus ir gausiai valgį uždarius
Ji kerimosiom žolelėm, kad savo šalį užmirštų.

Vos tik jie išgėrė tą gėrimą, Kirkė juos pavertė paršais:

Kūnas pakito visai, tik protas paliko kaip buvęs.

Eurilochas raudodamas sugrįžo į laivą. Odisėjas pačiupo savo kalaviją, lanką ir nulėkė į burtininkės rūmus. Pakeliui jis sutiko Hermį, kuris jam davė *magišką žolelę* Kirkės burtams pergudrauti.

Kirkė taip pat pakvietė ir Odisėją atsigerti jos

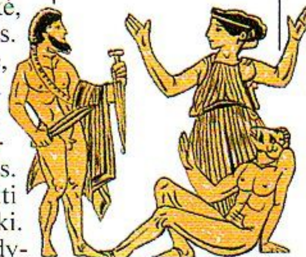

Savo vežimu, traukiamu keturių nesuvaldomų arklių, Helijas (Saulė), apvainikuotas auksiniais spinduliais, važinėjasi po dangų.

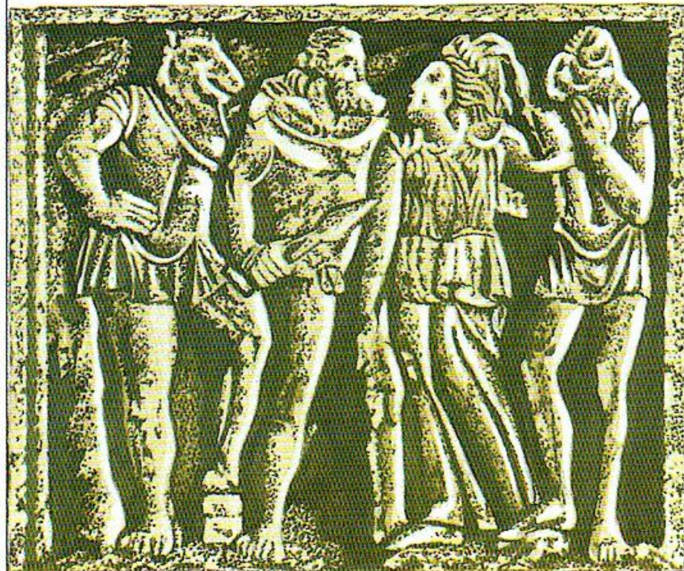
Kirkės jie rūmus priėjo, iš akmens luitų statytus.
Saugojo rūmus kalnynų vilkai ir liūtai rusvieji,
Juos užkerėjo anksčiau, žolėm apgirdžiusi, deivė.
Homeras, *Odisėjas, X, 210*

gėrimo, kuris visiškai jo nepaveikė, nes jis į gėrimą įdėjo Hermio žolelės. Kirkė palietė Odisėją savo rykštele, bet jis pagrasino jai kalaviju. Tada Kirkė atpažino, kad tai yra tas pats gudrusis Odisėjas, apie kurio apsilankymą jos rūmuose kalbėjo Hermis.

Herojus privertė Kirkę prisiekti Stikso vardu, kad ji bus jam palanki. Tada tarnaitė Odisėjui sušildė maudymuisi vandenį, aprengė purpuro drabužiais, pasiūlė gardaus valgio. Burtininkė vėl grąžino jo vyrams žmogišką pavidalą. Visi praleido jos rūmuose metus puotaudami.

Odisėjas kalaviju grasina Kirkei, pavertusiai žmones gyvuliais (Pagal IV a. pr. Kr. amforą ir urną).

Jūros pavojai

Homeras, *Odisėja*, XII

Germanų mitologijoje taip pat yra sirenų, pusiau moterų, pusiau žuvų, dažnai besilankančių plačiose upių žiotyse.

Sirenos, dukterys Achelojo dievo upės, yra dideli paukščiai moterų galvomis. Iš savo salos jos apkerėdavo jūrininkus, kurie žūdavo.

Odisėjas, kuris ilgėjosi Itakės, savo karalystės, vėl leidosi į kelionę. Tačiau Kirkė jį įspėjo apie gresiančius pavojus: pirmiausia, sirenos (seirenės), kurios dainomis sužavi jūrininkus, praplaukiančius pro jų salą. Herojus paklausė jos patarimų:

...Tyla ir ramybė jūroje užviešpatavo, vilnis jos dievas suglostė...

Vyrai irklais egliniais, tvirtais žiluosius vandenis šiaušė.

...Durklu gniužulą vaško smulkiai sutrupinau tuoj ir

rankom gerai jį sumaigiau... Vyrams ausis aš tada užlipdžiau

visiems ligi vieno. Jie nepamiršę pririšo mane už rankų ir kojų stačią prie stiebo...

Sala ir gundančios dainos tolo. Greitai pasigirdo trenksmas. Odisėjas žinojo, kad turėjo išvengti dviejų tykojusių pavojų. Vienas jų buvo aukšta lygi aštri uola su viduje esančiu Skilos (Scilės), baisios skalikės, urvu.

Kojų bent dvylika Skilos, ir visos vikrios be galo, turi šešis ilgiausius kaklus, ant jųjų kiekvieno kyšo bjauriausia galva, nasruos jai dantys trieiliai... Ne trumpaamžis žmogus, o pabaisa jinai nemirtinga!

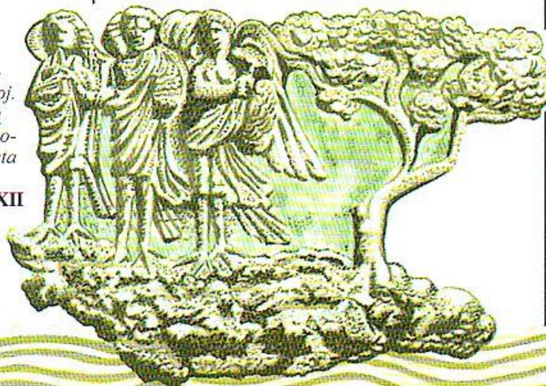
Kitas pavojus buvo Charibdė, gyvenusi netoliese prie salelės:

Šičia Charibdė garsi juoduosius vandenis siurbia, triskart įtraukia perdien ir triskart išpurkščia pro gerklę. Klaikiai baisu.

Kai Odisėjas ir jo bendražygiai apiplaukė salą, Skilos nebebuvo matyti. Jų žvilgsniai tada įsmigo į Charibdę. Per tą laiką Skila pagrobė šešis iš Odisėjo bendražygių:

Ir prie angos Skila prarijo visus, nors jie šaukės pagalbos, tiesė rankas į mane ir gynės jėgom paskutinėm.

Ir toliau ieškoma vietų praplaukti.

...pievoj susėdusios sirenos žalioj. Aplinkui žuvusių vyrų kaulai boluoja krūvom ir pūsta odos pajuodę.

***Odisėja*, XII**

Suki čionai, Odisėjau šviesus, laivą sustabdęs, išlipk ir mūsų dainos paklausyki.

Odisėja, XII, 185

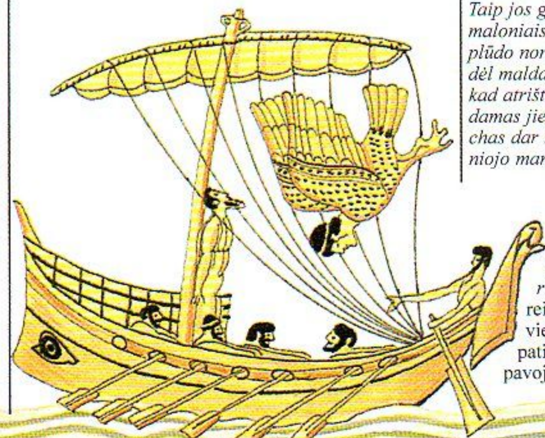

Odisėjas klausia patarimo pranašautojo Teiresijo šešėlio, kuris jam pasako apie gresiančius pavojus.

Taip jos giedojo balsais maloniais. Man širdį užplūdo noras klausytis, todėl maldavau bičiulius, kad atrištų galva pamodamas jiems... Eurilochas dar tvirčiau apvyniojo mane.

***Odisėja*, XII**

Pulti nuo Charibdės ant Skilos reiškia išvengti vieno pavojaus ir patirti dar didesnį pavojų.

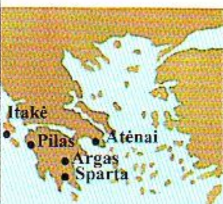
Sugrįžimas į Itakę

Homeras, *Odisėja*, XIII, XXIV

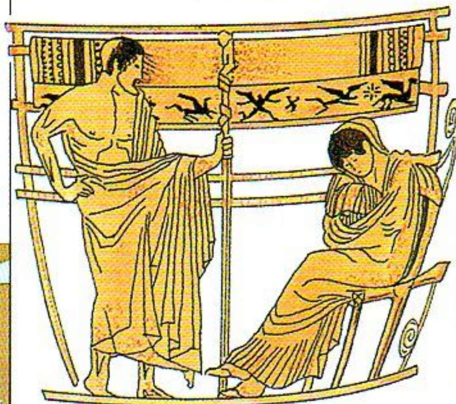
Odisėjas surado savo tėvą Laertą ir buvo jo atpažintas: *Laertui sudrebo širdis ir pakinkliai... Mylimą sūnų čiupo į glėbį ir krito apalpęs. Jį apkabinęs sulaikė daug vargęs šviesus Odisėjas.*
Odisėja, XXIV, 347

Penelopė prie savo drobės ir Telemachas.

Odisėjo šuo Argas jį atpažino: *Tik neturėjo jėgų pasikelt ir iš lėto prišliaužti prie šeimininko... apgaubė Argą mirtis juoduoju savo šešėliu, kai tik pamatė jis Odisėją po dvidešimt metų.*
***Odisėja,* XVII, 300**

Daug metų Penelopė laukė savo vyro Odisėjo. Ji turėjo ištverti visų Itakės ir kaimyninių šalių didikų, siekusių jos rankos, buvimą. Kai pasklido gandas, kad grįžo į namus visi achajų vadai, Penelopė sugalvojo gudrybę, kad turėtų daugiau laiko, prieš išsirinkdama naują vyrą. Ji pareiškė, kad turinti išausti Laertui, Odisėjo tėvui, drobulę. Trejus metus Penelopė praleido ausdama; naktį paslapčiomis ji išardydavo savo darbą. Tačiau pretendentai į jos ranką, pastebėję gudrybę, ėmė versti Penelopę greičiau baigti austi drobulę.

Praėjo dešimt metų, kai baigėsi karas! Penelopė gyveno užsidariusi namuose su savo moterimis. Jos sūnus Telemachas išvyko į Pilą ir į Spartą pasiklausinėti apie tėvo likimą.

Grįžęs į Itakę, jis rado išvakarėse atėjusį valkatą: tai buvo Odisėjas, pasislėpęs po skudurais. Padedami Atėnės, tėvas ir sūnus išžudė pretendentus, uždarytus puotų salėje. Dvejojanti, susijaudinusi Penelopė, atsisėdo priešais Odisėją. Pamažu ji atpažino taip ilgai laukto Odisėjo veidą, kurį Atėnė papuošė nauja jaunyste. Tačiau Penelopė sugalvojo paskutinį išbandymą: ji paliepė tarnaitei pakloti lovą vestuviniame kambaryje. Odisėjas pasipiktino – nejaugi lovą, kurią jis pats išskaptavo iš didžiulio alyvmedžio kamieno? Pagaliau Penelopė atpažino dieviškąjį Odisėją, kuris verkė, apkabinęs savo ištikimąją draugę!

Pretendentai triukšmavo didžiojoje salėje...

Padedamas Atėnės, Odisėjas juos išžudė. *Aš manau, kad niekas išvengt prapulties nebegali.*
***Odisėja,* XXII, 65**

Anot kitos tradicijos, Odisėjas nepasiliko Itakėje: už tai, kad išdūrė kiklopui akį, Poseidono sūnus turėjo klajoti tol, kol praeis dievo pyktis.

Elgeta persirengęs Odisėjas ir Penelopė (V a. pr. Kr. vidurio bareljefas).

Agamemnono sugrįžimas

Aischilas, *Agamemnonas*

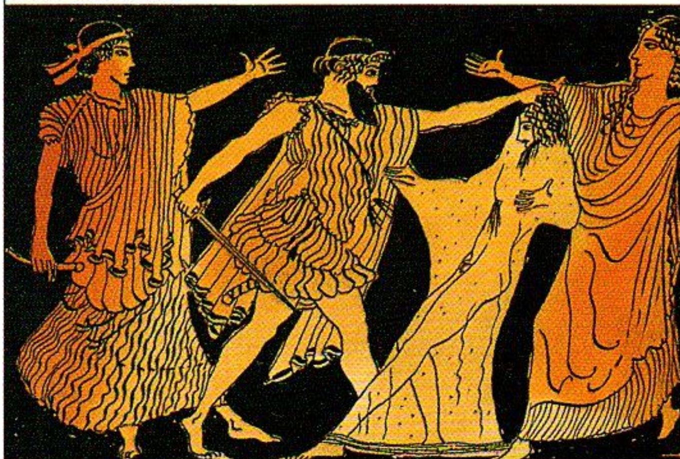
Atėnė bando sutaikyti Achilą ir Agamemnoną.

Agamemnono nužudymas. Požemio karalystėje jo šešėlis pasako Odisėjui: *Mirtį priartino man ir galą padarė Aigistas, susikalbėjęs su žmona manąja. Taip aš mirtim niekinga miriau!*
Homeras, *Odisėja*, XI

Vieną vakarą nuo Argo tvirtovės sienos budėtojas pamatė ilgai lauktus ugnies signalus, pranešančius, kad grįžta karalius Agamemnonas. Susirinkę priešais rūmus žmonės baiminosi dėl to, kas ten vyko: karalienė Klitaimnestra savo širdyje daug kartų atkartojo savo dukters, Ifigenijos, švelniai mylėtos, paaukotos tėvo, mirtį.

Su karaliene daugelį metų gyveno Aigistas, Agamemnono pusbrolis ir jo dėdės Atrėjo žudikas; jo neapykanta dar nebuvo išblėsusi.

Pagaliau achajų vadas su pergale grįžo. Jis parsivedė belaisvę Kasandrą, Priamo dukterį, nelaimingąją pranašautoją, kuria niekas netikėjo; Kasandra matė savo miestą sugriautą, šeimą išžudytą ar paimtą į vergovę.

Senovinis nusikaltimas gimdo žmonių nelaimei naująjį nusikaltimą.
Aischilas, *Agamemnonas*, 765

Agamemnonas buvo sutiktas iškilmingai. Klitaimnestra jį priėmė su džiaugsmu. Lauke tauta linksminosi, tuo tarpu už uždarų durų vyko drama. Klitaimnestra, kaip reikalavo svetingumas, nuvedė savo vyrą į vonią.

Jį apvyniojau milžinišku apsiaustu, nelaimės drabužiu, tarytumei tinklu, – jis negalėjo nei ištrūkti, nei priešintis. Kirtau jam dusyk, dusyk suvaitojo jis.

Agamemnonas priklausė *nelaimių kankinamiems* Atreidams.
Mūs šeimą kankina iš seno jisai (trilypis demonas),
Jis gimdo kraujo troškimą.
Aischilas, *Agamemnonas*, 1477

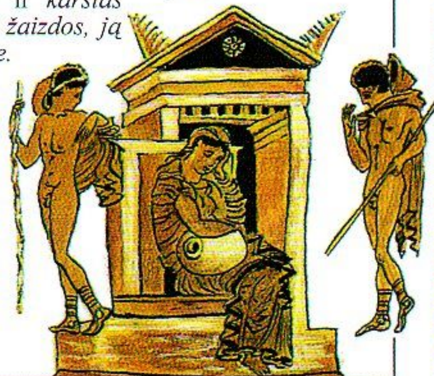
Betgi už viską baisiau man buvo riksmas Kasandros,
Seno Priamo dukters, kai ją Klitaimnestra klastinga
Smaugė šalia manęs.
Homeras, *Odisėja*, XI

Elektra surado savo brolį Orestą ir jo draugą Piladą prie jų tėvo Agamemnono, už kurį jie pasiryžo atkeršyti, kapo (IV a. pr. Kr. krateris – didelė vaza).

Agamemnonas liovėsi gintis. Klitaimnestra kirto trečią kartą ir *karštas kraujas, trykšdamas iš jo žaizdos, ją aptaškė savo kruvina srove.*

Tada karalienė nužudė antrą auką – nekaltąją Kasandrą. Priešais abu lavonus Aigistas ir Klitaimnestra džiūgavo.

Tačiau šis nusikaltimas neišvengė dievų bausmės.

Nesugaunamas Protėjas

Homeras, *Odisėja*

Kai tikrai saulė dangun atrieda į vidurį patį, kelias iš marių tuojau, tiesakalbis senis jūrinis, dengiasi juoda vilnim ir po uolom gula išėjęs. Sugula ruoniai aplink, banda irklakojė gražiosios deivės jūrinės visa, iš marių pilkųjų atplaukus. Jūros gelmių aitriuoju kvapu jie dvokia iš tolo.

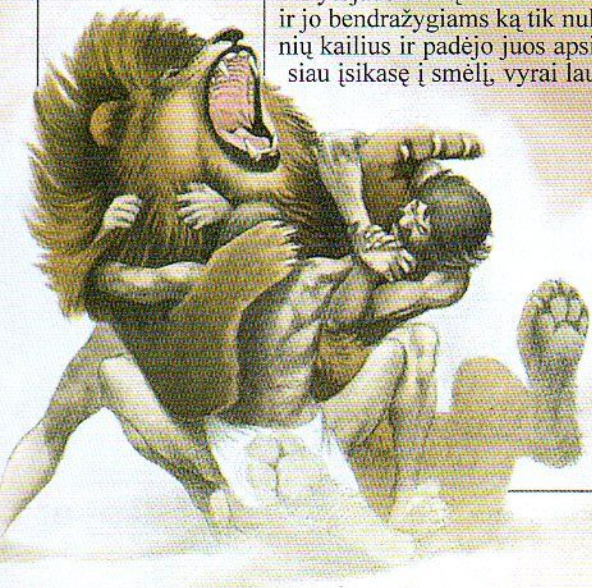
Trojos karas baigėsi, Menelajas išplaukė į Spartą. Tačiau, užuot grįžęs į Graikiją, jis išlipo saloje netoli nuo Egipto. Stiprus brizas sulaikė laivus.

Vyrai, pakraščiais salos klajodami, tuosyk žvejojo su meškerėm riestom, nes pilvą jiems graužė alkis.

Susirūpinęs Menelajas negyvenamoje įlankėlėje sutiko jūrų nimfą Eidotėją. Ji pasakė, kad jos tėvas, dievas Protėjas, senis jūrinis, gali parodyti jam kelią kaip išplaukti. Tačiau labai sunku jį sugauti! Sučiuptas jis stengiasi ištrūkti pakeisdamas savo išvaizdą: pavirsdamas į vandenį ar karštą ugnį.

Sugautą jį reikia tvirtai laikyti tol, kol jis įgaus pirmykštį pavidalą ir panorės kalbėti.

Rytojaus dieną nimfa davė Menelajui ir jo bendražygiams ką tik nuluptus ruonių kailius ir padėjo juos apsivilkti. Pusiau įsikasę į smėlį, vyrai laukė.

Ruonių bandos, išlipusios iš vandens, sugulė pakrantėje pailsėti.

Senis, dienos vidury iš marių išniręs, pamatė ruonius riebiuosius, visus suskaičiavo, niekur klastos neįtaręs, ir pats išsitiesė žemėj. Mes šaukdami tuojau puolėm prie jo ir stvėrėme rankom. Jis kaip matai pavirto liūtu su karčiais gauruotais, slibinu tapo baisiu, leopardu ir šernu didžiausiu; vandeniu ėmė sruvent ir stiebės medžiu į padangę. Mes jį laikėm tvirtai, nesitraukėm ir drąsinom širdis.

Kai pagaliau įgriso naujų gudrybių ieškoti, senis pasakė Menelajui, kaip pasiekti tėvynę: Dzeusui jis turėjęs sudėti gausias aukas, kai leidosi į kelią, kad galėtų jūra greitai parplaukti į namus. Pirmiausia Menelajas turės plaukti į Egiptą, į Nilo pakrantę, ir *sudėti šventas hekatombes nemirtingiems dievams.*

Tai pasakęs, Protėjas dingo bangose.

Menelajas, padedamas

Protėjo, galėjo sugrįžti į tėvynę – Spartą po aštuonerių metų plaukiojimo jūromis. Ten jis laimingai gyveno su Helene, o numiręs jis pateko į Elisijaus Laukus.

Protėjumi vadinamas žmogus, kuris visą laiką keičia nuomonę, apsimeta esąs kokiu nors veikėju.

Orfėjas

Ovidijus, *Metamorfozės*; Vergilijus, *Georgikos*

Orfėjas užburia gyvulius. Šioje romėnų mozaikoje dainius ir poetas skambina lyra viena ranka, o rašo kita ranka.

Daug herojų buvo nusileidę į požemio karalystę: Odisėjas ir Enėjas, kuriems lėmė likimas per klajones sutikti mirusiuosius. Tesėjas bandė užkariauti Persefonę! Heraklis ten ieškojo Kerbero; kitą kartą jis strėle sužeidė Hadą, kuris gydėsi Olimpe.

Mūzos ir Trakijos karaliaus sūnus Orfėjas buvo garsiausias antikos laikų dainius. Jis beprotiškai mylėjo Euridikę, gražią nimfą, kurią vėliau vedė. Tačiau vieną dieną angis jai įkirto į kulną. Euridikė mirė. Apimtas nevilties Orfėjas klajojo vienišas po pasaulį.

Vieną dieną jis atklydo prie įėjimo į požemio karalystę. Orfėjas nusileido iki Acheronto upės, kurios nė vienas gyvasis negalėjo pereiti. Jo giesmės stebino visus požemio karalystės gyventojus. Sužavėtas Orfėjo giesmių, keltininkas Charonas jį priėmė į savo valtį. Visi sustingę klausėsi jo giedojimo: Kerberas su trim nasrais, pragaro pabaisos; akimirkai netgi aprimo prakeiktųjų kančios. Orfėjui pavyko pasiekti Persefonę ir Hadą, valdžiusius požemio karalystę.

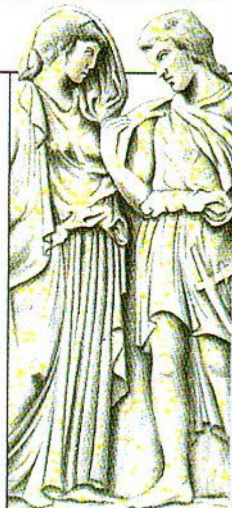
Apveikė Meilė, šviesos karalystėj pažįstama deivė ir aš negaliu pakelti savo nelaimės. Bet Meilė sujungė ir jus.

Dievai išklausė Orfėjo maldavimo ir leido jam išsivesti Euridikę su sąlyga, kad jis neatsigręš atgal, kol abu neišeis iš požemio karalystės. Tačiau vis tiek pasirodžius šviesai, Orfėjas, būdamas nekantrus, atsigręžė ir Euridikė tuojau pat pradingo. Ji sušnabždėjo: *Žiaurus likimas*! ir jos balsas nutilo.

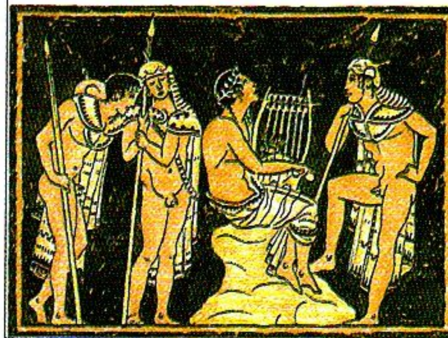
Šį kartą Orfėjas jau nebegalėjo nieko tikėtis. Septynis mėnesius jis verkė snieguotame kalne. Tačiau bakchantės pavydėjo Orfėjui gabumų. Vieną naktį įniršusios jos sudraskė Orfėjų ir išmėtė jo kūno gabalus po laukus. Galva įkrito į upę, pasakydama: *Vargše, manoji Euridike*! Vandenys ir krantai kartojo: *Euridike*!..

Kur viešpatauja tyla ir juodo Chaoso tamsybė,
Siūlą gyvybės, meldžiu, sumegzkite vėl Euridikei!

Ovidijus, *Metamorfozės*, X

Graikų bareljefas, vaizduojantis Orfėjo ir Euridikės atsisveikinimą.

Savo giedojimu ir puikiu skambinimu lyra, taip pat ir geru balsu Orfėjas sugraudindavo žiauriausius žmones, sušvelnindavo širdis, suburdavo aplink save medžius, išjudindavo iš vietos uolas ir kita linkme nukreipdavo tėkmę.

Oidipas ir sfinksas

Sofoklis, *Oidipas karalius*; Ovidijus, *Metamorfozės*

VI a. pr. Kr. pradžios terakotinė sfinkso galva iš Artemidės šventyklos Kalidone (Aitolija).

Korinto karalius ir karalienė gyveno laimingi su sūnumi Oidipu, kai vieną dieną

puotos metu, per daug išgėręs vyno, svečias vadint Oidipą pradėjo netikru sūnumi.

Rytojaus dieną jaunuolis paklausė savo tėvų, ar tai tiesa. Abudu tėvai paneigė tuos žodžius. Vis dėlto Oidipą graužė nerimas: greitai jis iškeliavo į Delfus sužinoti visą tiesą.

Į tai, ko Oidipas keliavo sužinoti, orakulas neatsakė, tik atskleidė baisias nelaimes ir kančias, pareikšdamas, kad jam žadėta vesti motiną, su ja turėt vaikų ir tapti savo tikro tėvo žudiku.

Išsigandęs Oidipas bėgo iš Korinto, kur kojos vedė, kad tik negrįžtų į jį. Išeidamas iš Delfų, siauroje kryžkelėje jis sutiko, apsuptą kelių tarnų, nepažįstamą senį, važiuojantį vežimu. Jie liepė Oidipui trauktis iš kelio.

Tuo momentu, kai Oidipas ėjo prie senio ratų, jis dvišaku rimbu jam kirto per galvą.

Oidipas tuojau pat kirto atgal ir užmušė senį bei visus liudytojus.

Tada Oidipas ėmė klaidžioti keliais ir atkeliavo į Tebus. Tą miestą buvo ištikusi nelaimė.

Tebus įkūrė Kadmas, Europos brolis, Delfų orakulas jam liepė nebeieškoti Dzeuso pagrobtos sesers, o įkurti miestą. Norėdamas išrinkti miestui vietą, jis sekė paskui karvę, kuri iš nuovargio toje vietoje pastipo. Atėjęs į Bojotiją, Kadmas paaukojo gyvulį Atėnei.

Tik aš, Oidipas, nieko nežinodamas, nugalėjau sfinksą, protu įminęs mįslę, ne iš paukščio skrydžio.

Sofoklis, *Karalius Oidipas*, 397

Miesto apylinkėse, ant kalnuoto kyšulio, įsitaisė pabaisa, sfinksas, valgęs žalią mėsą.

Eschilas

Sfinksas tykodavo praeivius ir kiekvienam liepdavo įminti mįslę. Jeigu praeivis jos neįmindavo, sfinksas jį prarydavo. Kiekvieną dieną agoroje susirinkę tebiečiai ieškojo atsakymo ir žadėjo miesto sostą tam, kuris juos išgelbės nuo sfinkso, nes jų karalius neseniai buvo užmuštas.

Kai Oidipas ėjo pro šalį, jam buvo užminta tokia mįslė:

„Kokia būtybė vaikšto tai dviem letenom, tai trim, tai keturiom ir kuri, priešingai gamtos dėsniams, yra silpniausia, turėdama daugiausia letenų?“ Oidipas pagalvojo ir tuojau pat atsakė, kad žmogus: *būdamas vaikas, jis vaikšto keturiom, po to vaikšto dviem kojom ir pagaliau, pasenęs, vaikšto pasiramsčiuodamas lazda.*

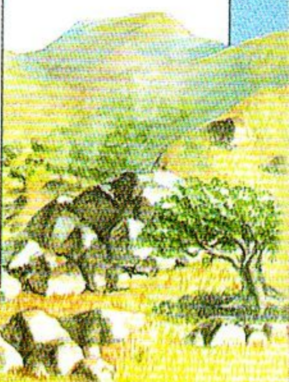
Mįslė buvo įminta.

Iš sielvarto sfinksas įšoko į daubą. Tebų gyventojai sveikino išgelbėtoją, suteikė jam karaliaus titulą ir pasiūlė karalienės ranką. Oidipas vedė Jokastę ir susilaukė dviejų sūnų – Eteoklio ir Polineiko bei dviejų dukterų – Antigonės ir Ismenės.

Pavydą kokį baisų slepiant už savęs, jei dėl šitos valdžios, kurią man miestas davė į rankas.

Sfinksas turi moters veidą ir žmogaus balsą, liūto letenas ir uodegą bei du plėšriojo paukščio sparnus. Čia pavaizduotas VI a. pr. Kr. sfinksas (etruskų sieninė plokštė).-

Oidipas karalius

Sofoklis, *Oidipas karalius*

Po daugelio laimės metų maras ėmė siautėti Tebuose ir išlikusieji gyvi maldavo Oidipą vėl juos gelbėti. Jis paklausė patarimo Delfų orakulo, kuris liepė išpirkti šalį apėmusią gėdą. Oidipas pamanė, kad turimas mintyje nenubaustas ankstes-

Tebus įkūrė Kadmas: užmušęs vietovės saugotoją drakoną, nurodytą orakulo, herojus išbarstė pabaisos dantis, iš kurių gimė milžinai. Jie padėjo pastatyti miestą (Pagal VI a. pr. Kr. Lakedaimono taurę).

nio karaliaus Lajo žudikas. Oidipas prisiekė nubausti kaltąjį ir pasidomėjo, kas jis, aklo pranašautojo Teiresijo. Pranašautojas pasakė, kad žudikas yra pats Oidipas, taip pat jis yra vedęs savo motiną.

Oidipas, pradėjęs visų klausinėti apie tai, sužinojo, kad karalius Lajas, važiavęs vežimu, buvo nužudytas prie Delfų. Ar tai kartais nebuvęs tas pats senis, su kuriuo kadaise Oidipas įsivėlė į atsitiktinį ginčą? Šauklio pranešimas apie jo tėvo Polibo mirtį jį nuramino.

Tačiau šauklys jam pasakė, kad jis nebuvo Polibo sūnus. Tada Oidipas prisi-

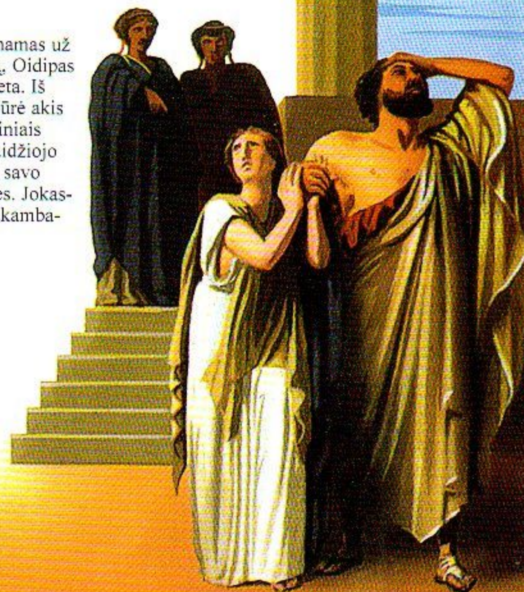
Ne vienas mirtingasis juk yra sapnuos su motina gulėjęs.

Sofoklis, *Oidipas karalius*

minė Jokastės pasakojimą... Lajas, pirmasis Jokastės vyras, norėjęs sūnaus, bet ji negalėjusi pagimdyti kūdikio. Apolono orakulas Delfuose jiems išpranašavęs, kad jeigu jie susilauksią įpėdinio, pastarasis nužudysiąs savo tėvą ir sugriausiąs šeimą ir miestą. Gimė sūnus. Karališkoji pora naujagimį atidavė piemeniui, kad jis kur nors išneštų kūdikį. Piemuo paliko kūdikį ant Kiterono kalno, kur radę piemenys jį atidavė Korinto karaliui Polibui.

Orakulo pranašystė išsipildė: tėvo žudikas Oidipas vedė savo motiną.

Oidipas reiškia *ištinusiomis kojomis.* Piemuo, turėjęs jį išmesti, labai stipriai jam suveržė kulkšnis ir kojos ištino.

Kruvinas, kankinamas už savo nusikaltimą, Oidipas tapo tik aklu elgeta. Iš nevilties jis išsidūrė akis su Jokastės auksiniais segtukais. Jis klaidžiojo keliais, vedamas savo dukters Antigonės. Jokastė pasikorė savo kambaryje.

Antigonė

Sofoklis, *Antigonė*

Harmonija, Afroditės ir Arėjo duktė, gavo tokį vėrinį vestuvių proga.

Padovanotas Hefaisto, apgauto savo žmonos Afroditės, vėrinys buvo prakeiktas. Jis nešė nelaimes jos palikuonims, tarp jų ir Oidipui.

Antigonė, vesdama savo aklą tėvą Oidipą, klaidžiojo su juo keliais, *per neįžengiamus miškus, dažnai neturėdama duonos kąsnio, basomis kojomis, lietui lyjant ir spiginant karščiui.*

Kolone, netoli nuo Atėnų, mirė Oidipas, Dzeuso išvaduotas iš kančių.

Antigonė sugrįžo į Tebus, kur jos broliai Eteoklis ir Polineikas kovojo dėl sosto. Vyresnysis brolis Polineikas, išvarytas jaunesniojo brolio iš sosto, pasislėpė Arge, kur jis subūrė kariuomenę, vadovaujamą septynių vadų, ir apsiautė Tebus. Tačiau dievai nubaudė brolius, kovojusius dėl sosto.

Valdžia atiteko Kreontui, Jokastės broliui. Jis nusprendė, kad reikia Eteoklį oficialiai palaidoti, nes jis gynęs savo tėvynę, o Polineikas buvęs užpuolikas:

nelaidotas teguli nešlovės ženklan, tegul puotauja šunys ir pikti pesliai.

Mirties bausme bus nubaustas kiekvienas, nepaklusęs Kreonto įsakymui.

Pasipiktinusi Antigonė nusprendė atlikti apeigas, kurios užtikrintų Polineiko vėlei poilsį Hado karalystėje.

Jos sesuo Ismenė stengėsi ją paprotinti:

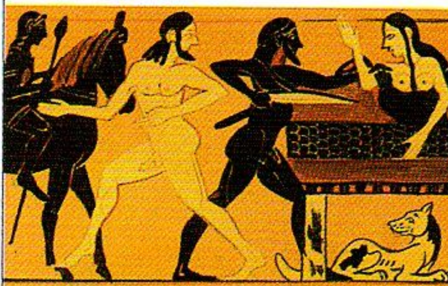
Tu pamiršti, kad gimėm mudvi moterim ir stot į grumtynes su vyrais negi mums.

Tačiau Antigonė maištauja. Sargybiniai ją suėmė, nupurtančią dulkes nuo Polineiko lavono ir triskart liejančią iš sklidino ąsočio ir taip pagerbiančią mirusįjį. Antigonė priešinasi Kreontui:

Įsakymo gi tavo nelaikau aš taip galingu, jog, mirtingas, menkas būdamas, pranoktų nerašytą amžiną dievų įstatymą...

Nepaisydamas sūnaus Haimono, Antigonės sužadėtinio, maldavimų, Kreontas liepė ją gyvą užmūryti karaliaus na-

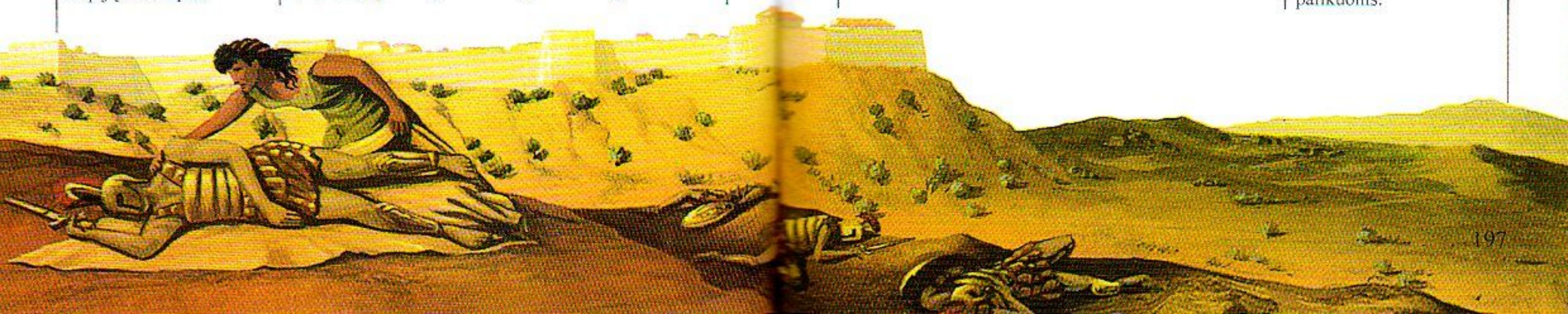

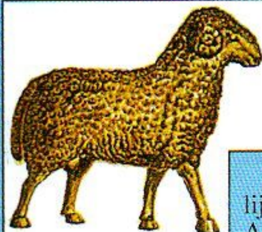
mų laidojimo rūsyje. Antigonė pasikorė. Haimonas, įėjęs į jos kapą, taip pat nusižudė. Nepakeldama sielvarto, karalienė Euridikė irgi nusižudė.

Princų, kovojusių prieš Tebus, kūnai buvo palaidoti tik įsikišus Tesėjui ir Atėnų kariuomenei. Kai laužai įsiliepsnojo, sūnūs prisiekė atkeršyti už tėvų mirtį. Praėjus dešimčiai metų, jie užims Tebus. Tai bus *epigonai*.

Per *Septyneto* kovą prieš Tebus, vienas Polineiko sąjungininkas, Tidėjas, nužudė Ismenę, Antigonės seserį ir brolius priešus. Ši istorinė versija, pavaizduota ant VI a. pr. Kr. vazos, skiriasi nuo Sofoklio versijos.

Epigonas graikiškai reiškia palikuonis.

Jasonas ir argonautai

Apolonijas Rodietis

Tesalijoje, Jolko mieste, karaliavo Pelijas, užgrobęs valdžią iš savo brolio Aesono.

Pranašystė sustingdė iš siaubo jo tvirtą dvasią: jis turėjo laikytis nuošalyje nuo vyro, apsiavusio vieną sandalą.

Tai šis vyras pražudys Peliją. Vieną dieną į aikštę atėjo gražus, vienišas vyras (p. 91), kuris prisistatė esąs Jasonas, Aesono sūnus; jis atėjo reikalauti tėvo sosto. Kentauras Cheironas jį išaugino savo urve, nepasiekiamame Pelijo. Pakeliui jis pametė vieną savo sandalą. Pelijas, išsigandęs šio ženklo, pareiškė, kad jis užleisiąs sostą, jeigu Jasonas atnešiąs aukso vilnos, saugomos tolimojoje Kolchidėje.

Jasonas išsiruošė į kelionę. Herojus Argas jam pastatė laivą *Argą*. Šaukliai surinko ekipažą iš penkiasdešimt penkių herojų: Heraklio, Kastoro ir Polukso, Linkėjo, kurio veriantis žvilgsnis galėjo perskrosti žemę iki Tartano, Orfėjo...

Jasonas, paėmęs aukso taurę, stovėdamas laivo pirmgalyje, šaukėsi pagalbos Dzeuso, žaibų, vėjų, naktų, smarkaus bangavimo, jūros kelių ... globėjo.

Iš pradžių jų laivą vėjai nuplukdė į Lemno salą. Šioje saloje moterys buvo išžudžiusios savo vyrus, kurie pradėję jų neapkęsti. Jos išžudė visus vyrus, taip pat ir vyriškosios lyties savo vaikus. Tačiau moterys gailėjosi padariusios tokį nusikaltimą. Jos laikė Jasoną ir jo bendražygius tris mėnesius. Iškeliaudami argonautai paliko viltį Lemno salos gyventojams, kad pagausės salos gyventojų.

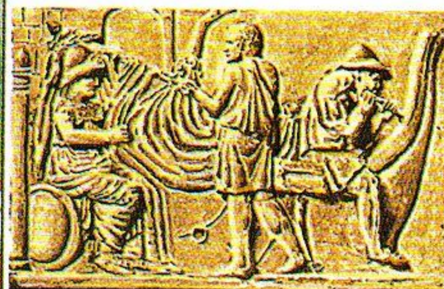

Jasonas išmoko iš savo mokytojo kentauro Cheirono medicinos meno (Graikų laidojimo stela).

Jolko aikštėje visi žavisi svetimšaliu ilgais auksinės spalvos plaukais, panašiu į dievą.

Savo giedojimu Orfėjas nuramino vėjus ir užkariavo sirenas.

Pati Atėnė dalyvavo statant laivą *Argą*. Vietoj laivo pirmagalio ji įtaisė Dodonės ąžuolo siją, turėjusią galią kalbėti ir skelbti pranašystes.

Linkėjo vardas prancūzų kalboje randamas posakyje *oeil de lynx* – lūšies akis.

Aukso vilna buvo sparnuoto avino kailis, puiki Dzeuso dovana, atkeliavusi iš Bojotijos į Kolchidę. Šis mitas primena graikų žavėjimąsi auksu, rastu pas skitus.

Tūkstančiai tykojusių pavojų

Apolonijas Rodietis

Argonautai ilsisi prie *Argo* laivo. Išgraviruota ant bronzinės dėžutės, pagamintos Romoje IV a. pr. Kr.

Argonautai atkeliavo į Bitiniją, kur jų laukė Finėjas, aklas pranašautojas, Dzeuso nubaustas už tai, kad žmonėms išdavė dieviškąsias užmačias.

Jam nebuvo leista paragauti daugybės patiekalų, kuriuos paaukodavo už paskelbtas pranašystes, nes kiekvieną kartą harpijos, išnirusios iš debesų, iš jo atimdavo maistą.

Harpijos suteršdavo savo ekskrementais ir tą truputį maisto, kurį palikdavo Finėjui.

Finėjo kūnas buvo juodas nuo nešvarumų; jo išdžiūvusi oda dengė tik kaulus. Ant savo namų slenksčio jam linkdavo keliai.

Finėjas žinojo, kad herojai jį išgelbės. Buvo suruoštas paskutinis valgymas harpijoms. Tačiau du argonautai, vėjo Borėjo purpuriniais sparnais sūnūs, išsivijo demonus. Tada pasirodė Iridė, dievų pasiuntinė: Dzeusas draudė užmušti jo tarnaites, bet ji prisiekė Stiksu, kad didžiojo Dzeuso kalės daugiau nebeprisiartins prie pranašautojo.

Už tai dėkingas Finėjas patarė savo išgelbėtojams, kaip išvengti didžiulio pavojaus – kaip praplaukti pro susiglaudžiančias ir išsiskiriančias mėlynas Simplegado uolas.

Patartas Finėjo, vienas argonautas paleido balandį. Suartėdamos uolos sutriuškino tik balandžio uodegos plunksnas. Herojai vėl atgavo drąsą. Nešamas greitos jūros bangos keteros, laivas praplaukė sąsmauką be jokios kitos avarijos, kaip tik gavęs lengvą smūgį į paskuigalį.

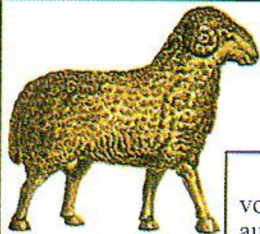

Borėjo sūnūs puola harpijas. Pavaizduota ant VI a. pr. Kr. Spartos taurės.

Pusiau dievų perplaukimas tarp uolų sustabdė visiems laikams Simplegado uolų judėjimą.

Finėjas, aklas pranašautojas, švenčia kartu su argonautais savo išvadavimą.

Aukso vilnos pagrobimas

Apolonijas Rodietis

Iš meilės Jasonui Medėja padarė daug nusikaltimų. Pora turėjo iškeliauti iš Jolko į Korintą. Jasonas susižadėjo su karaliaus Kreonto dukterimi. Medėja nužudė savo varžovę ir savo vaikus ir pabėgo į Atėnus vežimu, traukiamu sparnuotų drakonų. Anot vienos tradicijos, kartą nusileidusi į Elisijo Laukus, ji ištekėjo už Achilo.

Atkeliavęs į Kolchidę, Jasonas maldavo išdidžiojo Ajeto, kad jis atiduotų aukso vilną. Labai įniršęs karalius pareiškė, kad jis atiduosiąs aukso vilną tam, kuris sutramdysiąs du bronzinius jaučius, nuostabų Hefaisto kūrinį: juos pakinkęs suars uolėtą lauką; pasės drakono dantis – kelis Kadmo nukauto drakono dantis (p. 194), kuriuos Atėnė davė Ajetui, – iš kurių iškils iš žemės šarvuoti vyrai.

Jasonas užkariavo Ajeto dukters, burtininkės Medėjos, širdį. Medėja jam davė balzamo, kuris vienai dienai jį padarė nesužeidžiamą, jam papasakojo ritualus, reikalingus susitaikyti su požemio karalystės deive. Jasonas ir Medėja sutarė kelti vestuves.

Priešais minią juodais veidais Jasonas pamatė du jaučius: *iš jų rusvų nasrų veržėsi siaubingos deginančios liepsnos.*

Savo tvirtomis rankomis Jasonas sutramdė jų tvirtas galvas ir pakinkė jaučius į plieno plūgą. Po to jis pasėjo drakono dantis. Iš vagų pasirodė šarvuoti kariai. Klausydamas Medėjos patarimo, Jasonas *pačiupo milžinišką uolą ir ją metė* į milžinų, Žemės sūnų, vidurį. Jie, nieko nesuprasdami, vienas kitą išžudė.

Atėjus nakčiai, burtininkė Medėja nuvedė Jasoną į šventąjį mišką, kur drakonas saugojo aukso vilną. Ji užmigdė drakoną savo burtažodžiais. Tada Jasonas pačiupo kailį su aukso vilna, kabojusį ant ąžuolo, ir abu nubėgo į laivą…

Tantalo duktė, prakeikta dievų (p. 122) Niobė, taip pat galėjo pasidžiaugti ir savo laime: Tebų miesto karaliaus Amfiono, puikiai skambinusio lyra, žmona turėjo septynis sūnus ir septynias dukras. Ji labai didžiavosi savo vaikais. Vieną dieną pamačiusi

Silenas Marsijas dar kartą atrado fleitą. Jis manė griežiąs geriau už Apoloną, todėl pakvietė jį varžybų. Tačiau Marsijas pralaimėjo, už įžūlumą jam buvo gyvam nudirtas kailis, po to jis buvo paverstas upe.

moteris, ruošiančias auką Leto, Apolono ir Artemidės motinai, ji skundėsi: *Kodėl jūs garbinate ją, turinčią viso labo vieną sūnų ir vieną dukterį? Aš turiu septynis kartus daugiau vaikų!*

Leto tuojau pat paprašė savo vaikų jai atkeršyti. Ištiko neišvengiama nelaimė. Apolonas, paleidęs strėles, nužudė septynis Niobės sūnus. Bučiuodama jų lavonus, Niobė išprovokavo dar ir savo priešę: *Iš savo nelaimės aš jaučiuosi gavusi daugiau, negu tu iš savo laimės!* Prie nužudytų brolių stovi apsivilkusios juodai septynios seserys, išsitaršiusiais plaukais. Artemidė, dieviškoji medžiotoja, paėmė lanką. Tai pamačiusi, siaubo

Artemidės ir Apolono kerštas

Homeras, *Iliada*; Apolodoras

apimta motina pradėjusi verkti ir maldauti deivės nešaudyti. Tada Dzeusas ją pavertė uola, iš kurios veržėsi šaltinis – Niobės ašaros.

Orionas buvo Poseidono sūnus: nepaprastai gražus ir pasakiškai stiprus, garsus

medžiotojas, jis taip pat kaip ir tėvas galėjęs eiti jūra. Orionas daug patyrė meilės istorijų, pasibaigusių tragiškai. Kai jis panoro išprievartauti merginą, jos tėvas jį padarė aklą. Norėdamas atgauti regėjimą, Orionas turėjo keliauti į Rytus ir atsistoti prieš tekančios saulės spindulius. Pasakojama, kad jis įsimylėjęs Plejades, kurias buvo sutikęs Bojotijoje, ir jas persekiojęs penkerius metus. Pasigailėjęs Dzeusas jas pavertė žvaigždėmis.

Orionas bandė suvedžioti Artemidę, kurios jis buvo medžioklės draugas. Tačiau deivė paliepė išlįsti iš žemės skorpionui, kuris įgėlęs įžūliajam į kulną. Orionas, taip pat ir skorpionas, buvo paverstas žvaigždynais.

Eos, Aurora, mylėjo Orioną ir jį pagrobė. Anot vienos legendos, Artemidė iš pavydo paleidusi strėlę ir jį nušovusi. Kita tradicija pasakoja, kad Apolonas iš pavydo privertęs savo seserį, jam nežinant, nušauti gražųjį Orioną.

Aktajonas, geras medžiotojas, išmokytas kentauro Cheirono, gyrėsi, kad šaudąs geriau už Artemidę. Vieną dieną jis užklupo deivę besimaudančią. Supykusi deivė jį pavertusi elniu ir paleidusi savo šunis jį sudraskyti. Elnią suriję penkiasdešimt Artemidės šunų (Selinunto šventyklos bareljefas).

Nūn tarp Sipilo uolų, kalnuos, kur nieks negyvena,
Ten Niobė, į uolą dievų paversta, be atlydžio kenčia.
Homeras

Sisifas

Apolodoras

Meropė, Sisifo žmona, buvo viena iš Plejadžių, septynių sudievintų seserų, sudarančių žvaigždyną. Visos Plejadės ištekėjo už dievų, išskyrus Meropę. Susigėdusi, kad ištekėjo už mirtingojo, ji yra mažiausiai švytinti iš septynių žvaigždžių.

Sisifas (Sizifas), Ajolo sūnus ir Korinto karalius, sužinojęs iš Asopo, dievo upės, kad jo duktė Aigina pagrobta, Dzeusui atkeršijo uždrausdamas trykšti šaltiniui tvirtovėje. Už tai Dzeusas labai supyko. Jis pasiuntė Sisifui Tanatą, mirties dvasią. Sisifas jį surakinęs ir Dzeusas turėjęs įsikišti, kad jį išvaduotų.

Uždarytas į požemio karalystę, Sisifas nesusitaikė su likimu. Jis liepė savo žmonai daugiau nerengti gedulingų apeigų. Pasipiktinęs Hadas sutiko Sisifą išleisti žemėn, kad jis nubaustų bedievę

Tanatas, mirties dvasia, Sisifo kalinys.

žmoną... Sisifas gyveno žemėje dar daugelį metų.

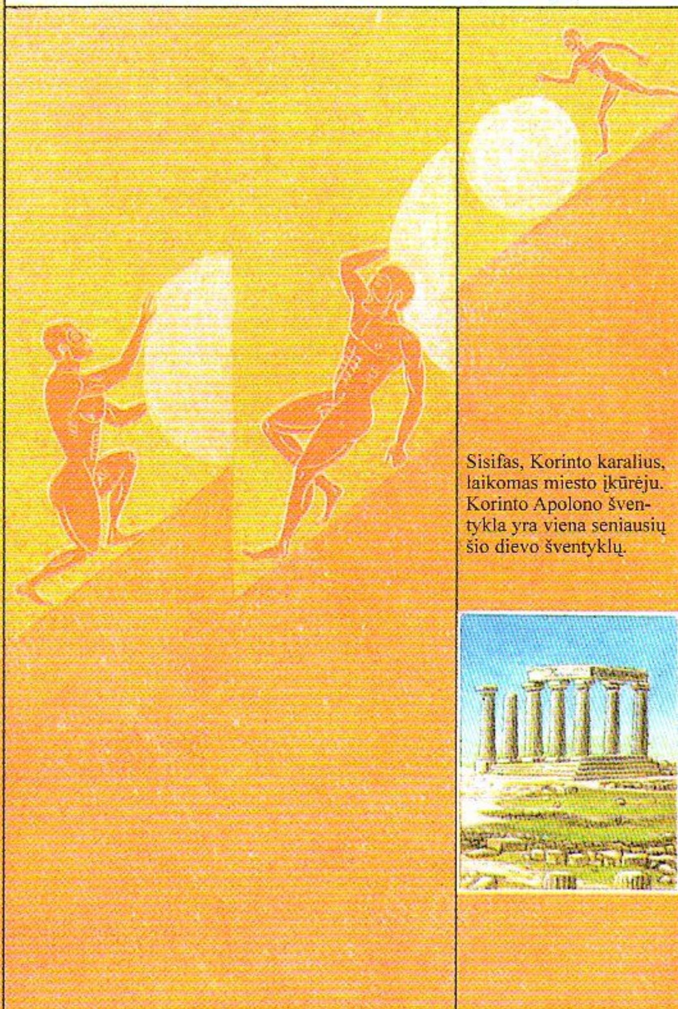
Kai Sisifas iš tikrųjų numirė, jis buvo nubaustas: pragaro dievai jam paliepė risti į viršų uolą, kuri, pasiekusi viršūnę, kiekvieną kartą riedėdavo pakalnėn.

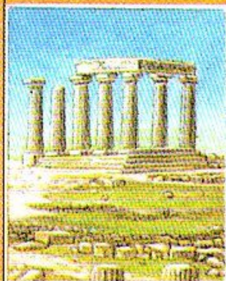
Ajolas, vėjų dievas, Sisifo tėvas.

...Net įsirėžęs žmogus darbavosi rankom ir kojom,
Risdamas uolą į kalną, ir kai jau galėjo atrodyt
Viršų pasieksiąs bemat – pusiausvyrą pameta vargšas,
Ir kaip griaustinis akmuo atgal į pakalnę nudunda.

Homeras, *Odisėja*, XI, 594

Sisifas, Korinto karalius, laikomas miesto įkūrėju. Korinto Apolono šventykla yra viena seniausių šio dievo šventyklų.

Mėtydamas diską su savo draugu Hiakintu, Apolonas sviedė diską toliau negu tikėjosi ir sužeidė į kaktą gražuįį Hiakintą. Veltui dievas stengėsi jį atgaivinti. Iš žolės, kurią apšlakstė jo kraujas, išaugo gėlė jacintas.

Kurdamas nepaprasto grožio gėlę, Dzeusas nusivedė Persefonę toliau nuo draugių. Hadas tuo pasinaudojo ir ją pagrobė į vežimą, traukiamą juodų kaip smala arklių, ir nusivežė į požemio karalystę.

Narcisizmu vadinamas perdėtas domėjimasis savimi, savęs įsimylėjimas. Tačiau tai yra legendos iškraipymas, nes Narkisas nežinojo, kad vandenyje mato savo atvaizdą.

Upė Kefisas ją buvo apsupęs vingiu ir privertęs jam pasiduot nimfą Liriopę.

Jiems gimė reto grožio kūdikis, kurį pavadino Narkisu (Narcizu). Pranašautojas Teiresijas Narkisui išpranašavo labai ilgą gyvenimą:

Jeigu savęs nepažinsi.

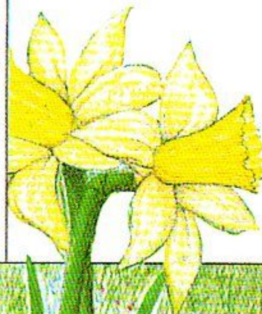
Būdamas išdidus, Narkisas atsisakė visų merginų, norėjusių su juo suartėti. Kartą, kai jis medžiojo miške, jį pamatė nimfa Echo; ši nelaiminga nimfa buvo prakeikta Heros už tai, kad sutrukdė Herai išgirsti apie Dzeuso viešnagę pas nimfas. Echo nedrįsdavo kalbėti pirmoji, ji galėdavo tik pakartoti išgirstų žodžių galūnes. Echo sekė paskui jaunuolį ir pakartodavo žodžius, kuriais jis kvietė savo draugus:

„Eikš čion!" Ta šaukiančiam taipgi atšaukia. Balso ano suvedžiotas, vėl sako: „Čia susitiksim!"

Ir Narkisas tuojau pat išgirsta:

Susitiksim!

Išėjus iš girios, Echo puolė Narkisui į glėbį. Tačiau Narkisas ją atstūmė ir pabėgo. Pažeminta, nusivylusi Echo pasi-

Dieviškoji flora

Ovidijus, *Metamorfozės*

slėpė negyvenamose grotose. Kančios ją išsekino, jos kūnas išdžiūvo ir ji pavirto uola; liko tik jos balsas.

Narkisas paniekino ir vyrų draugiją:

Vienas iš tų atstumtųjų, rankas į dangų ištiesęs, sušuko:

„Taip tegu myli ir jis, taip mylimo sau tenelaimi!"

Beje, vieną vakarą, grįždamas iš medžioklės, Narkisas atsidūrė užburtoje vietoje. Pasilenkęs atsigerti, pirmą kartą vandenyje jis pamatė savo atvaizdą. Priblokštas nepaprasto grožio, juo sužavėtas, jis ėmė grožėtis savimi. Narkisas labai norėjo pabučiuoti šią tobulą būtybę, kurią matė, bet negalėjo jos sugriebti! Narkisas po truputį pradėjo nykti ir jo kūnas kaip Echo išdžiūvo ir Narkisas mirė.

Jo seserys mielos, najadės, verkė ir savo kasas nusikirpusios broliui aukojo, verkė driadės ir jų raudas kartojo Echo. Skaldė žibintams skalas, neštuvus ir laužą jau taisė, kūno nebuvo tačiau; jo vietoje gėlę terado žiedu geltonu viduj ir lapeliais baltučiais aplinkui.

Dafnė, persekiojama Apolono, į pagalbą pasikvietė savo tėvą dievą upę Penėją, kuris ją pavertė lauru. Apolonas jį padarė savo medžiu-simboliu.

Klitijė myli Heliją, Saulę, bet jis niekina ją. Ji leidžia laiką žiūrėdama į jį, esantį danguje. Klitijė virto saulėgrąža, kuri visada būna atsisukusi į saulę.

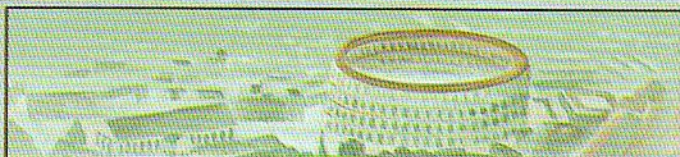
Raudonoji plukė gimė iš Adonio kraujo. Mylėtas Afroditės ir Persefonės, jaunuolis pusę gyvenimo praleido požemio karalystėje, kitą pusę – žemėje. Jį užmušė šernas, kurį jis persekiojo.

ROMA

Romoje dievybė niekada
nebuvusi nei žiauri, nei pikta;
ji atrodė kukli, paprasta, atliekanti
savo globėjiškas pareigas.
Nors dievybė reikalavo to, kas jai priklausė,
bet jai buvo svetimi visokie kaprizai.

Alberas Grenjė

Romėnai jautė, kad juos supo daugybė dieviškųjų jėgų, bet nesidomėjo pasaulio atsiradimu ar jo pabaiga. Jie buvo prisirišę prie savo istorijos ir jų legendos susijusios su ja.

Romėnai

Romėnai ir jų darbai. Iš kairės į dešinę:
– konditeris savo krautuvėlėje;
– vyno pardavėjas prie prekystalio;
– juodasis vergas, batų valytojas;

– mėsininkas, parduodantis kiaulę;
– grindėjas;
– mokesčių rinkėjas, imantis mokesčius.

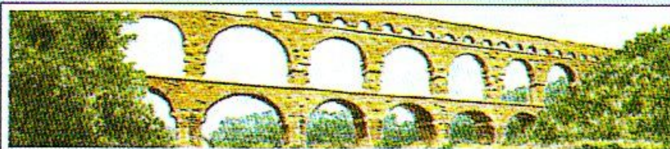
Apijaus kelias, pradėtas tiesti 312 m. pr. Kr., pradėjo didžiųjų romėnų kelių tiesimą. Jis jungia Romą su Brundizijaus uostu.

Būdami praktiški, romėnai labiau vertino veikimą ir abstraktaus mąstymo veiksmingumą. Jie perėmė iš kitų tautų jiems naudingus kultūrinius elementus. Romėnai gerbė teisę, įstatymus ir duotą žodį. *Protėvių papročiai* ilgai jiems buvo pavyzdžiu, kuris pamažu pasikeitė. Didelio administravimo talento dėka, – o jo labai dažnai trūkdavo graikams – Roma iš mažo miestelio pasidarė didžiulės imperijos centru.

Tipiškas romėnas taip pat būdavo disciplinuotas karys. Griežtai išauklėtas motinos ir tėvo, jis turėjo pareigos ir pasiaukojimo tėvynei jausmą, užkariautojo ambicijas. Bėgant šimtmečiams, įvairiomis formomis išryškėjo daugelio romėnų tvirtumo ir ištvermės idealas.

Romėnai nesukūrė tikros mitologijos: jų mitai pasiskolinti iš kitų tautų – ypač iš graikų. Jie intuityviai bijojo dieviškosios galios ir tikėjo pranašystėmis. Jų religija buvo labiau panaši į sutartį: *Aš duodu, kad tu duotumei*, kaip sakoma garsiajame posakyje.

Visi religiniai veiksmai turėjo būti atlikti labai tiksliai: reikėjo tiksliai pavadinti dievybę, kuriai būdavo skiriama malda arba auka, reikiamas formuluotes kartoti žodis po žodžio, tvyrant spengiančiai tylai. Romėnai pripažindavo *lemtingas* ir *nelemtingas* dienas: priklausomai nuo atvejo, kai kurie veiksmai būdavo leistini arba neleistini. Specialistai pasakydavo, ar dievo valios ženklai yra gera, ar bloga lemiantys, palankūs ar nepalankūs. Iš meilės tėvynei prieš mūšį romėnai kartais pasiaukodavo pragaro dievams ir tada pasiaukojusysis turėdavo žūti per mūšį.

Romėnai buvo garsūs statytojai. Gard'o tiltas Prancūzijoje yra vienas iš daugelio akvedukų, pastatytų visoje Imperijoje.

Klausiu savęs, kokia jėga nugabeno toli nuo karjerų tuos didžiulius akmenis... Ir tada aš pasijaučiu toks mažas ir nežinau, kas man žadina dvasią, ir aš sakau atsidusdamas: „Kodėl aš negimiau romėnu!"

Ž. Ž. Ruso

Balsavimo scena: norint pasiekti urną, reikėdavo eiti mažu siauru tiltu ir taip būdavo po vieną patikrinami balsuotojai.

Pirmiausia romėnas buvo žemdirbys.

Tradiciniai dievai

Dievybė maitintoja, derlingumo simbolis, garbinta romėnų šventykloje *Mater Matula (Ryto Motina)* V a. pr. Kr.

Dviveidis dievas Janas yra labai senų laikų dievas.

Dešiniajame puslapyje: Flora, gėlių ir pavasario deivė. Pompėjos freska.

Antikos laikų romėnai jautė visuose daiktuose, visose būtybėse dieviškąją galią: šios neaiškios jėgos vadovavo gamtos reiškiniams ir žmonių veiksmams. Pamažu jos pradėjo aiškėti. Šaltiniai ir jų vanduo įgijo savo dievą Fontą. Taip pat buvo žinomas Robigas, pašalinantis javų rūdis, Flora ir Pomona, gėlių ir vaisių deivės... Imperijos laikais miestietiškoje Romoje dar buvo garbinami Palė ir Faunas, bandų globėjai, Silvanas, miško ir ganyklų dievas, arba Terminas, *akmuo, ribojantis lauką.*

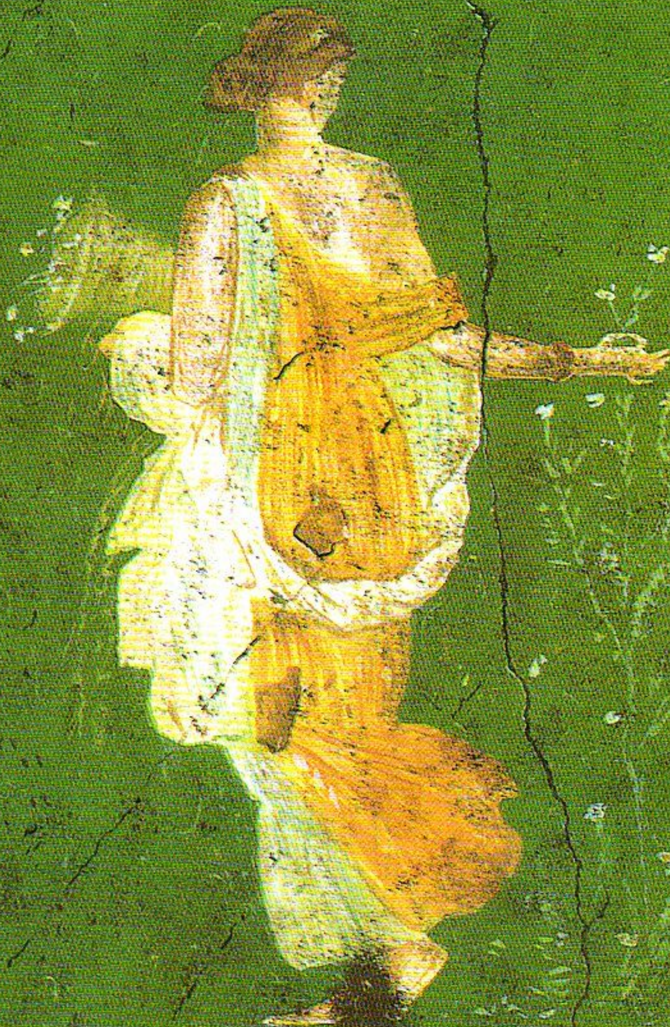
Keletas stiprių asmenybių išsiskyrė iš šių dievybių. Janas, tipiškiausias iš visų, buvo pradžios ir judėjimo erdvėje ir laike dievas: jis saugojo miestų vartus, namų slenksčius, jam buvo skirtos mėnesių ir metų pradžios. Vesta, namų židinio deivė, svarbiausia miesto gyvenime, būdavo garbinama apvalioje šventykloje, panašioje į pirmykštes romėnų trobeles.

Saturnas vadovavo metų pabaigos lėbavimams, galimas dalykas, taip pat buvo žemdirbių dievas. Per saturnalijas, iš kurių vėliau atsirado karnavalai, tarnai vilkėdavo šeimininkų drabužius ir atlikdavo jų vaidmenis.

Marsas, karo dievas, taip pat buvo garbinamas kaip augmenijos dievas. Prieš Julijaus Cezario laikus metai prasidėdavo mėnesiu, pavadintu jo vardu, ir per po to buvusią mėnulio pilnatį būdavo išvaromas iš Romos žmogus, apsivilkęs žvėrių kailiais, – *Mamurius Veturius, senasis Marsas*.

Aš buvau pirmoji visose tautose išmetusi vėjams naująsias sėklas, nes anksčiau žemė buvusi vienos spalvos.

Ovidijus, *Fasti*, 221

Dvasininkija

Auguras, laikantis atliekamų pareigų ženklą *lituus* – lazdą apibrėžti danguje erdvei, kurioje jis stebės kurių nors paukščių elgesį. Prie jo kojų stovi šventasis viščiukas.

Mūsų protėviai niekada nebuvo nei protingesni, nei labiau įkvėpti dievų, nuspręsdami, kad tie patys žmonės vadovaus religijai ir valdys Respubliką.

Ciceronas

Romoje buvo oficiali, įtakinga dvasininkija, vadovaujama didžiojo pontifiko. Paskirtas iki gyvos galvos, jis nustatydavo laimingas ir nelaimingas dienas ir sudarydavo švenčių kalendorių. Pontifikas skirdavo vestales ir flaminus.

Pontifikai. Jie sudarydavo penkiolikos kolegiją, nurodydavo pareigūnams religines formuluotes ir rašydavo metraščius – metų politinių ir religinių įvykių kronikas.

Vestalės. Jų buvo šešios. Joms vadovavo didžioji vestalė. Vestalės turėjo rūpintis ugnimi ir miesto penatais (podėlio ir maisto atsargų saugotojais), sugrūsti ir sumaišyti su druska javus, kuriuos išbarstydavo ant aukojamų gyvulių. Paimtos į šią tarnybą nuo vaikystės, jos privalėjo tarnauti trisdešimt metų ir laikytis skaistybės įžadų: jeigu sulaužydavo įžadus, jas palaidodavo gyvas.

Vestalė ir ritualą atliekantis žynys pridengtomis galvomis.

Kultui naudoti daiktai.

Flaminai. Jų buvo penkiolika, kiekvienas tarnavo vienam iš dievų.

Grojėjai fleita. Jų būtinai reikėjo viešųjų ceremonijų metu.

Augurai. Jų buvo šešiolika. Tai romėnų žyniai, aiškinę dievų valią iš paukščių skridimo ir klyksmo. Jų patarimo būdavo klausoma priimant visus sprendimus.

Haruspikai. Romėnų žyniai, dažniausiai būrę iš aukojamų gyvulių žarnų. Iš jų haruspikai pasakydavo, ar dievai geranoriški, ar pyksta.

Decemvirai spręsdavo svarbius reikalus, nustatydavo ritualus, neleidžiančius įvykti numatytoms katastrofoms.

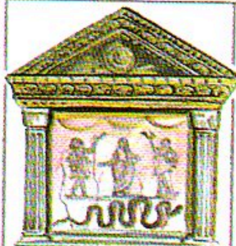

Moneta, iškalta po Cezario mirties ir vaizduojanti augurą su *lituus*.

Haruspikas apžiūrinėja aukojamo jaučio žarnas.

Šeiminiai kultai ir ritualai

Namų altorius. Centre genijus (nuo žodžio *geno* – gimdyti), užtikrinantis palikuonių tęstinumą, apsuptas larų, arba genijų globėjų.

Kaip ir graikai, romėnai garbino dievus, globojusius namus ir šeimą. Dievų altorius paprastai stovėdavo prie židinio. Du penatai budėdavo prie spintelės produktams. Per šventes dievams smilkydavo, o kiekvieną dieną tylomis sudegindavo kelis kąsnius maisto. Dievas *Laras*, židinio gyventojas, būdavo garbinamas 1, 9 ir 15 mėnesio dieną bei žymiomis progomis: tada puošdavo židinį gėlių girliandomis, melsdavosi, o namams apvalyti po laidotuvių aukodavo aviną; vestuvių vakarą jaunoji jam duodavo monetą.

Genijus saugojo šeimos tėvą ir vestuvinę lovą. Jis būdavo vaizduojamas gyvatės pavidalu – kaip namų židinio dievas Dzeusas – arba vyru su toga.

Manai geradariai būdavo protėviai globėjai. Ypatingą pagarbą jiems reikšdavo vasario mėnesį. *Lemurai*, arba *larvos*, – klaidžiojančios nusikaltėlių ir netinkamai palaidotųjų vėlės. Per lemurijas, gegužės mėnesį, šeimos tėvas apie vidurnaktį prisidengęs galvą joms mesdavo juodųjų pupų (buvusių atgimimo simboliu) ir maldaudavo vėlių grįžti į požemio karalystę.

Vestuvių dieną romėnai kreipdavosi į *Deverą* ir *Intercidoną*, šluotos ir kirvio dievybes, taip pat ir į *Pikumną* ir į *Pilumną*, grūstuvo ir mortyros demonus. Šie dvyniai budėdavo prie naujagimio; *Kuba* jam padėdavo miegoti; *Eduka* ir *Potina* – gerti ir valgyti, *Vatikanas* ir *Fabulinas* – kalbėti; *Abeona* ir *Adeona* – vaikščioti...

Šeimos tėvas, laikantis protėvių atvaizdus.

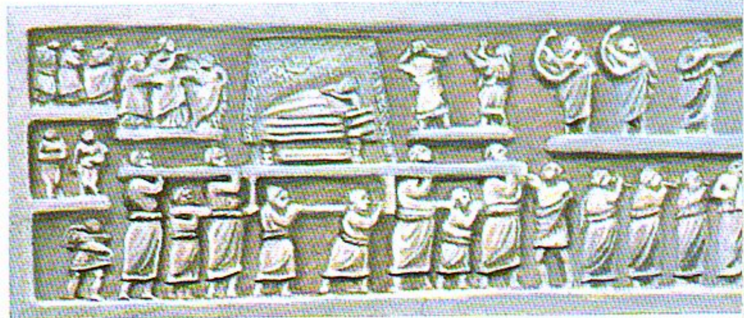
Aukojama kiaulė Cererai, sutapatintai su Demetra. Fleitininkas visada dalyvaudavo ceremonijoje.

Bareljefas, vaizduojantis gimimą: naujagimis paduodamas motinai, o trys parkos nulemia jo likimą.

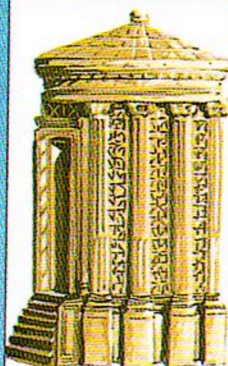

Naujagimį turėjo oficialiai pripažinti tėvas, kuris jį pakeldavo nuo žemės, po to jį apvalydavo. Jam pakabindavo ant kaklo pilną amuletų medalioną. Nepakelti kūdikio reiškė jo atsisakyti.

Kilmingųjų šeimų mirusiuosius lydėdavo iki laužo raudotojos, mimai ir muzikantai.

Viešieji kultai

Apvali Vestos šventykla.

Jano šventykla: per karą jos durys būdavo atviros, o taikos metu – uždarytos.

Kvadratinis namas Nime. Viena geriausiai išsilaikiusių romėnų šventyklų, turėjusi būti iš pradžių forume.

Roma buvo šventas miestas, kaip pasakojama jos įkūrimo legendoje (p. 23). Vėliau miestus kurdavo pagal tą patį ritualą: teritoriją apjuosdavo grioviu ir ją orientuodavo pagal dvi ašis. Centre romėnai palikdavo vietos šventykloms, valdžios būstinėms ir šuliniui, požemio karalystės burnai, pro kurią išeidavo tam tikromis datomis mirusieji.

Kaip ir kiekvienas namas turėjęs savo

židinį, taip ir miestas turėjo savąjį – Vestos šventykloje. Romėnų tauta kaip ir žmogus turėjo savo genijų, laras ir penatus. Imperijos laikais (nuo I a. vidurio) Roma buvo sudievinta: jai skiriamos šventyklos kaip Fortūnai, jos Likimui.

Didieji dievai: Janas, Saturnas, Marsas ir ypač Jupiteris globojo Romą. Kapitolijaus šventykloje, pasirūpinęs dan-

giškais reiškiniais ir žemės derlingumu, jis saugojo miestą, vadovavo karo paskelbimui, karvedžių sugrįžtuvėms. Jupiterio draugė buvo Junona, vadinta *Regina* – karaliene, ir *Moneta*, patarėja, nes jos garbei augintos žąsys įspėjo romėnus apie galų užpuolimą 390 m. pr. Kr. Tikėjimas, tiek visuomeninis, tiek asmeninis, užtikrino visuomeninį gyvenimą.

Visus visuomeninio gyvenimo darbus lydėjo religinės apeigos. Pavyzdžiui, per kariuomenės liustraciją aukodavo jautį, kiaulę ar avį karo dievui Marsui.

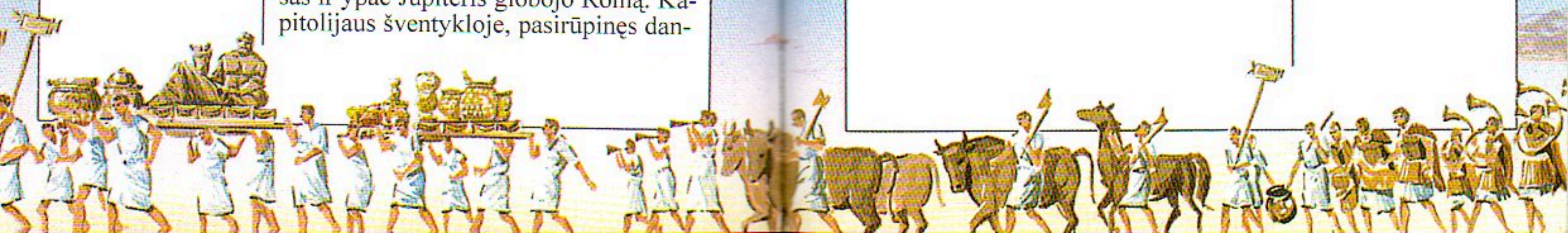

Žaidynės, sugalvotos garsių žmonių, iš pradžių buvo mirusiųjų kultas, skirtas požemio karalystės dievams. Visada vykdavo eitynės ir aukojimas, globojant kuriam nors dievui, prieš gladiatorių kovas ir kitokias pramogas. Išliko archajinių kultų pėdsakų: tarnas, apsivilkęs Orko, mirusiųjų karalystės valdovo, drabužiais, ateidavo paimti lavonų.

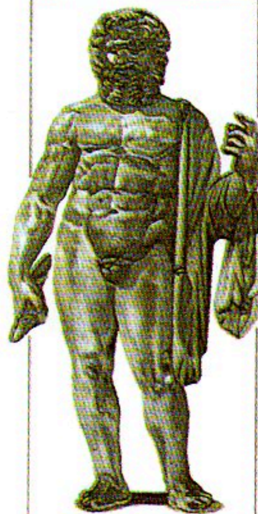
Romoje šventyklos turėjo pilietinę paskirtį: Saturno šventykloje buvo valstybės iždas, Jano šventykla skelbdavo karą arba taiką, Belonės, Marso draugės, šventykloje priimdavo užsienio pasiuntinius ir karvedžius nugalėtojus.

Liaudis dalyvaudavo didelėse religinėse šventėse. Švenčių dienos būdavo poilsio dienos. Tuo metu vykdavo iškilmingos eisenos, aukojimai Marsui arba Jupiteriui.

Karvedžiai nugalėtojai sulaukdavo aukščiausiosios pagarbos – *triumfo*: vieną dieną jie galėdavo pabūti Jupiteriu. Jie apsivilkdavo kaip Jupiteris ir eidavo iškilmingoje eisenoje aukoti dievui aukos.

Iš kitų tautų pasiskolintos dievybės

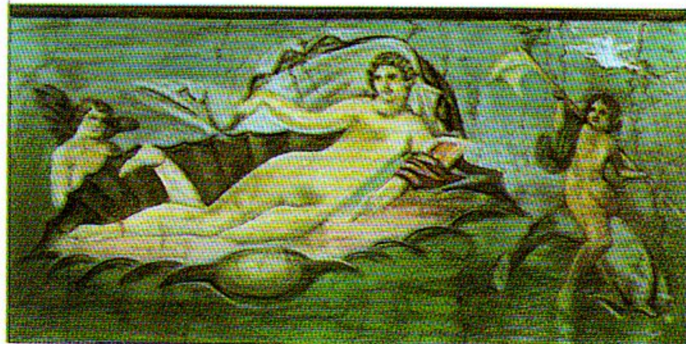

Romėnų atgabentas į Belgiją Jupiteris.

Venera kriauklėje. Pompėjos freska.

Romėnų religija susiformavo per daugelį šimtmečių, pasisavindama sunkiais istoriniais laikotarpiais pasiskolintus elementus iš kitų tautų: lotynų, etruskų ir ypač graikų. Karo įkarštyje atlikdavo *évocatio* ritualą, romėnai kviesdavo priešų dievybes jiems padėti laimėti!

Pamažu dirbtinai buvo sutapatinti tradiciniai romėnų dievai su naujai atkeliavusiaisiais, jiems suteikiant panašų į graikų statulų pavidalą. Iš tikrųjų buvo dievybių prigimtinių skirtumų: Demetra rūpinosi požeminiu grūdų vystymusi, jos kultas buvo apgaubtas paslapčių, o Cerera globojo javų žydėjimą ir augimą. Taip pat jų garbinimo kultai būdavo atliekami ne tomis pačiomis dienomis. Romėnų Venera, nepaprasto grožio deivė, tapo sėkmės ir pergalės dievybe. Kaip Jupiterio *Optimus Maximus*, labai gero ir labai didžio, jos politinis vaidmuo buvo nepaprastai svarbus. Graikų

Nugalėtoji Graikija užkariavo savo žiaurųjį užkariautoją.

Horacijus, *Laiškai*, II, 156

dievai darėsi vis paprastesni, tuo tarpu kai kurie senieji romėnų dievai visiškai išnyko: Janas ir Saturnas pirmenybę atidavė Jupiteriui.

Kibelės kultas atsirado Romoje senato sprendimu punų karų kritiniu laikotarpiu (II–III a. pr. Kr.). Šiame bareljefe pavaizduotas deivės atvaizdo atgabenimas į Romą.

Jupiteris, Junona ir Minerva – Romos globėjai. Jie turi savo šventyklą Kapitolijuje. Šie dievai sudaro *Kapitolijaus triadą*.

Romėnų ir graikų dievai

Jupiteris	Dzeusas
Junona	Hera
Neptūnas	Poseidonas
Plutonas, Orkas	Hadas
Venera	Afroditė
Cerera	Demetra
Prozerpina	Persefonė
Minerva	Atėnė
Vulkanas	Hefaistas
Liberas, Bakchas	Dionisas
Marsas	Arėjas
Saturnas	Kronas
Vesta	Hestija

Jupiteris – Egipto dievo Amono ir Jano sintezė.

Slaptosios religijos ir kultai

Izidės statula, I a. pr. Kr., rasta Herkulanėjuje. Izidė ypač buvo garbinama Pompėjoje, kur vykdavo iškilmingos šventės.

Juo daugiau buvo užkariavimų, tuo labiau romėnų mentalitetas vystėsi, veikiamas helenistinės kultūros ir paslaptingų Rytų religijų. Tradicinės religijos silpnėjo, ritualai nebeteko prasmės.

Kibelės, kilusios iš Frigijos, egiptiečių deivės Izidės, dviejų žymių augmenijos deivių, Dioniso ar Mitros kultai buvo labai populiarūs, nes jie žadėjo prisikėlimą po mirties. Dažnai praktikuojami slaptosiose grupėse vergų, moterų, karių, šie kultai vėl tapo lygiaverčiais su kitais kultais, nors visuomenė anksčiau jų nepripažino. Mitros ar Kibelės kulto šalininkai būdavo krikštijami jaučio krauju.

Visi šie ritualai, ypač Izidės, būdavo tarsi egzotiški ir iškilmingi spektakliai: muzika, kostiumai ir pastatymas sukurdavo mistinę nuotaiką.

Pasirodydavo kenčiančiųjų dievų veidai (Ozyrio (Osirio), Sarapido, Ačio, Balio, Mitros, Dioniso), kartais jie būdavo siejami su Biblijos dievu ir laikomi tam tikra prasme viendieviais. Romoje susikūrė svarbi žydų bendruomenė; ji neprivalėjo prisiekti imperatoriui ir naudojosi savo kulto laisve. Tačiau kartais ši keista religija, be šventyklų ir statulų, būdavo nepripažįstama ir gujama iš Romos.

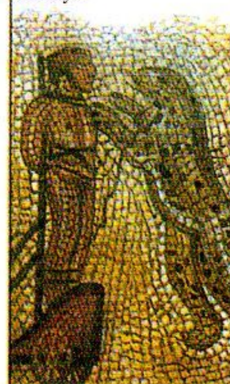
Amžiaus pradžioje rasta Pompėjoje misterijų freska vaizduoja įšventinimo ritualus, dalyvaujant Dionisui ir jo motinai Semelei.

Kristus, *gerasis ganytojas*, pirmaisiais amžiais dažnai būdavo vaizduojamas kaip jaunas piemuo, panašus į Orfėją, žavintis gyvūnus (III a. pradžios katakomba).

Krikščionys, neturėdami ypatingo statuto, griežtai atsisakydavo paklusti imperatoriaus kultui. Šis politinis konfliktas būdavo sprendžiamas įvairiai, priklausomai nuo tuo metu buvusių imperatorių ir vietinių gyventojų reakcijos, kurie kartais piktindavosi krikščionių nesukalbamumu. Tolerancijos epochos keitėsi su persekiojimų laikais. Krikščionybė pasiekė triumfą, tapdama oficialia religija, 324 metais, atsivertus į tikėjimą imperatoriui Konstantinui. Tada pastebėta bendra viendievystės tendencija.

Pirmieji krikščionių persekiojimai prasidėjo Nerono laikais – 64 metais. Dažniausiai krikščionys būdavo metami į areną plėšriesiems žvėrims sudraskyti.

Imperatoriaus kultas

Silijaus moneta su jo pravarde *Félix* (palaimin-

tasis), jį sutapatinančia su dievais.

Kvirinas, žemdirbystės dievas, tapatintas su Romulu, pavaizduotas ant Augusto laikotarpio monetos, naujasis Romulas.

Imperatoriaus kultas oficialiai atsirado valdant Oktavianui-Augustui, pirmajam imperatoriui, 27 m. pr. Kr., bet romėnų tradicija šiam kultui pamažu parengė dirvą. Per I a. pr. Kr. politines krizes diktatoriai vienijo dvasininkus, turėjusius *imperator* titulą, kuris suteikdavo dvasininkui beveik dieviškas teises. Be to, helenistinių monarchijų pavyzdys nuo Aleksandro laikų pripratino prie imperatorių sudievinimo idėjos.

Taip Sekstas Pompėjus susitapatino su Neptūnu, Antonijus ir Kleopatra – su Ozyriu ir Izide. Julijus Cezaris, būdamas gyvas, negavo nei karaliaus titulo, nei buvo sutapatintas su dievu, bet po mirties Kvirinalio šventykloje jam pastatydino *nenugalimo dievo* statulą.

Oktavianas sujungė romėnų tradicijas ir graikų kultūrą; įsūnytas Julijaus Cezario, jis gavo kaip savo protėvius Marsą ir Venerą ir jų palikuonis, Enėją ir Romulą. Atėjus į valdžią, per viešą ceremoniją pasirodę dvylika vanagų priminė Romului palankias pranašystes įkuriant Romą (p. 232).

Rytų doktrinos skleidė mintį, kad laikas, prasidėjęs Saturno amžiumi, turi baigtis pasibaigus Apolono aukso amžiui. Beje, Oktavianas ypač garbino Apoloną ir netgi sklido gandai, kad galbūt jis yra paties Apolono sūnus! Pasibaigus politinėms ir religinėms krizėms, Augusto laikais imperijoje buvo taika ir klestėjo gerovė, buvo atgaivinti senieji kultai. Augustas įkūnijo Likimą, nešantį žmonėms laimę.

Vėliau imperatoriai stengėsi būti sudievinti dar būdami gyvi: Neronas norėjo būti Apolonu, Komodas – Herakliu. Kiti imperatoriai turėjo stebuklingų galių: Vespasianas, Hadrianas ar Markas Aurelijus. Dar jiems gyviems būnant, jų *genius* būdavo garbinamas kryžkelių *larų* ir šeimų. Po jų mirties, imperatoriai, kartais imperatorės, turėdavo savo dvasininkus, altorius.

Esant to laikotarpio religijų įvairovei, vienintelis imperatorių kultas užtikrino didžiulės imperijos politinę vienybę.

Norėdamas pažymėti savo pergalę prieš Antonijų jūrų mūšyje prie Aktijo, Oktavianas-Augustas pavaizduotas kaip jūrų dievas Neptūnas.

Augustas-Jupiteris greta Romos deivės.

Sudievintas po mirties Augustas čia sutapatintas su Apolonu.

Marmurinė Augusto statula. Su purpurine imperatoriaus toga jis įkūnijo vadovavimą. Tokių statulų buvo visose imperijos kulto vietose.

Enėjas – romėnų protėvis

Vergilijus, *Eneida*

Enėjas, nešdamas ant pe-

čių tėvą, bėga iš degančios Trojos.

Per prabangią puotą Enėjas pasakoja savo praeitį Kartaginos karalienei Didonei (Pjeras Gerinas (*Guérin*), XIX a.).

Nuo herojaus Anchiso Venera pagimdė sūnų Enėją, po Heraklio drąsiausią iš trojiečių. Dar prieš gimstant, Enėjui buvo pažadėta išskirtinė ateitis. Palikdamas sugriautą miestą, su tėvu, sūnumi Askanijumi (Julu) ir keliais išlikusiais gyvais žmonėmis, Enėjas išplaukė ieškoti naujos tėvynės.

Tačiau Junonos pyktis trojiečiams nesumažėjo. Ji paprašė Ajolo sukelti audrą.

...debesys dengė padangę, o apsiniaukus naktis po ūkanom slėpė mėnulį.

Griaustinis drebino dangų; žmonės rėkė, siautėjant stichijai.

Irklai lūžo, laivas braškėjo...

Laivai skendo, kiti dužo, atsitrenkę į rifus. Pagaliau Neptūnas, sujaudintas Enėjo maldavimų, nuramino bangas. Tik septyni laivai įveikė audrą ir pasiekė Libiją.

Išsigelbėjusieji pamatė Kartaginą, Finikijos miestą, įkurtą karalienės Didonės. Karalienė priėmė sudužusio laivo

keliautojus. Venera įkvėpė į Didonės širdį aistros. Vienišomis naktimis Didonė svajojo vieną dieną suartėti su Enėju. Herojus leidosi pavergiamas jos žavesio ir malonaus gyvenimo Kartaginoje. Tačiau Venera priminė Enėjui, kad jis turįs plaukti į palikuonims pažadėtąją žemę: Roma turėjo gimti toli nuo Afrikos krantų. Enėjas ruošėsi išplaukti slapta.

Betgi valdovė pirmiau klastą pajuto...

Didonė bandė jį sulaikyti beprasmiais maldavimais. Ji prakeikė Enėją ir jo giminę. Paskui, pagriebusi paliktą Enėjo kalaviją, nusižudė. Iš toli herojus pamatė nuo aukščiausios rūmų terasos kylančias liepsnas, bet neįtarė, kad šiame lauže degė Didonės kūnas.

Jie pasiekė Italijos pakrantę, kur Junona sukėlė vietos gyventojų – lotynų ir rutulų – neapykantą. Padedamas etruskų kariuomenės, Enėjas sumušė priešus. Jis vedė Laviniją, dievo Saturno palikuonę, ir vėliau tapo romėnų giminės pradininku.

Žygį apgiedu ir vyrą, kuris iš Trojos pakrančių, bėgdamas nuo lemties, Italijon kitkart atvyko, ten, kur Lavinijaus krantas. Ilgai jį žemynuos ir jūroj blaškė galybė dievų dėl pykčio kerštingos Junonės. Daug ir kariaudamas jis iškentėjo, kol, miestą įkūręs, Lacijun Trojos dievus atgabeno. Taip davė jis pradžią genčiai lotynų, Albos senoliams ir aukštajai Romai.

Vergilijus, *Eneida*, 1

Enėjas atplaukia į Tiberio žiotis.

Šimtas plačių angų ir šimtas durų jan veda. Šimtas balsų iš jo Sibilės atsakymus duoda.
Vergilijus, *Eneida*, 6, 42

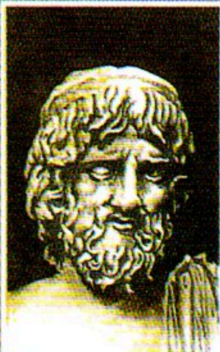
Kumų Sibilės urvas, kur Enėjas eidavo klausti patarimo.

Tuo metu, kai Enėjas aukojo baltą kiaulę, gimė trisdešimt paršelių. Tai buvo būsimojo Romos klestėjimo ženklas.

Požemio karalystė

Vergilijus, *Eneida*

Plutonas, romėnų mirusiųjų dievas, tapatintas su Hadu.

Laivas, grįžtantis į uostą, simbolizuoja gyvenimo pabaigą. Šis motyvas dažnai būdavo iškalamas ant romėnų kapų. Pompėja, I amžius.

Odisėjoje Odisėjas taip pat sutiko mirusiųjų, bet jis nepateko į požemių karalystę; vėlės ateidavo atsigerti kraujo, išsiliejusio per aukojimą. *Eneidoje* smulkiai aprašyta požemio karalystė.

Vadovaujamas dievų, Enėjas pasiekė Kumus, Italijoje, kur gyveno netoli nuo įėjimo į požemio karalystę paslaptingoji Sibilė. Enėjas norėjo pamatyti savo tėvą ir Sibilė sutiko jį lydėti *į tyliųjų šešėlių imperiją*, iš kur negali grįžti nė vienas mirtingasis.

Didžiuliame miške Enėjas nusilaužė nuo medžio auksalapę šakelę, kuri turėjusi juos saugoti. Po to juodo ir negyvenamo Averno ežero pakrantėje jie įėjo į didžiulę, tamsią prarają. Prie įėjimo į požemio karalystę buvo raudos guolius

pasistačiusios visos kančios, tokios kaip *Nesantaika*, *Vaidas beprotis, vietoj plaukų gyvates kruvinais kaspinais pasirišęs*. Po didžiule guoba prieglobstį rado daugybė visokių baidyklių. Enėjas išsitraukė kalaviją ir būtų puolęs vėles, bet plienas neturėjo jokios galios!

Kelias į Tartarą ten, prie juodųjų bangų Acheronto. Charonas, kraupus valtininkas,

Primenanti mirtį romėnų mozaika. Tai būdavo dažna puošybos tema

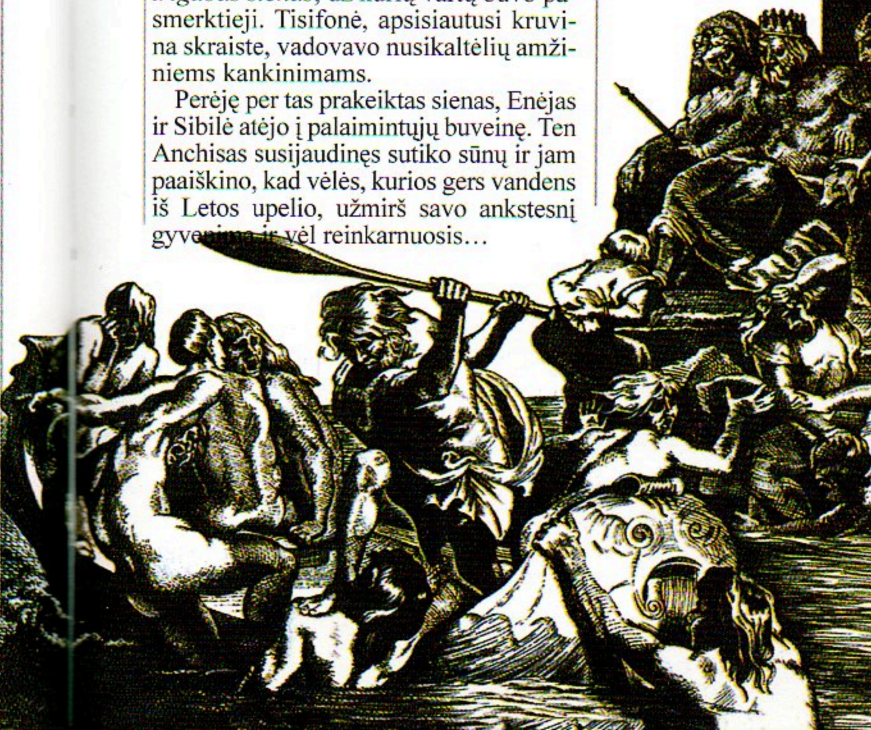
sergėjo vandenis. Tik mirusiuosius, palaidotus su gedulingomis apeigomis, jis perkeldavo į kitą krantą. Kitų vėlės būdavo pasmerktos klaidžioti šimtą metų!

Pasinaudoję auksalape šakele, Sibilė ir Enėjas perėjo per upę su mirusiaisiais. Kitame upės krante Kerberas (Cerberis) atvėrė savo trejus nasrus. Sibilė jam įmetė į nasrus užburtą pyragaitį, kurį suėdęs Kerberas užmigo. Enėjas pateko į Gėlių lauką, kur visą laiką aimanavo meilės aukos. Po to jis pamatė žaizdotus garsius karius.

Tačiau greitai Enėjas išvydo *Tartaro trigubas sienas*, už kurių vartų buvo pasmerktieji. Tisifonė, apsisiautusi kruvina skraiste, vadovavo nusikaltėlių amžiniems kankinimams.

Perėję per tas prakeiktas sienas, Enėjas ir Sibilė atėjo į palaimintųjų buveinę. Ten Anchisas susijaudinęs sutiko sūnų ir jam paaiškino, kad vėlės, kurios gers vandens iš Letos upelio, užmirš savo ankstesnį gyvenimą ir vėl reinkarnuosis…

Tamsūs jie ėjo abu nakties glūdumoj per šešėlius, per negyvenamus Dito namus dykumų karalystėj.
Vergilijus, Eneida, VI, 268.

Požemio karalystė. XIX a. graviūra.

Remas ir Romulas

Titas Livijus

Roma ir jos septynios kalvos.

Vaga, išarta aplink būsimąjį miestą, būdavo magiška apsauginė linija; ją peržengusios, pasirodydavo požemio karalystės dievybės. Šis etruskų kilmės ritualas išliko ir romėnai jį naudojo statydami miestus.

Amulijus valdė Alba Longoje piemenų tautą. Jis nuvertė nuo sosto savo brolį Numitorą, Enėjo palikuonį, o savo dukterėčią Rėją Silviją padarė vestale, tikėdamasis, kad jis niekada neturės vaikų. Tačiau ji pagimdė dvynius. Rėja Silvija priskyrė tėvystę dievui Marsui. Karalius paleido kūdikius karkliniame krepšyje į patvinusį Tiberį. Kai vanduo nuslūgo, krepšys atsidūrė sausumoje. Kūdikius surado vilkė ir juos žindė! Piemuo vardu Faustulas juos augino.

Vėliau Romulą ir Remą pagrobė plė-

Dievas Tiberis.

šikai. Nuginkluoti ir nuvesti į Albą, jie surado kūdikių senelį Numitorą. Užaugę Romulas ir Remas grąžino sostą seneliui Numitorui.

Romulas ir Remas nusprendė įkurti miestą toje vietoje, kurioje jie buvo išgelbėti. Broliai panoro pamatyti pranašiškus ženklus. Romulas pasirinko Palatino, o Remas – Aventino kalną. Remas pamatė šešis skrendančius vanagus, o Romului pasirodė dvylika vangų ir jis buvo paskelbtas karaliumi.

Tada Romulas pažymėjo pirmąją miesto sieną ją išardamas dviem baltais jaučiais pakinkytu plūgu. Vartų vietoje jis pakėlė plūgą. Mirtimi turėjo būti nubaustas tas, kuris peržengs šventąjį griovį.

Nusivylęs Remas peržengė šią simbolinę sieną. Romulas tą pačią akimirką jį nužudė. Tad valdžia atiteko jam vienam. Praėjus dešimčiai taikių valdymo metų, Romulas dingo per siaubingą audrą. Jis buvo sudievintas ir gavo Kvirino vardą.

Urna su mirusiojo pelenais pirmųjų romėnų būstų formos.

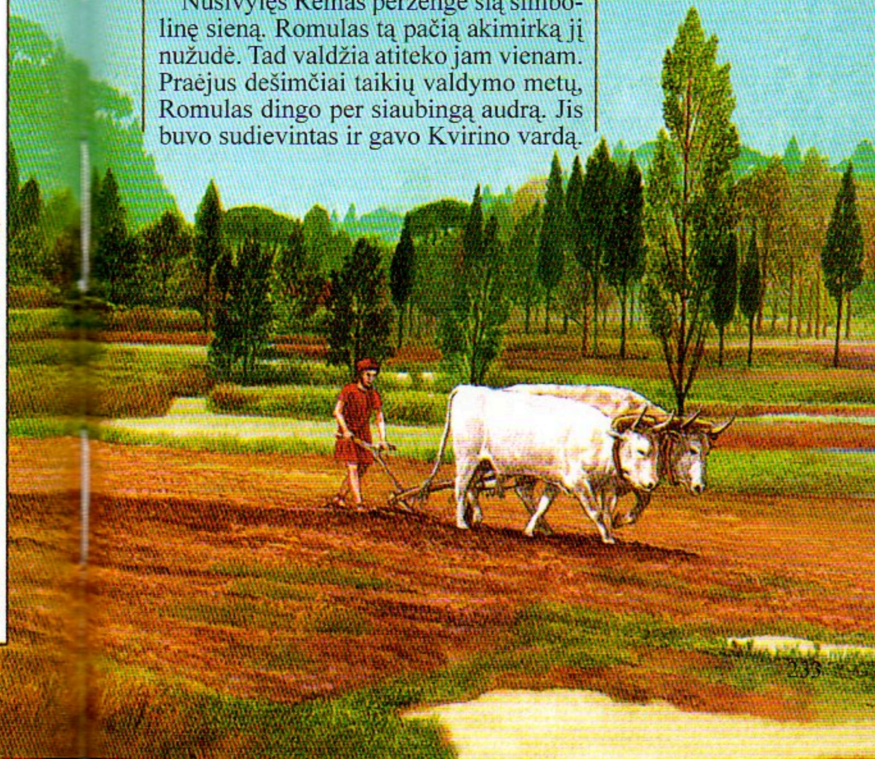
Palaidojęs Remą, Romulas pradėjo statyti miestą.

Plutarchas, *Romulo gyvenimas*, 11, 1

Vilkė, vedina troškulio už supusių kalnų ir išgirdusi kūdikių verksmą, pasuko jų link ir pritūpdama jiems padavė savo spenius... Ji laižė kūdikius tuo metu, kai karaliaus piemuo juos rado.

Titas Livijus, I

Sabinių pagrobimas

Titas Livijus

Antspaudas sabinių pagrobimui atminti.

Sabinai pateko į Romą įkalbėję jauną merginą Tarpėją atverti Kapitolijaus tvirtovės vartus. Kapitolijaus tvirtovės uola buvo pavadinta jos vardu. Romėnai išsaugojo paprotį mesti nuo Tarpėjos uolos nuteistuosius mirties bausme išdavikus.

Romėnai pasinaudojo cirko žaidimais ir pagrobė sabines.

Įkūrus Romą, joje apsigyveno iš visur atklydę pabėgėliai. Romulas ir jo tauta ėmė nerimauti, nes mieste trūko moterų. Pasiuntiniai, siunčiami į kaimynines tautas joms pasiūlyti sudaryti sąjungą gausių vedybų pagrindu, išgirsdavo tik atsisakymą, nes visi bijojo šio labai greitai didėjančio miesto. Vyko pasitarimas po pasitarimo ir galiausiai buvo priimtas Romulo projektas.

Per Neptūno šventes romėnai rengdavo dideles žaidynes, į kurias kviesdavo visas kaimynines tautas. Visi mielai vykdavo į Romą pažiūrėti naujojo miesto. Ypač miestu domėjosi sabinai, kuriuos gyventojai svetingai priimdavo. Numatytu momentu, kai visų žvilgsnius ir protus pakerėdavo spektaklis, iš visų pusių atbėgę romėnų jaunuoliai grobdavo merginas. Tėvai bėgdavo, šaukdami apie šventvagystę, svetingumo įstatymas būdavo pažeistas. Jaunieji romėnai, laimingi radę žmonas, joms būdavo labai geri ir aukos pamildavo savo vyrus.

Romėnų matrona, *žmona, motina*, būdavo gerbiama ir naudojosi šiokiomis tokiomis laisvėmis.

Ne dėlto, kad įžeistų sabines, romėnai grobė merginas, bet norėdami sujungti abi tautas į vieną.

Plutarchas, *Romulo gyvenimas*, 14, 7

Pasipiktinusios kaimyninės tautos dažnai puldinėdavo romėnus ir pasiekdavo pirmąsias pergales. Sabinai pateko į tvirtovę klasta. Jų sėkmę lėmė tai, kad romėnų gretose kilo panika, ir Romulas turėjo sustabdyti jų bėgimą. Kautynės ypač įsismarkavo, kai sabinės, nugalėjusios baimę, puolė tarp besikaunančiųjų. Jos maldavo savo tėvų ir vyrų nežudyti vieni kitų. Nustebę vyrai liovėsi kautis. Vadai sudarė taikos sutartis ir suvienijo dvi tautas. Romulas gavo karalystę, kurią dalijosi su sabinų karaliumi Tacijumi. Romėnai įsipareigojo gerbti savo žmonas.

Horacijai ir Kuriacijai

Titas Livijus

Žemdirbių vaidai sukėlė karą tarp Romos ir Albos. Kuri tauta nugalės? Norėdamas išsaugoti vyrus, Albos karalius pasiūlė kautis drąsiausiems.

Beje, per sutapimą, kiekvienoje iš dviejų kariuomenių kovėsi broliai tryniai, kurie visiškai nesiskyrė nei amžiumi, nei jėga.

Romėnų pusėje kovojo Horacijai, o Albos – Kuriacijai.

Žvangindami ginklais, jaunuoliai puolė į mūšį... Jie turėjo drąsos tiek, kiek dvi didelės kariuomenės; jaunuoliai pamiršo jiems gresiantį pavojų ir galvojo tik apie tėvynės ateitį.

Horacijų priesaika. Dailininkas Luji Davidas (1784–1785).

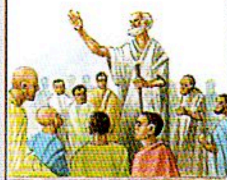
> *Pirmojo puolimo metu žvengėjo ginklai, kalavijai švytėjo kaip žaibo šviesa, didžiulė baimė sukaustė žiūrovų širdis.*
>
> **Titas Livijus**

Greitai du romėnai žuvo; trys Albos kariai buvo sužeisti.

Tada Horacijus pasileido bėgti, po to atsigręžė, puolė ir užmušė artimiausią Kuriacijų. Padrąsintas romėnų ovacijų, jis priėjo prie kito Kuriacijaus ir baigė kovą anksčiau negu įsikišo trečiasis, buvęs arčiausiai, kurį jis nesunkiai nugalėjo.

Romėnai sveikino herojų. Beje, prie Kapeno vartų, atėjusi Horacijaus pasitikti sesuo, pažino ant savo brolio pečių vieno Kuriacijų, savo sužadėtinio, apsiaustą. Viską supratusi, ji rovėsi plaukus, gedėdama sužadėtinio.

Sesers rauda, visiems džiaugiantis, sužadino jaunuolio pyktį. Jis išsitraukė kalaviją ir pervėrė merginą. „Tegu taip žūsta kiekviena romėnė, apraudanti savo priešą!“ – sušuko jis.

Patrauktą atsakomybėn Horacijų gina jo senas tėvas: ar nuteis mirties bausme kaip niekšą jo paskutinį sūnų, herojų, padėjusį Romai pasiekti triumfą? Susijaudinę romėnai išteisino Horacijų.

Tačiau tėvas jam paskyrė simbolinę bausmę: norėdamas jį pažeminti, jis privertė Horacijų pereiti per apačią horizontaliai padėtos ieties, tai yra nuleisti galvą.

Viskas šlovei

Titas Livijus

Etruskai laikomi trimito išradėjais.

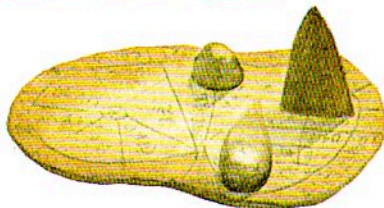
Jie buvo geri ateities spėjimo žinovai. Greta pavaizduotos avino kepenys, suskirstytos į dalis, priskiriamas dievybėms. Haruspikai jas naudodavo pranašystėms skelbti.

Per mūšį Horacijus neteko vienos akies, todėl buvo pramintas Koklitu – Vienakiu.

Galingi etruskų miestai priešinosi naujai valstybei, kuri jau ėmė garsėti kaip karinga valstybė. Karalius Porsena apgulė Romą, į kurią vienintelis priėjimas buvo per polių tiltą.

Vieną dieną Horacijus Koklitas (Vienakis) saugojo tiltą.

Staiga priešai pasirodė visiškai arti ant kalvos, nuo kurios jie greitai bėgo žemyn. Tada herojus pamatė, kaip išsigandę jo vyrai metė ginklus.

Horacijus pats vienas ėjo į priekį su kalaviju rankoje. Priblokštas priešas įnirtingai puolė; pirmieji kritę kovotojai saugojo vyrą, kuris juos iškvietė į kovą. Tačiau nuo užpuolikų bėgimo medinis tiltas sugriuvo. Taip baigėsi mūšis. Horacijus perplaukė Tiberį ir sugrįžo į miestą.

Tačiau apgultis tęsėsi ir Romai grėsė badas. Jaunas patricijus Mucijus nusprendė vienas eiti pas priešus. Jis paslėpė durklą po drabužiais ir priėjo prie karališkosios pakylos. Tą dieną buvo mokama kariams alga. Karalius ir jo sekretorius vadovavo algų mokėjimui. Mucijus nužudė pirmą pasitaikiusį iš dviejų vyrų – sekretorių. Tuo metu, kai Mucijus taikėsi pabėgti, jį sučiupo ir nuvedė pas karalių.

Atvestas pas karalių, jis pasakė savo vardą ir paaiškino, kad norėjęs jį nužudyti ir nebijąs mirties; tarp kitko, po jo trys šimtai jaunų romėnų bandė tą patį padaryti. Išsigandęs karalius jį gąsdino kankinsiąs ugnimi. Tada Mucijus įkišo savo dešinę ranką į židinį ir ją sudegino net nesudrebėjęs.

Priblokštas karalius jį paleido ir tuojau pat po įvykusių derybų nutraukė apgultį. Nuo to laiko Mucijus buvo pramintas *Scaevola* – Kairiarankiu!

Etruskų freskos.

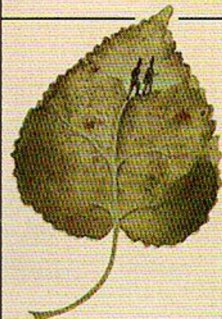
Iš pradžių Romą valdė etruskų karaliai ir jai turėjo didelės įtakos etruskų civilizacija. Anot tradicijos, išvarius paskutinįjį karalių Tarkvinijų Superbą, respublika buvo paskelbta 509 m. pr. Kr.

Mucijus ramiai sudegino savo ranką ir tuo parodė, kad romėnas niekina skausmą, siekdamas aukščiausio atpildo – šlovės.

Filemonas ir Baukidė

Ovidijus, *Metamorfozės*

Dzeusas ir Hermis nusprendė vieną dieną pakeliauti po Frigiją kaip paprasti keliautojai. Panorėję pailsėti, jie rasdavo tik uždarytas duris.

Viena tik lūšnelė priėmė juos į šiaudų ir pabalio nendrių pastogę.

Šioje lūšnelėje vienas šalia kito paseno Baukidė ir jos vyras Filemonas.

Taigi, kai šiuos namučius dangaus valdovai pasiekė ir pro duris žemutes, palenkę galvas, įėjo, kojas pailsinti paprašė ir suolą pastatė senelis, o rūpestinga žmona jiems patiesė maršką švarutę...

Paskui ant išklypusio stalo Baukidė patiekė svečiams kuklų valgį.

Pastebi greitai abu, jog tieksyk semtas krateras pats prisipildo kaskart ir vynas gausėja savaime. Apima baimė dėl to juos abudu, tiesia į dangų ir Filemonas rankas, ir Baukidė ir meldžia širdingai, prašo atleisti, kad jie nesirengę ir vaišės tokios kuklios. Buvo namuos žąsis, sodybos vienintelė sargė, šoko senutė dabar jos pjaut svečiams nemirtingiems... Tie jos pjauti neleidžia.

Tada senukai pamatė, kad vanduo užtvindė visą vietovę, išskyrus jų lūšnelę, kuri jiems matant pavirto šventove.

Auksu pagelsta šiaudai, asla marmurais apsidengia, durys dailiais raižiniais...

Dzeusas paklausė senukų, ko jie norėtų.

„Prašome leisti mums būti žyniais, prižiūrėti ir saugoti Jūsų šventovę, o kad jau metus mes varom vienodus, mus valanda viena teužmigdo". Sargai šventyklos jie buvo. Bet metai sveikatą pakirto, Baukidė staiga Filemoną gaubiantis lapais žaliais, o šis – Baukidę pamatė. Dabar dar Tianos gyventojas rodo, kur du kamienai greta iš jųdviejų kūnų išaugo.

Amūras ir Psichėja

Apulėjus, *Metamorfozės*

Susižavėję Psichėjos grožiu, žmonės apleido Veneros šventyklas ir nesistengė jos tinkamai garbinti, todėl deivė labai supyko ir sumanė atkeršyti Psichėjai.

Greta: Venerai aukojami jos mėgstami gyvūnai – avis ir balandis.

Lotyniškas vardas Erotas yra Amūras arba Kupidonas. Afroditė buvo ištekėjusi už Hefaisto. Tačiau meilės deivė taip pat suartėjo ir su griaunančio karo dievu Arėju; jie turėjo daug vaikų: Erotą ir Anterotą, Abipusę meilę, Deimą ir Foibą, Siaubą ir Baimę, ir pagaliau Harmoniją.

Vienas karalius ir karalienė turėjo tris dukteris. Paskutinioji, Psichėja, buvo tokia graži, kad net Venera susikrimto. Ji paliepė savo sūnui Amūrui padaryti taip, kad mergina pamiltų patį bjauriausią iš visų vyrų. Iš tikrųjų Psichėja visiškai nepatyrė

jokios laimės su savo grožiu, nes visi ja žavėjosi, bet nė vienas neprašė jos rankos. Jos tėvas kreipėsi į Apolono orakulą, kuris išpranašavo, kad jos vyras būsiąs *nedoras, šiurkštus, tarsi drakonas baisus.*

Vis dėlto Psichėja pakluso likimui. Beje, orakulo nurodytoje vietoje ji pamatė dieviškus rūmus, bet tuščius. Naktį atėjęs jos vyras reikalavo, kad Psichėja niekada nebandytų jo pamatyti.

Kiekvieną naktį jis ateidavo, bet visada tik tada, kai jau visiškai sutemdavo ir jie būdavo labai laimingi. Tačiau vienai Psichėjai dienos rūmuose slinko lėtai. Vieną dieną ji laiminga išgirdo seserų, suradusių rūmus ir atėjusių prie jų, kvietimą. Vyras jai priminė pažadą nesistengti jį pamatyti ir jai pranešė, kad ji laukiasi kūdikio. Jeigu ji mokės išsaugoti jų paslaptį, gims dievas!

Tačiau Psichėjos seseris graužė pavydas. Jos privertė Psichėją prisipažinti, kad ji niekada nematė savo vyro ir ją klastingai įtikino nužudyti *pabaisą*. Kitą naktį Psichėja pasiėmė peilį. Tačiau, lempos šviesoje pamačiusi patį Amūrą, ji priėjo prie jo drebėdama ir lašas deginančio aliejaus iš lempos nukrito dievui ant peties. Paklaikęs iš skausmo, Amūras jai prisipažino, kad, suviliotas jos grožio, jis nepaklausęs motinos paliepimo. Tačiau Amūras, pamatęs, kad priesaika sulaužyta, išsivadavo iš savo žmonos bučinių bei glamonių ir išskrido…

Kai Psichėja atsigavo, rūmai

Taip Psichėja, pati nenumanydama, pamilo meilės dievą.

Apulėjus, *Metamorfozės*, V, 23

Kai atėjo laikas, jie susilaukė dukters, kurią mes vadiname Aistra.
Apulėjus, *Metamorfozės*, VI, 24

Graikų kalba *Psichėja* reiškia *drugelį* ir *dvasią*. Dvasia dažnai vaizduojama kaip drugelis, išskrendantis iš mirusiojo kūno. Per daugelį amžių, Psichėja tapo žmogiškosios dvasios, apvalytos nuo aistrų ir nelaimių, galiausiai pasiekusios meilėje amžiną palaimą, simboliu.

buvo dingę. Ji leidosi į klajones po pasaulį, ieškodama Amūro. Psichėja šaukėsi pagalbos visų dievybių, bet nė viena jos neklausė, bijodama užsitraukti Veneros nemalonę. Galiausiai jaunoji moteris ėmė maldauti pačios deivės Veneros, kuri ją paliko jai tarnauti, padarydama verge.

Venera paliepė Psichėjai per vieną dieną perrinkti didžiulę sėklų krūvą. Laukų skruzdėlės atėjo jai padėti: vakare sėklos – miežiai, lęšiai ir soros – buvo kruopščiai perrinktos ir sukrautos į krūvas. Rytojaus dieną deivė davė Psichėjai dėžutę ir liepė ją nunešti požemio karalystės valdovui, sakydama:

"Venera prašo tave atsiųsti jai truputėlį savo grožio. Mat visą savo grožį išeikvojo ir prarado beslaugydama sergantį sūnų".

Psichėja pamanė, kad jai jau atėjo paskutinės dienos. Bet, eidama pro bokštą, nuo kurio norėjusi šokti į požemio karalystę, ji išgirdusi balsą, kuris paaiškino, kaip rasti įėjimą į požemio karalystę.

Prozerpina, požemio karalystės valdovė, grąžino Psichėjai pilną dėžutę... Apimta smalsumo, Psichėja ją atidarė ir pamatė, kad ji tuščia, joje nebuvo jokio grožio, tik požemio pasaulio miegas, tikras mirusiųjų miegas. Miegas tuojau pat ją apniko ir Psichėja čia pat ant kelio parkrito ir užmigo giliu miegu.

Kenčiantis nuo nudeginimo Amūras buvo slaugomas motinos rūmuose.

Pasveikusiam Amūrui pavyko pabėgti iš motinos rūmų. Jis surado savo mylimąją, pažadino nepavojingu savo strėlės įdūrimu, ją truputį pabarė ir liepė nunešti dėžutę Venerai. Per tą laiką Amūras nuskrido į Olimpą maldauti Jupiterį, išdėstydamas jam savo reikalą. Dievų ir žmonių dievas sutiko, kad jis vestų Psichėją:

Nors tu, mano sūnau, niekuomet man nerodei skirtos pagarbos, vertei keisti savo kilnią išvaizdą į jaučio ar gulbės pavidalą, ...tu žeidei mano garbę ir teršei mano gerą vardą, būdamas atlaidus, aš negaliu tau pasakyti ne.

Tačiau Psichėjai nepavyko palenkti į savo pusę įpykusios deivės. Venera jai grasino dar didesniais ir pragaištingesniais darbais...
Apulėjus, *Metamorfozės*, VI, 16

Venera neliko abejinga. Merkurijus pagrobė Psichėją iš Žemės ir ją atgabeno į dievų rūmus, kur ji tapo nemirtinga ir visiems laikams susijungė su Amūru.

Renesansas Italijoje

Venera ir viena iš trijų gracijų (Botičelis, 1445–1510).

Persėjas (Florencijos skulptorius Čelinis, XVI a.).

1453 metais turkai užgrobę Konstantinopolį išplatino antikinę kultūrą po visą Europą. Pirmiausia Italijoje pasikeitė mentalitetas ir menas: laikotarpis nuo 1550 metų pradėtas vadinti *Renesanso laikotarpiu*.

Architektas Albertis (1404–1472) sukūrė naujas teorijas: reikėjo, pamėgdžiojant antikos meno kūrinius, sukurti naujas taisykles, tai yra idealias grožio proporcijas. Pasidarė madingos nuogos statulos. Susižavėję žmonės drąsino menininkus. Garsios šeimos kaip Medičių ir netgi popiežiai (Julijus II ir Leonas X) užsisakė garsių kūrinių. Kūrėjai atidarė dideles dirbtuves ir netgi turėjo mokinių, kaip dailininkas Rafaelis.

Perspektyva ir apimtys pasirodė flamandų ir italų paveiksluose. Kūrinių spalvų chemija gerėjo, o kartu didėjo jų spindesys ir niuansų subtilumas. Anatomijos studijos padėjo kūnui suteikti daugiau harmonijos ir realumo. Toks dailininkas kaip Leonardas da Vinčis plėtojo piešimo meną.

Skulptūra naudojosi šiais atradimais ir geresne bronzos darbų technika. Kaip gerus pavyzdžius galima pateikti Donatelą, dailininką ir skulptorių Mikelandželą. Architektūra mėgdžiojo antikos laikų puošybą. Visur pridedamos kolonos, dorėniškieji ir jonėniškieji kapiteliai. Architektas Bramantė Šv. Petro bazilikoje Romoje stengėsi panaudoti antikinės Romos puošybą.

Taip romėnų forumas atrodė XVI a. humanistams.

Grožio idealo triumfas. Italų dailininko Rafaelio (1483–1520) freska. Antikos ir Renesanso laikų poetai ir menininkai kurį laiką buvo labai artimi.

Architektūrą įkvėpė antikos laikų šedevrų proporcijos ir harmonija, pagrįsta *aukso pjūviu*.

Bakchas–Dionisas. Leonardas da Vinčis (1452–1519).

Nuo XVI amžiaus iki šių dienų

Gražusis fontane, mylimas nimfų,
tavo vanduo jas slepia
šaltinio gelmėse...
Ronsaras, Odės, II, 9

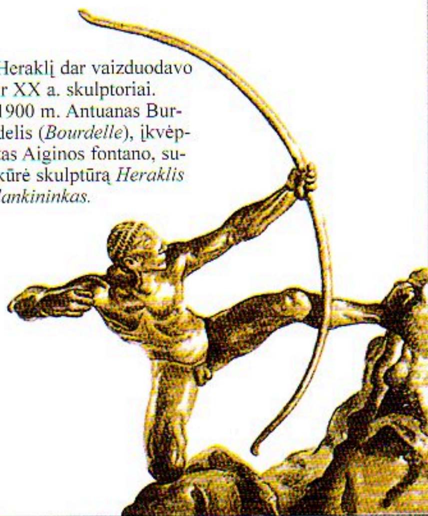
Nekaltųjų fontano (Paryžius) nimfa. Skulptorius Žanas Gužonas (*Goujon*), XVI amžius.

Italų dailininkai, tokie kaip Leonardas da Vinčis, keliaudami skleidė Europoje Renesanso idėjas. Spausdinimas, atsiradęs apie 1450 metus Vokietijoje, taip pat platino antikos kultūrą.

Atsidarė didelių bibliotekų, tokių kaip Vatikano. Akademijose būrėsi mąstytojų ir rašytojų elitas, *humanistai*, kurių kūriniai turėjo daug bendro su antikos filosofija.

Didieji atradimai sukėlė minčių apie iki tol nežinotus tautų papročius. Kopernikas ir Galilėjus atliko stebėjimus ir skaičiavimus, nustatė, kad žemė yra apvali ir nėra Visatos centre. Mokslininkai ir gydytojai prieštaravo tradicijoms.

Heraklį dar vaizduodavo ir XX a. skulptoriai. 1900 m. Antuanas Burdelis (*Bourdelle*), įkvėptas Aiginos fontano, sukūrė skulptūrą *Heraklis lankininkas*.

Poetas Dantė (1265 – 1321), lydimas Vergilijaus, pereina devynis pragaro ratus. Delakrua (*Delacroix*) paveikslas, XIX amžius.

Humanistai domėjosi įvairiomis problemomis. Italui Makiaveliui ir olandui Erazmui Roterdamiečiui artima buvo politika. Knygoje *Gargantiua ir Pantagriuelis* Rablė rašė apie auklėjimą, karą. Savo *Esė* Montenis sukūrė naują teoriją, pagrįstą antikos išmintimi.

Plejados poetai, Ronsaras ir Diu Belė, skelbė, kad reikia sekti antikos poezija;

Fransua Žirardonas (*Girardon*) XVII a. iškalė Apoloną ir nimfas Versalio sodams.

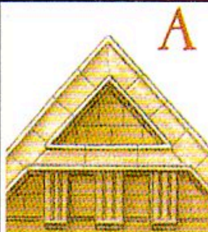
be to, jie praturtino prancūzų kalbą graikų ir lotynų kalbos skoliniais.

Dailėje antikos laikų mitai vaizduojami iki šių dienų; jie nepamiršti XVII amžiaus tragedijose (Kornelio ir Rasino); operų libretuose. Antikos laikų mitai buvo XX amžiaus literatūros kūrybiniu šaltiniu – jie aprašyti Žirodu (*Giraudoux*) *Elektroje* ir *Trojos karo nebus*; Anujaus (*Anouilh*) *Antigonėje*.

Helijaus sūnaus Faetono, nutrenkto Dzeuso, kritimas. Rembrantas, XVII amžius.

Trumpas mitologijos žodynėlis

Adrastas vadovavo Septyneto prieš Tebus karui.

Ajantas – drąsiausias iš graikų po Achilo.

Alkestidė – Pelėjo duktė, sutiko mirti, kad nuo mirties išgelbėtų savo vyrą Admetą, nubaustą Artemidės; Heraklis ją parvedė iš požemio karalystės.

Alkionė – Ajolo duktė ištekėjo už Ryto žvaigždės sūnaus. Dzeusas ir Hera, pavydėdami jiems laimės, juos pavertė paukščiais. Dzeusas leido žuvininkėliui sukti lizdą prie ramios jūros per žiemos saulėgrąžą.

Amaltėja – ožka, žindžiusi Dzeusą kūdikį Kretoje. Iš jos odos Dzeusas padarė savo egidą, panašų į šarvus skydą, kuris jį saugojo nuo titanų. Jis nulaužė vieną Amaltėjos ragą ir padarė iš jo Gausybės ragą.

Amfionas – Dzeuso sūnus. Jis taip gražiai grojo lyra, kad akmenys besiklausydami patys sušoko į Tebų sienas.

Antiklėja – Odisėjo motina, mirė ilgėdamasi Odisėjo ir nesitikėdama jo sulaukti.

Antinojas – Penelopės jaunikių vadas, bandė išsisukti, kai Penelopė jo paprašė šauti iš Odisėjo lanko, kurį tik Odisėjas mokėjo įtempti. Jis buvo nukautas pirmosios Odisėjo paleistos strėlės.

Arachnė iškvietusi Atėnę į audimo varžybas. Įpykusi dėl Arachnės audinio, vaizduojančio dievų meilės nuotykius, Atėnė pavertė ją voru.

Aretūzė. Artemidė pavertė fontanu, kad pabėgtų nuo Alfėjo dievo upės; bet jis sumaišė savo vandenis su jos vandenimis.

Argas – šimtaakis milžinas, sergėjęs Ijo. Jį nužudė Dzeusas. Hera sudėjo jo akis ant povo plunksnų.

Aristėja mokė žmones auginti bites.

Arkas – Dzeuso sūnus, Arkadijos įkūrėjas.

Atalantė – išdidi medžiotoja. Nenorėdama tekėti, žadėjo tapti žmona to, kuris pralenks ją bėgimo varžybose. Lenktynėse pavijusi jaunuolį, nudurdavo jį ietimi. Tačiau vienas jų gavo iš Afroditės auksinių obuolių. Bėgdamas jis mėtė auksinius obuolius, o Atalantė juos rinko ir nespėjo gudruolio pavyti.

Atė – blogo likimo, keršto deivė, Eridės, ginčo deivės, duktė, sukiršino Dzeusą ir Herą. Norėdamas už tai nubausti Atę, Dzeusas ją numetė nuo Olimpo viršaus. Nuo to laiko ji lankosi pas mirtinguosius ir lengvai vaikšto be jų žinios ant mirtingųjų galvų, sukeldama sąmyšį.

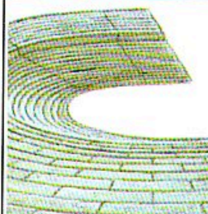
Atlantida, pasak Platono, buvusi didžiulė sala Heraklio stulpų vakaruose (*Atlanto* vandenyne), Poseidono valdos.

Belonė – romėnų karo deivė, iš žodžio *bellum* kilęs žodis *beliqueux* – karingas.

Charitės (romėnų gracijos) – žemesnės deivės, Apolono palydovės, nešančios džiaugsmą.

Chloridė – vienintelis mylimas Niobės vaikas; ji buvo labai išbalusi (iš žodžio

chloros, žalsvas, atsirado žodis *le chlore* – chloras).

Deifobas – Priamo sūnus, žuvus Pariui, vedė Helenę; Menelajas jį nužudė.

Diktina, Mergina su tinklu,– pravardė Kretos nimfos Britomartės, kurią devynis mėnesius persekiojo Minojas. Ji įšoko į jūrą, bet ją išgelbėjo žvejai.

Diomedas – Trakijos karalius, maitino savo kumeles žmonių mėsa. Heraklis jį patį įmetė suėsti jo gyvuliams. Kitas Diomedas buvo narsus graikų herojus Trojoje.

Driadės – uosių *(drus)*, šventųjų medžių Graikijoje, nimfos, gimusios iš Urano kraujo.

Egerija – romėnų nimfa, karaliaus Numo, su kuriuo susitikdavo naktį, patarėja. Jam mirus, ji labai verkė ir pavirto šaltiniu. Egerija yra žymaus žmogaus įkvėpėja.

Egina (Aigina) – Azopo dievo upės duktė. Dzeusas ją nugabeno į salą, kuri buvo pavadinta jos vardu.

Egiptas – Poseidono ir Nilo vaikaitis, užkariavo melampodų (*juodakojų*) šalį, kurią pavadino savo vardu. Jis persekiojo savo brolį Danają, danaidžių tėvą.

Endimionas. Jo paties prašymu, tėvas Dzeusas jį užmigdė amžinuoju miegu. Selenė, Mėnulis, turėjusi penkiasdešimt dukterų, kiekvieną naktį ateidavusi su juo suartėti, jo nepažadindama.

Erato – lyrinės poezijos mūza.

Erisichtonas iškirto mišką, skirtą Demetrai. Už tai jį nubausdama, Demetra jam pasiuntė alkį, kurio niekas negalėjo numalšinti. Galiausiai jis pats save surijo.

Eskulapijus – romėnų Asklepijas.

Eteris (Aiteras), anot Hesiodo, – Niktės sūnus, dangaus dalis, esanti arčiausiai Saulės. *Eteris* yra labai lakus; *éthéré* – orinis, lengvas, pakilus, didingas.

Etna – pirmiausia buvusi nimfa, Urano ir Gajos duktė; romėnų manymu, Vulkanas gyveno Etnos ugnikalnyje.

Eumajas – karaliaus sūnus, tapęs vergu, vienas iš nedaugelio Odisėjo tarnų jam likęs ištikimas per jo nebuvimo laiką.

Eumenidės (Erinijos), arba Geranorės, tokia joms buvo duota pravardė, norint išvengti jų pykčio.

Eumolpas – Poseidono sūnus, Atikoje įvedęs misterijų šventimą. Eumolpidai, žynių šeima, Eumolpo palikuonys.

Evandras. Atkeliavęs iš Arkadijos, anksčiau negu buvo įkurta Roma, ant Palatino kalno jis įkūrė kaimelį, padėjo Enėjui kovoti su rutulais.

Faetonas – Helijo sūnus prašė tėvo leisti pasivažinėti saulės vežimu ir vos nesudegino žemės. Dzeusas nutrenkė jį žaibu (*fajetonas* – senovinė lengva keturratė karieta).

Fatumas – lemties dievas; vėliau jo vardas tapati-

namas su kitomis dievybėmis (moiromis, parkomis). Iš čia kilę žodžiai *fatališkas* ir *fėja*.

Fidėja – deivė, ištikimybės priesaikai personifikacija. Buvo vaizduojama kaip labai sena moteris, nes ji įkūnijo romėnų visuomenės pagrindinę tvarką.

Friksas – Bojotijos karaliaus Atamanto sūnus. Jo ir sesers Helės nekentė antroji karaliaus žmona Inonė.

Tačiau Dzeusas jiems atsiuntė auksavilnį aviną, kuris juos augino. Friksas sveikas ir gyvas perskrido jūrą ant avino ir nusileido Kolchidėje. Ten jis paaukojo jo vilną Ajetui.

Furijos – romėnų tapatintos su erinijomis.

Galatas gimė iš Galijos princesės ir Heraklio, kuris įkūrė Aleziją. Jo vardu buvo pavadinta Galatėja, Mažosios Azijos šalis, užimta galų.

Galatėja yra balta kaip pienas, *gala*. Nerėjo duktė, ją mylėjo Polifemas, Sicilijos kiklopas, bet Galatėja jį išdavė.

Glaukas, Trojos herojus, kovos lauke sužinojo, kad jo šeima susijusi su graiko Diomedo šeima vaišingumo ryšiais. Jie pasikeitė ginklais, prieš grįždami į mūšį.

Gordijus – legendinis Frigijos karalius, mieste palikęs kovos vežimą, kurio jungas prie grąžulo buvo pririštas sudėtingai sumegztu mazgu. Mažosios Azijos imperija buvo pažadėta tam, kuris atrišiąs šį mazgą. Aleksandras Makedonietis jį perkirto kardu. *Atrišti Gordijaus mazgą* reiškia *rasti išeitį jėga iš kokio nors sunkumo*.

Hamadriadės – medžių ir girių nimfos, driadės. Jos gyvena dešimt palmės gyvenimų, t. y. 9720 metų.

Helė – Frikso sesuo, įkrito į jūrą ir jūra buvo pavadinta Helespontu (Marmuro jūra).

Helėnas – Kasandros brolis dvynys, taip pat pranašautojas. Paimtas Odisėjo į nelaisvę, Helėnas jam pasakė, kaip galėtų būti užima Troja.

Hermafroditas – Hermio ir Afroditės sūnus. Jo vardu vadinamos būtybės, turinčios vyriškosios ir moteriškosios lyties požymių.

Hiadės (nuo žodžio *hyein* – lyti). Nimfos, paverstos žvaigždynu. Kartais apibūdinamos kaip „lietaus žvaigždės“, nes pasirodo per pavasario lietus.

Himenėjas yra kartu ir himnas, ir vestuvių dievas (*hymen* – vestuvės).

Hipermestra – vienintelė danaidė, išsaugojusi savo vyrą. Jos tėvas privertė ją teisti, bet Afroditė ją išgelbėjo.

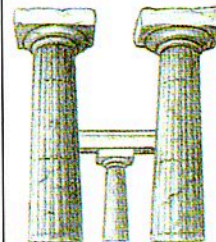

Hipnas – Niktės sūnus, miego dievas (iš jo vardo kilęs žodis *hipnozė*).

Hipodamėja – karaliaus Oinomajaus duktė. Kad ji neištekėtų, tėvas kviesdavo jaunikius dalyvauti vežimų lenktynėse: jo arkliai būdavo greiti kaip vėjas. Karalius išleisdavo varžovą pirmą, o pasivijęs iš užnugario nudurdavo jį ietimi. Tačiau Hipodamėja įsimylėjo Pelopą: ji liepė karaliaus lenktyninio vežimo metalines vinis pakeisti vaškinėmis ir vežimo ratai nukrito. Hipodamėja laimėjo Pelopą.

Hipokrenė – Arklio šaltinis, trykštantis Helikono kalno pašlaitėje. Jį kanopa ištrėškęs Pegasas. Prie jo renkasi mūzos dainuoti ir šokti.

Hipolitas – Tesėjo ir amazonės Antiopės sūnus, garsus medžiotojas, garbino Artemidę ir niekino Afroditę. Pastaroji įkvėpė Faidrai (Fedrai), antrajai Tesėjo žmonai, meilę jaunuoliui. Kai Hipolitas atstūmė Faidrą, ji pražudė jį: Hipolitą pagrobė jūrų pabaisa.

Idas, anot Iliados, – drąsiausias iš vyrų, Linkėjo brolis ir Dioskūrų pusbrolis. Visi keturi plėšė Arkadiją, bet Idas visą laimikį pasiliko sau. Poluksas nužudė Linkėjų, o Dzeusas – Idą.

–ide (priesaga) reiškia sūnus ar duktė: Agamemnonas ir Menelajus buvo Atreidai, Atrėjaus sūnūs.

Idomenėjas – Kretos karaliaus Minojaus vaikaitis, pretendavo į Helenės ranką. Jis išgarsėjo prie Trojos.

Iksionas – mitinės lapitų tautos karalius, po vestuvių atsisakė duoti uošviui žadėtų dovanų ir jį nužudė. Jis buvo nubaustas atlikti bausmę pragare.

Itakas – Itakės salos herojus, kilęs iš Dzeuso giminės.

Japetas – titanas, Atlanto, Prometėjo, Epimetėjo ir Menoitijo tėvas, milžinas.

Jolajas – Ifiklio sūnus, lydėdavo savo dėdę Heraklį į žygdarbius. Po jo mirties padėjo Heraklidams.

Julas – dar vadinamas Askanijumi, Enėjo sūnus, įkūrė Albos miestą. Julijaus Cezario šeimos vardas.

Juturnė – romėnų nimfa, šundaktarė.

Juventa – romėnų jaunystės deivė. Imperijos laikais vadovavo karinėms kolegijoms.

Kabeirai – nežinomos kilmės vyriškosios ir moteriškosios dievybės (Hefaisto vaikai?).

Kakas – didžiulis milžinas, Vulkano sūnus, nugalėtas Herkulio.

Kalchantas – graikų pranašautojas per Trojos karą.

Kamenos – likimo pranašautojos nimfos, lotyniškas mūzų vardas.

Kasandra – Trojos karaliaus Priamo duktė. Į ją įsimylėjęs Apolonas Kasandrai pažadėjęs pranašavimo dovaną. Kadangi Kasandra nesutiko jam atsiduoti, Apolonas jai spjovė į burną: ji galėjo išpranašauti ateitį, bet niekada ja niekas netikėjęs.

Kastalija, persekiojama Apolono Delfuose, šoko į fontaną, kuris buvo pavadintas jos vardu.

Kekropas – pusiau žmogus, pusiau žaltys, pagimdytas Gajos, pasak legendos, pirmasis Atėnų karalius.

Kerkopai – du plėšikai, klastingi neūžaugos, kuriuos Dzeusas pavertė beždžionėmis.

Kirėnė – nimfa medžiotoja, suviliojo Apoloną, kuris ją pagrobė ir nugabeno į Libijos pajūrį ir jai padovanojo kraštą, kuris buvo pavadintas jos vardu.

Kiteronas – karalius, kurio vardu buvo pavadintas kalnas.

Klėjo – istorijos mūza.

Kokitas – Dejonių upė, viena iš pomirtinės karalystės upių. Jos vandenys kyla nuo piktų žmonių ašarų.

Kora – mergina, antras Persefonės vardas.

Koronidė – Apolono mylimoji, bet ji išdavė Apoloną. Keršydama už brolį, Artemidė ją nužudė. Dievas jai gyvai išplėšė iš jos kūno jų sūnų Asklepiją.

Kreūsa – Priamo ir Hekabės duktė, Enėjo žmona; ji dingo Trojai pralaimėjus karą.

Kuretai – Kretos demonai, triukšmingai šokę apie naujagimį Dzeusą, kad Kronas negirdėtų jo verkimo.

Laertas – Odisėjo tėvas, kilęs iš argonautų. Jį atjaunino Atėnė, sugrįžus sūnui. Laertas padėjo Atėnei atsikratyti nužudytų jaunikių tėvais.

Lakedaimonas – Dzeuso sūnus, žmona Sparta; jų vardu buvo pavadinta lake-

daimoniečių tauta ir Spartos miestas.

Libertas – romėnų Dionisas, sutapatintas su Bakchu: *tas, kuris atpalaiduoja,* – įprastinis dievo epitetas.

Limfos – romėnų šaltinių dievybės (*lymphe* – kūno skystis).

Machaonas – Asklepijo sūnus, achajų kariuomenės, apgulusios Troją, gydytojas.

Majandras (Meandras) – Mažosios Azijos vingiuotos upės dievas (nuo jo vardo kilęs žodis *meandras*).

Manija, *Beprotystė*, baudė žmones kaip erinijos.

Mater Matula, *Ryto motina*. Lotynų Aušra.

Megara – Tebų karaliaus Kreonto duktė, Heraklio žmona. Tačiau Hera nubaudė herojų beprotybe ir jis nužudė jų vaikus.

Meleagras – Oinėjo, Kalidono aitolų, įžeidusių Artemidę, karaliaus sūnus. Ji pasiuntė prieš šalį baisų šerną. Meleagras jį užmu-

šė. Tačiau Artemidė sukėlė karą tarp aitolų ir kuretų. Kovodamas Meleagras išžudė savo dėdes. Motina jį prakeikė.

Menadės – dieviškosios bakchantės, moterys padūkėlės, Dioniso palydovės.

Mentoras – ištikimas Odisėjo draugas. *Mentorius* – įkyrus patarėjas.

Midas – Frigijos karalius prašė Dioniso, kad viskas, ką paliesiąs, virstų auksu. Dionisas patenkino jo norą. Tačiau maistas Mido burnoje virsdavo auksu ir jam grėsė bado mirtis. Dievas jam paliepė išsimaudyti Paktolo šaltinyje, kurio vanduo nuo tada tapo auksingas. Taip pat Midas palaikė Marsiją prieš Apoloną, kuris jam išaugino asilo ausis.

Moneta. *Įspėjančioji*, Kapitolijaus Junonos pravardė: jos šventosios žąsys įspėjo romėnus apie galų įsiveržimą 390 m. pr. Kr.

Morfėjas – vienas iš tūkstančio Hipno vaikų. *Būti Morfėjaus glėbyje* reiškia miegoti.

Najadės – nimfos, gyvenusios šaltiniuose.

Nausikaja – fajakų karaliaus duktė, priėmė Odisėją sudužus jo laivui. Ji norėjo, kad Odisėjas ją vestų, bet jis jau buvo vedęs...

Nemesidė, *Kerštas* – teisingumo deivė, Niktės duktė, atlyginanti teisiesiems ir baudžianti piktadarius.

Neoptolemas, dar vadinamas Pyru, Achilo sūnus, kovėsi Trojoje po tėvo mirties. Jis sukūrė karių su ginklais šokį.

Nestoras – Pilo karalius, išmintingas senis, drąsiai kovojęs Trojoje, ypač geras patarėjas.

Oinėjas – Kalidono karalius, gavęs iš Dioniso pirmąją pėdą vynuogių, pasodintų Graikijoje. (Iš

čia kilęs *oinologijos* – mokslo apie vyną – pavadinimas.)

Olimpinės žaidynės trukdavo septynias dienas. Pirmąją dieną aukodavo dievams ir atletai prisiekdavo paklusti olimpinės kovos taisyklėms. Per kitas penkias dienas vykdavo dešimties rungčių varžybos: bėgimo, bėgimo su ginklais, imtynių plikomis rankomis, kumštynių (bokso su odinėmis pirštinėmis, sustiprintomis metalu), pankrationo (visi smūgiai leistini), penkiakovės (šuolio, disko, ieties metimo, bėgimo, imtynių), žirgų ir

kvadrigų lenktynės. Vaikų žaidynėse būdavo bėgimas, imtynės, kumštynės. Paskutinę dieną skirdavo religinei procesijai ir puotai.

Omfalė – Lidijos karalienė, trejus metus laikiusi

Palamedė miršta.

Heraklį kaip vergą. Heraklis vaizduotas apvilktas suknele, verpiantis prie jos kojų linus.

Orkas – romėnų mirusiųjų karalystės valdovas.

Palamedė mirė graikų apmėtyta akmenimis, neteisingai Odisėjo apkaltinta išdavyste. Pastarasis norėjęs išsisukti nuo Helenės jaunikių priesaikos atkeršyti už jos vyrui padarytą įžeidimą, bet Palamedė jam sutrukdė įgyvendinti savo gudrybę.

Parkos – romėnų moiros.

Peiritojas – Tesėjo draugas, lydėjęs jį į požemio karalystę pagrobti Persefonės, bet jis pats negalėjęs iš jos išeiti.

Pepolas įkūrė Olimpines žaidynes.

Pigmalionas – Kipro karalius, įsimylėjęs moters statulą. Afroditė ją pavertė gyva moterimi ir jis vedė ją.

Piladas vedė Elektrą, savo draugo Oresto seserį.

Piriflegetontas – požemio karalystės „ugnies" upė.

Portūnas – romėnų uostų dievas.

Silvanas, *miškinis*, – romėnų miško ir ganyklų dievas. Tos pačios šaknies žodis *sylvestre* reiškia miško, miškinis.

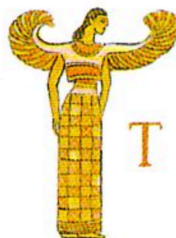
Skamandras – upė dievas Troadėje. Supykęs, kad jo vandenys ištepti krauju, jis norėjęs paskandinti Achilą, bet Hefaistas sutrukdė.

Stentoras rėkia kaip penkiasdešimt vyrų, rašoma *Iliadoje*. Stentoro balsas yra labai stiprus!

Teiresijas (Tirėsijas) – garsus Tebų pranašautojas. Jis įžeidė Herą, kuri jį padarė aklu, bet Dzeusas jam suteikė pranašautojo dovaną ir privilegiją gyventi septynias žmonių kartas.

Trojas įkūrė Trojos kraštą. Jo sūnus Ilas davė savo vardą Ilionui (Trojai).

Rodyklė

Turinys

Kito puslapio viršuje: Animaciniame filme *Odisėjas 31* herojus išmainė savo laivą į erdvėlaivį.

Priešlapiuose: Graikų mitologijoje daugumos veikėjų vardais buvo pavadintos žvaigždės.

Pitagoras (VI a. pr. Kr.) pirmasis suvokė Žemę, esančią kaip rutulys. Aristarchas Samietis sukūrė teoriją, kad Žemė sukasi aplink centre esančią Saulę. Eratostenas iš Kirėnės (III a. pr. Kr.) apskaičiavo Žemės apimtį, padarydamas tik 75 km paklaidą. Hiparchas Nikajietis (II a. pr. Kr.) kataloge sužymėjo per 850 žvaigždžių.

Zodiako ženklai pavaizduoti ant šios Efeso Artemidės statulos. Žodis zodiakas, susijęs su žodžiu *zōon* – gyvūnas. Tai dvylika žvaigždynų, kurių dauguma pavadinta gyvūnų vardais. Faetonas, važinėdamas tėvo Saulės (Helijo) vežimu, *matė tūkstančius įvairiausių stebuklų ir pabaisiškų gyvūnų.*

Ovidijus

Jeigu norite daugiau sužinoti

Nakso sfinksas, sparnuotas liūtas su moters galva ir supintais plaukais. Sfinksas gimė iš Echidnos ir Tifono. Jo seserys – harpijos ir Chimera.

Dešiniojo puslapio viršuje pavaizduota kiškių medžioklė.

Muziejai

Agdo miesto muziejus
Aženo miesto muziejus
Amjeno Pikardijos muziejus
Anžė Pincé muziejus
Arlio Lapidaire muziejus
Avinjono Calvet muziejus
Bastijos etnografinis muziejus
Bajonos Bonnat muziejus
Bezjė dailės muziejus
Bulonės prie jūros dailės muziejus
Kanų De la Castre ir De la Mer muziejus
Šato-Gontjė miesto muziejus
Šatijono prie Senos miesto muziejus
Kompjeno Vivenel muziejus
Dižono dailės muziejus
Fonteno-Šaalio Jacquemart-André muziejus
Grenoblio dailės ir skulptūros muziejus
Liono dailės ir antikinio meno muliažų muziejų
Marselio archeologijos muziejų
Monpeljė muliažų muziejus – III Universiteto ir Archeologų draugijos muziejus
Nanto archeologijos muziejus
Nicos archeologijos muziejus
Nimo archeologijos muziejus
Nisano-Lez-Enzeruno archeologijos muziejus
Paryžiaus Luvro ir Mažųjų rūmų muziejus
Sent Remi de Provanso Sado rūmai
Tulūzos St-Raymond muziejų
Vaison-la-Romaine Lapidaire muziejus
Vienos dailės muziejus ir Lapidaire muziejus

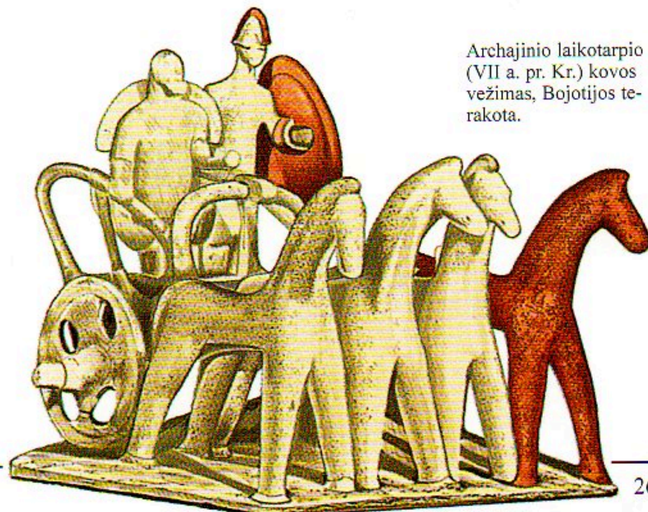
Knygos

Edith Hamilton, Mitologija, Marabu – Universitetas (pasakojimai)
G.Hacquard, Mitologijos vadovas, Hachette (žodynas)
Homeras, Iliada
Homeras, Odisėja

Iliustracijų autoriai

Paul Bontemps (48–49; 54–55; 88–91). Christian Broutin (viršelis). Frédéric Clément (86–87; 100–101; 128–129; 210–211; 240–245). Bernard Dagan (220–221; 228–229). Jean-Philippe Duponq (tituliniai; 132–133; 214–215; 226–227; 234–235; 258–259). Henri Galeron (70–71; 102–103). Donald Grant (34–37; 44–47; 68–69; 76–77; 84–85; 110–111). Daniel Hénon (150–155; 186–187; 204–205). Gilbert Houbre (198–201; 232–233). Pierre de Hugo (116–117; 120–121; 134–135; 142–143; 146–147; 162–163; 166–167; 172–173; 206–207; 230–257). Anne Logvinoff (78–79; 96–99; 218–219; 222–225). Manne (60–61; 82–83; 106–107; 114–115). Bruno Mallard (26–27; 238–239; 248–249). Brigitte Paris (230–231; 246–247). Sylvaine Pérols (12–21; 30–33; 38–39; 42–43; 50–51; 62–67; 108–109; 124–127; 216–217). Franēois Place (28–29). Bruno Poiré (40–41; 52–53; 72–73; 136–137; 168–169; 192–193). Jean-Marie Poissenot (58–59; 94–95; 122–123; 130–131; 138–139; 212–213; 236–237). Jame's Prunier (22–23; 188–189). Catherine Ripoll (140–141; 158–161; 164–165). Christian Riviere (24–25; 80–81; 92–93; 104–105; 190–191; 208–209). Jean-Claude Sénée (56–57; 112–113; 118–119; 144–145; 156–157; 170–171; 174–185; 260–261). Etienne Souppart (6–11). Dominique Thibault (148–149). Pierre-Marie Valat (194–197). Pierre Weitzel (74–75).

Archajinio laikotarpio (VII a. pr. Kr.) kovos vežimas, Bojotijos terakota.

PAUKŠČIŲ

ŠAULYS

ERELIS

DELFINAS

GYVATĖ

LYRA

HERAKLIS

CEFĖJAS

SKORPIONAS

ŠIAURĖS VAINIKAS

DRIEŽAS

MAŽIEJI GRIŽULO RATAI

DIDIEJI GRIŽULO RATAI

MERGELĖ

LIŪTAS

TAURĖ

TAKAS

PEGASAS

KASIOPĖJA

ANDROMEDA

PERSĖJAS

SIETYNAS

VEŽĖJAS

TAURAS

KASTORAS

POLUKSAS

ORIONAS

VĖŽYS

DIDYSIS ŠUO